

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ СІМЕЙНОЇ ТА МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

Павло ГОРІНОВ, Ростислав ДРАПУШКО

**ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ
В УКРАЇНІ:
соціально-правове дослідження**

монографія

Київ
Державний інститут сімейної
та молодіжної політики
2022

Рекомендовано до друку Вченою радою Державного інституту сімейної та молодіжної політики (протокол № 5 від 30 листопада 2022 р.)

Автори:

Горінов Павло Валерійович — кандидат юридичних наук, перший заступник директора з науково-дослідної роботи Державного інституту сімейної та молодіжної політики, доцент кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова; заслужений працівник соціальної сфери України;

Драпушко Ростислав Григорович — кандидат філософських наук, в.о. директора Державного інституту сімейної та молодіжної політики, доцент кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, заслужений працівник соціальної сфери України

Рецензенти:

Андрущенко Віктор Петрович — доктор філософських наук, професор, ректор Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, академік Національної академії педагогічних наук України, член-кореспондент Національної академії наук України, президент Асоціації ректорів педагогічних університетів Європи;

Каложний Ростислав Андрійович — доктор юридичних наук, професор, заступник декана з наукової роботи Юридичного факультету Національного авіаційного університету;

Рафальський Олег Олексійович — доктор історичних наук, професор, Віце-президент Національної академії наук України, директор Інституту політичних і етніонаціональних досліджень імені І. Ф. Кюраса;

Шуст Наталія Борисівна — доктор соціологічних наук, кандидат політичних наук, професор, професор кафедри філософії, соціології та політології Державного торговельно-економічного університету.

Горінов Павло, Драпушко Ростислав

Г69 **Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження:** монографія / Павло Горінов, Ростислав Драпушко. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.

ISBN 978-617-8086-07-7

Актуальність проблематики, що висвітлюється в монографії, пов'язана, насамперед, з недостатністю в сучасній науці досліджень, які б розкривали комплексний характер волонтерської діяльності в Україні в контексті безпекових викликів. Проблеми теоретичного та методологічного обґрунтування дослідження інституту волонтерства та волонтерської діяльності є актуальними як з погляду розбудови Української державності, так і в контексті становлення національної ідентичності. Особливої актуальності монографії надає використання міжнародно-правового досвіду. Проблематика видання має також велике значення в системі науково-методичного забезпечення національної безпеки України.

Сама ж волонтерська діяльність досліджується як соціальний феномен і складова соціальної роботи, акцентується увага на підходах до розуміння волонтерської діяльності, класифікації та особливостей здійснення добровільної допомоги. Наукове видання розглядає державно-правові засади волонтерських організацій, міжнародний досвід волонтерства, напрями удосконалення нормативно-правового й інституційного забезпечення такої діяльності в Україні.

Видання буде корисним студентам, аспірантам, викладачам закладів вищої освіти, представникам громадських організацій, соціальним, молодіжним працівникам і працівницям, співробітникам органів державного управління та місцевого самоврядування.

342.922.071.3:356.15](477)(02)

© Горінов Павло, Драпушко Ростислав
© Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022

ПЕРЕДМОВА	4
Розділ 1. Волонтерська діяльність як соціальний феномен і складова соціальної роботи	
1.1. Експлікація понять волонтерської діяльності, їх науковий зміст і класифікація	9
1.2. Генезис інституту волонтерства: теоретико-філософський аналіз	28
1.3. Волонтерська діяльність як складова частина соціальної роботи та ресурс особистісно-професійного розвитку	47
<i>Висновки до розділу 1</i>	67
Розділ 2. Волонтерська діяльність як об'єкт державної політики	
2.1. Правові засади волонтерської діяльності в Україні	70
2.2. Діяльність волонтерських організацій як важливий чинник сталого розвитку суспільства в Україні	90
2.3. Роль волонтерських організацій в системі забезпечення національної безпеки України	109
<i>Висновки до розділу 2</i>	123
Розділ 3. Перспективні напрями державної підтримки волонтерської діяльності в Україні	
3.1. Міжнародний досвід організаційного та правового забезпечення волонтерської діяльності	125
3.2. Напрями удосконалення нормативно-правового та інституційного забезпечення волонтерської діяльності в Україні в контексті міжнародного досвіду	143
3.3. Функціонування системи професійного навчання волонтерству	159
<i>Висновки до розділу 3</i>	171
ВИСНОВКИ	173
Список використаних джерел	179
Додатки	200
Додаток А	200
Додаток Б	205
Додаток В	207
Додаток Г	209
Додаток Ґ	226

ПЕРЕДМОВА

Присвячується усім волонтерам, які, ризикуючи власною безпекою, об'єднуються заради якнайшвидшої перемоги!

У сучасних умовах волонтерство є соціокультурним феноменом України, її цивілізаційним брендом, одним з елементів національної самоідентифікації української нації, визначальною засадою зовнішньої та внутрішньої політики держави на національному та міжнародному рівнях. Волонтерство за своєю структурою є унікальним явищем, що не знає кордонів і не залежить при цьому від рівня матеріального достатку його учасників, проте розвиток волонтерської діяльності, як правило, припадає на період загострення кризових ситуацій у суспільстві.

Визнаючи особливу роль волонтерської діяльності та її беззаперечну користь, Організація Об'єднаних Націй у своїх резолюціях рекомендувала всім країнам передбачати та враховувати волонтерство у національних стратегіях і програмах соціально-економічного розвитку; змінити, за необхідності, національне законодавство, якщо те встановлює будь-які обмеження щодо волонтерської роботи.

Крім того, ООН, підкреслюючи позитивні соціальні наслідки волонтерства, закликала світову спільноту надати волонтерам правовий статус і соціальний захист. У звіті ООН, що підготовлено за результатами досягнення Цілей Розвитку Тисячоліття у 2015 році, зазначається, що нехтування волонтерським фактором при розробці та здійсненні політики держави може призвести до ризику втрати міцного людського потенціалу, а також підірвати традиції співпраці, що забезпечують єдність націй.

Усвідомлюючи величезну роль волонтерства, Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй у 1985 році запропонувала щорічно 5 грудня відзначати Міжнародний день волонтерів. ООН постійно закликає держави вживати заходів з метою підвищення обізнаності про важливий внесок служби добровольців, тим самим спонукаючи приєднуватися до волонтерської діяльності.

Проблеми теоретичного та методологічного обґрунтування дослідження інституту волонтерства і волонтерської діяльності є актуальними як з погляду розбудови Української державності, формування громадянського суспільства та національної ідентичності, так і з погляду європейських прагнень України й ефективного її входження до різних

європейських інституцій та організацій. Водночас, у нинішній Україні волонтерська діяльність — це доволі динамічний процес, що має розвинену морфологію та змінюється відповідно до потреб держави, суспільства або конкретних осіб, завдяки чому досягається свідомо поставлена мета, яка є предметом дослідження.

Зацікавленість науковців до питань волонтерства зростає з кожним роком, це підтверджує сумарна кількість публікацій, що розміщені у базах Web of Science та Scopus. Зокрема, якщо у 2010 році кількість публікацій, присвячених волонтерству, становила понад 1100 та майже 900 у зазначених базах, то у 2021 році у цих двох найбільших міжнародних базах даних таких публікацій було майже 1450 і понад 1250, відповідно (всього ж за всі роки досліджень у базах Web of Science розміщено понад 35700 публікацій, Scopus — понад 32600). У свою чергу, кількість монографічних досліджень не є значною, що свідчить про можливість для подальших наукових пошуків різними галузевими науками та інституціями.

Актуальність даного наукового видання підкреслюється тим, що на сьогодні волонтерська діяльність входить до сфери монографічних досліджень багатьох галузей знань: філософії, педагогіки, психології, права, культурології, економіки, менеджменту тощо. Саме це робить дану тему особливо актуальною та соціально значущою не лише для науки, а й для практичної сфери життєдіяльності суспільства.

Волонтерську діяльність можна вважати показником соціального розвитку суспільства — що він вище, то більше є соціальних можливостей у вирішенні нагальних проблем. Це унікальний соціальний ресурс з різними видами, формами, методами діяльності, що доповнює подальші перспективи для активізації духовного, культурного й інтелектуального потенціалу нації.

Усе частіше волонтерство в Україні розглядається як один із важливих засобів розвитку суспільства, навчання й оволодіння новими знаннями, навичками та вміннями, а також як один із способів розвивати сильну правову Україну — державу, що захищає права людини, цінує особистість, підтримує європейські цінності та формує громадянське суспільство.

Ключова ознака громадянського суспільства полягає в усвідомленні власної належності, вмінні нести суспільну відповідальність за політичний розвиток, а також державні процеси, спроможності швидко реагувати на зовнішні та внутрішні виклики. Українське суспільство пройшло трансформацію від пострадянського, змінивши світоглядні уявлення

стосовно власного значення у процесі державотворення. Події Революції Гідності, початок російсько-української війни — стали підґрунтям для суспільного піднесення духу Українського народу. Населення країни усвідомило не тільки власну національну та громадянську належність, але й розуміння того, якими можуть бути ймовірні наслідки російської агресії, тому об'єдналось ідеєю спротиву через волонтерські організації та рухи.

Необхідно згадати роль волонтерів і волонтерських організацій у здійсненні Революції Гідності у 2013–2014 роках. Нам здається беззаперечним, що саме без волонтерів складно уявити цю здійсненню Революцію, оскільки Майдану складно було б функціонувати без масштабної та координованої волонтерської підтримки — чудового прикладу самоорганізації з метою досягнення головної мети, яка полягала у прагненні змінити Україну та зробити її справжньою європейською правовою державою, що здатна здійснювати ефективну соціальну політику. Отже, одним із найбільш значущих результатів Революції Гідності стало виникнення потужного волонтерського руху.

Сьогодні українські волонтери все більше об'єднуються навколо проєктів, пов'язаних з обороноздатністю нашої держави з метою призупинення російської військової агресії на Сході та Півдні України. Так, починаючи з 24 лютого 2022 року, майже щодня, а іноді й щогодини чуємо слова «волонтер», «волонтерська діяльність», «волонтерський рух», що обумовлено їх роллю у захисті України. Констатуємо, що розвиток діяльності добровільних організацій відбувається під час безпекових, військових, енергетичних, соціальних та інших викликів і проблем, що стоять перед Україною.

Відзначимо, що в Україні спостерігається як зростання результативності діяльності волонтерів, так і збільшення кількості волонтерських організацій і надавачів добровільної допомоги. Так, наприклад, «за останні пів року благодійність стала невід'ємною частиною життя більшості українців: 86% українців стали благодійниками, а 33% долучилися до волонтерства. При цьому середньомісячна пожертва виросла майже вдесятеро порівняно з 2021 роком», що свідчить про важливість допомоги даного інституту громадянського суспільства для захисту держави.

Оскільки волонтерство, як діяльність, дедалі більше охоплює різні сфери суспільного життя, тому, безумовно, відбувається активізація взаємодії з органами державної влади, правоохоронними, природоохоронними, медичними, соціальними організаціями та установами. У сучасній Україні волонтери та волонтерські організації продовжують допомагати

Збройним Силам, рятувальним службам, медичним установам (у тому числі центрам переливання крові), підтримують мало захищених, лікують травмованих тварин, пропагують здоровий і активний спосіб життя, беруть участь в освітніх і наукових заходах тощо. Визначальним є принцип добровільності, оскільки волонтер діє за покликом душі та серця, з прагненням бути корисним, відчуттям гордості та самодостатності, необхідності реалізувати власну громадянську позицію та засвідчення приналежності до когорти українців, об'єднаних у вирішенні певної суспільно важливої проблеми.

Також волонтери та волонтерські організації відіграли важливу роль під час організації наймасовіших заходів і подій, що відбулись в Україні, таких як: чемпіонат Європи з футболу Євро-2012 (до нього було залучено понад 12 тисяч волонтерів), 62-й міжнародний пісенний конкурс «Євробачення – 2017», що проводився у Києві (волонтери під час його організації утворили Eurovision Volunteers' Family), щорічні благодійні акції «Серце до серця» (до збору благодійних коштів для допомоги медичним закладам, що лікують дітей з різними вадами, було залучено понад 30 тисяч волонтерів) тощо.

Волонтерів усе частіше відзначають державними нагородами, відомчими відзнаками Міністерства оборони України, зокрема медаллю «За сприяння Збройним Силам України», нагородною зброєю тощо. За час війни про волонтерів відзнято чималу кількість фільмів, написано десятки пісень і віршів.

У дослідженні, що запропоноване авторами, волонтерство розглядається як широкий концепт, зміст якого перебуває під значним впливом наукових напрацювань українських і зарубіжних дослідників, практичних прикладів та власного досвіду участі у здійсненні волонтерської діяльності.

Позитивними організаційними передумовами, що сприяли формуванню головних завдань і виходу монографії у світ, а також пізнання феномена волонтерства, його складових видів, функцій і напрямів, стало відвідування авторами протягом 2007–2020 років волонтерських організацій, органів студентського врядування, закладів соціального захисту, освіти, науки та культури, добровільних об'єднань, міністерств і відомств гуманітарних сфер діяльності у Польщі, Литві, Латвії, Естонії, Словаччині, Чехії, Німеччині, Італії, Іспанії, Франції, Фінляндії та інших країнах Європейського Союзу.

Особливо важливу роль волонтерів і волонтерських організацій автори спостерігали, знаходячись наприкінці лютого — початку березня

2022 року у місті-герої Гостомель і селищі Ворзель (Бучанський район Київської області), де велись активні бойові дії. Місцеві добровольці, ризикуючи власною безпекою, об'єднувались у волонтерські групи та надавали різну допомогу (гуманітарну, психологічну та медичну) тим, хто її потребував. Паралельно, за можливістю, волонтерські громадські організації надавали допомогу незахищеним верствам населення, працювали з новонародженими дітьми, з малозабезпеченими і багатодітними родинами, адже саме у той час людям потрібні були найнеобхідніші продукти харчування, засоби гігієни, ліки, підгузки, допомога в евакуації, тимчасовому прихистку тощо.

Упевнені, що волонтерство дарує своїм учасникам емоції (уявіть лише емоції тих, хто отримав допомогу, чи вдячність людини, яка потребує підтримки), що позитивно впливають на їх спосіб життя; відкриває дивовижний, цікавий та багатогранний світ, у якому бажання змінювати оточуюче трансформується у реальні дії й ефективну допомогу іншим.

За науково-професійну підтримку й допомогу в оформленні рукопису монографії автори щиро вдячні колегам з Державного інституту сімейної та молодіжної політики.

Також автори висловлюють сердечну вдячність рецензентам за компетентну та високу оцінку цього наукового видання.

Тож, шановний Читачу, приємного занурювання у науковий світ, який, цього разу, присвячений волонтерській діяльності в Україні в її соціально-правових аспектах.

***ДРАПУШКО Ростислав Григорович,
ГОРІНОВ Павло Валерійович.***

РОЗДІЛ 1

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН І СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

1.1. Експлікація понять волонтерської діяльності, їх науковий зміст і класифікація

Поняття «волонтерська діяльність» («волонтерство») почало використовуватися в українській науковій літературі, починаючи з 90-х років ХХ століття. Зазначимо, що перегляд соціологічних, філософських і тлумачних словників, виданих до цього періоду, свідчить про його відсутність у цих виданнях.

Соціологічний словник С. А. Купрієнка, опублікований у 2015 році, трактує термін «волонтерство» як «добровільне виконання обов'язків з надання соціальної допомоги, послуг, добровільного патронажу над інвалідами, хворими і старезними, а також соціальними групами населення, що опинилися в складних життєвих умовах»¹.

Тлумачний словник-мінімум із соціальної педагогіки та соціальної роботи визначає волонтерський рух (volunteer movement) як «доброчинну діяльність, що здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної плати, без просування по службі, заради добробуту та процвітання спільнот і суспільства у цілому»².

У Словнику із соціальної роботи наводиться таке тлумачення цього поняття: «Волонтерство — це добровільне прийняття обов'язків з надання безоплатної соціальної допомоги, послуг, патронажу над інвалідами, хворими та людьми похилого віку, а також особами і соціальними групами, які опинилися в складній життєвій ситуації»³.

¹ Купрієнко С. А. Словник Соціології (літери А-Я). URL: <https://kuprienko.info/kupriyenko-s-a-slovník-sotsiologiyi-literi-a-ya/>

² Тлумачний словник-мінімум із соціальної педагогіки та соціальної роботи / упор. Л. В. Лохвицька. Тернопіль: Мандрівець, 2017. С. 30.

³ Словник із соціальної роботи. URL: <https://slovyk.me/dict/socialwork>

Волонтерська діяльність (волонтерство, волонтерський рух) як соціальний феномен сучасного суспільства є предметом дослідження багатьох українських і зарубіжних учених.

Так, В. В. Вашкович визначає волонтерську діяльність як «специфічну форму благодійництва, добровільну, безоплатну діяльність, яка характеризується вчиненням активних дій суб'єктом надання волонтерської допомоги на користь отримувача волонтерської допомоги з метою покращення його стану»¹.

В. О. Болотова, Н. О. Ляшенко та Т. М. Байдак під волонтерською діяльністю розуміють «окремий вид соціальної активності, ознаками якого є відсутність винагороди (фінансове відшкодування повинне бути менше вартості виконаної роботи), добровільність, користь від діяльності (групі або особам, що одержують винагороду, або суспільству в цілому, навколишньому середовищу)»².

З точки зору І. Д. Звереві, волонтерська робота — це «доброчинна діяльність, яка здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної плати, без просування по службі, заради добробуту та процвітання спільнот і суспільства в цілому»³.

Становить також інтерес підхід до поняття «волонтерська діяльність» І. В. Літяги та С. М. Ситняківської, які стверджують, що «волонтерська діяльність — це будь-яка соціальна, суспільно корисна, систематична та вмотивована неприбуткова діяльність фізичних і юридичних осіб, що проводиться шляхом виконання робіт, надання послуг громадянам, організаціям та суспільству загалом»⁴.

Волонтерська діяльність, на думку К. О. Сидоренка, це «специфічна форма благодійництва, добровільна, безоплатна діяльність, яка характеризується вчиненням активних дій суб'єктом надання волонтерської допомоги на користь отримувача волонтерської допомоги з метою покращення його стану»⁵.

¹ Вашкович В. Опис волонтерської допомоги (завдання) у договорах про надання волонтерської допомоги // Підприємництво, господарство і право. 2018. № 2. С. 46.

² Болотова В. О., Ляшенко Н. О., Байдак Т. М. Волонтерська діяльність в Україні як вид соціальної активності // Грані. 2018. Т. 21. № 9. С. 49.

³ Соціальна робота в Україні: навч. посіб. / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін.; за заг. ред. І. Д. Звереві, Г. М. Лактіонової. Київ: Науковий світ, 2003. С. 38.

⁴ Практикум: соціальна сфера (workshop book: social sphere) / автори-укладачі: І. В. Літяга, С. М. Ситняківська; за заг. ред. проф. Н. А. Сейко. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2022. С. 117.

⁵ Сидоренко К. О. Адміністративно-правове регулювання волонтерської діяльності в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Запоріжжя, 2013. С. 8.

І. Ю. Чайка, досліджуючи феномен волонтерства, визначає його як «суспільно корисну діяльність, що не має на меті досягнення інших цілей крім суспільного блага; волонтерство не є діяльністю на благо держави, воно не має політичного забарвлення, ґрунтується на загальнолюдських цінностях»¹.

Розглядаючи волонтерство як соціокультурну практику, О. О. Проценко трактує його як «узвичаєні дії людини або групи людей, що мають добровільний, реципрокний характер, спрямовані на вирішення соціальних проблем певних категорій населення та залежать від соціокультурного контексту, зокрема цінностей, норм, традицій, взірців поведінки тощо історично конкретного суспільства»².

В. С. Сірко для характеристики сутності волонтерської діяльності пропонує наступне визначення: «Волонтерська діяльність — це добровільна, усвідомлена, безкорислива, цільова, суспільнокорисна діяльність суб'єктів щодо надання допомоги на користь отримувача волонтерської допомоги»³.

Н. І. Грищенко вважає, що «волонтерство — це ефективний спосіб об'єднання зусиль і ресурсів суспільства та держави у вирішенні соціальних завдань, мобілізації громадської ініціативи, соціальної консолідації суспільства, метод впливу на підвищення ефективності соціальної політики і в цілому — досягнення благополуччя суспільства»⁴.

У результаті зміни політичних реалій життя в Україні трактування поняття «волонтерська діяльність» набуває нових рис. Так, О. В. Панькова, О. Ю. Касперович та О. В. Іщенко зазначають, що «на сьогодні під волонтерською діяльністю в Україні розуміють, насамперед, добровільну діяльність громадян чи громадських об'єднань, прямо чи опосередковано пов'язану з допомогою постраждалому від воєнного конфлікту мирному населенню, переселенцям і військовим»⁵.

¹ Чайка І. Ю. Волонтерство: сутність феномена та особливості його функціонування в сучасній Україні // Науково-теоретичний альманах «Грані». 2017. Т. 20. № 7(147). С. 77.

² Проценко О. О. Волонтерські практики в умовах вимушеної міграції в сучасній Україні: чинники та наслідки актуалізації: дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.04. Харків, 2021. С. 6.

³ Сірко В. С. Адміністративно-правове регулювання волонтерської діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2018. С. 44.

⁴ Грищенко Н. І. Волонтерський рух в сучасній Україні як стратегія розвитку молодіжного лідерства // Вісник НТУУ «КПШ». Політологія. Соціологія. Право. 2018. Вип. 2(38). С. 78.

⁵ Панькова О. В., Касперович О. Ю., Іщенко О. В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи // Український соціум. 2016. № 2(57). С. 27.

У психологічній літературі феномен волонтерства трактується як:

— форма громадянської участі в суспільно корисних справах, спосіб колективної взаємодії та ефективний механізм вирішення актуальних соціальних проблем;

— діяльність, яка є непримусовою; ґрунтується на прагненні допомогти;

— справа, зроблена без попередньої думки про фінансову винагороду;

— робота, а не гра;

— добровільний вибір діяльності, який відображає особисті погляди й позиції;

— активна участь громадянина в суспільному житті, що виражається зазвичай у спільній діяльності в межах різних асоціацій, сприяє покращенню якості життя;

— національна ідея — ідея милосердя та добродійності, ресурс філантропії — людинолюбства, добродійності, благодійної діяльності, соціальної підтримки, заступництва й захисту знедолених громадян через милосердя¹.

А. Бондаренко та Ю. Вдовцов переконані в тому, що «волонтерство — це відповідальна участь і практика громадянської солідарності, віддана подоланню економічної, соціальної, культурної, релігійної та політичної несправедливості. Воно поширює, захищає і плекає загальний добробут країни й світу. Волонтерство пропонує відповіді та проекти, які залучають якомога більше людей до розбудови суспільства, придатного для життя»².

Зарубіжні дослідники визначають волонтерство як «комплекс заходів чи вид роботи, реалізований у вільний час без будь-якої грошової компенсації»³; як «зобов'язання витратити свій час та енергію на благо суспільства, спільноти, оточуючих людей (не родичів), яке здійснюється за власним вибором, без очікування будь-якої матеріальної винагороди за працю»⁴.

¹ Скиданович В. Психологічна структура волонтерської діяльності студентів // Збірник наукових праць: психологія. 2018. Вип. 22. С. 64.

² Бондаренко А., Вдовцов Ю. Посібник по роботі з волонтерами. Київ, 2021. С. 13. URL: https://caritas.ua/wp-content/uploads/2022/02/5_ukr_digital_whole.pdf

³ Salomon M., Sokolowski S., Haddock M. Measuring the economic value of volunteer work globally: concepts, Estimates and a roadmap to the future // *Annals of Public and Cooperative Economics*. 2011. Nr 82 (3). P. 224.

⁴ Wardell F., Lishman J., Whalley L. G. Who is volunteer? // *British journal of social work*. 2000. Nr 30. P. 229.

У «Рекомендаціях щодо підтримки волонтерства», затверджених Генеральною асамблеєю ООН, термін «волонтерство» визначається як «широкий спектр видів діяльності, включаючи традиційні форми взаємодопомоги та самопомоги, офіційне надання послуг та інші форми громадянської участі, що здійснюються добровільно, для загального громадського блага, і де грошова винагорода не є головним мотивуючим фактором»¹.

У статті 1 Закону України «Про волонтерську діяльність» зазначається, що «волонтерська діяльність — добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги»². Поняття «волонтер» трактується так: «Волонтер — фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги»³.

Аналіз підходів до трактування поняття «волонтерська діяльність» дає підстави для виділення її характерних ознак (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Ознаки волонтерської діяльності

Джерело: узагальнено за [4; 5].

¹ United Nations General Assembly (UNGA) (2002). Recommendations on support for volunteering (A/RES/56/38). Resolution adopted by the General Assembly at the fifty-sixth session — Agenda item 108. URL: <https://www.unv.org/sites/default/files/A%20RES%2056%2038.pdf>

² Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 р. № 3236-VI (у ред. від 3.09.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>

³ Там само.

⁴ Сірко В. С. Адміністративно-правове регулювання волонтерської діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2018. 204 с.

⁵ Проценко О. О. Волонтерські практики в умовах вимушеної міграції в сучасній Україні: чинники та наслідки актуалізації: дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.04. Харків, 2021. 243 с.

Отже, нами виділено такі ознаки волонтерської діяльності: волонтерство як форма благодійництва; неприбутковий вид діяльності; соціально спрямований характер та базування на особистій мотивації, вільному виборі та власних прагненнях; результатом волонтерської діяльності є надана користь окремим особам і суспільству загалом; волонтерська допомога надається лише тим громадянам, які її потребують.

Розуміння змісту та ознак волонтерської діяльності не буде повним, якщо не здійснити дослідження його видів і форм. Існує низка класифікацій волонтерства за різними ознаками. Класифікація видів волонтерської діяльності, узагальнена нами за роботами українських дослідників, наведена в табл. 1.1.

Отже, залежно від організатора діяльності, розрізняють *волонтерство на індивідуальній основі, на базі волонтерської організації та корпоративне волонтерство*. Перші два види волонтерської діяльності мають різний принцип організації, носять стихійний (самоорганізація людей), або організований характер (діяльність ініціюється соціальними установами, активізується та стимулюється за місцем навчання або роботи, підтримується органами місцевого самоврядування тощо). У цьому контексті волонтерська діяльність може бути безпосередньо пов'язана з самостійним пошуком волонтерами ресурсів, необхідних для її здійснення, а може бути реалізована за наявності вже створеної на інституційному рівні ресурсної бази.

Корпоративне волонтерство — це добровільна участь співробітників у реалізації різних зовнішніх соціальних програм своєї компанії.

Корпоративне волонтерство може здійснюватись у таких формах:

- громадська діяльність, безпосередньо пов'язана з роботою (наприклад, проведення екскурсії по підприємству для школярів);
- індивідуальна або групова робота у благодійному проєкті на умовах часткової зайнятості;
- членство в громадських організаціях (наприклад, робота part-time бухгалтером);
- «директор напрокат». Ця форма передбачає участь у піклувальних радах некомерційних організацій, у тому числі для планування діяльності та залучення коштів, а також надання експертизи та ділових зв'язків для поліпшення роботи некомерційної організації;
- управління корпоративними зв'язками компанії з місцевими організаціями.

Таблиця 1.1

Класифікація видів волонтерської діяльності

Класифікаційна ознака	Види волонтерської діяльності
Залежно від організатора діяльності	Волонтерство на індивідуальній основі
	Волонтерство на базі волонтерської організації
	Корпоративне волонтерство
Залежно від правового статусу	Формальне волонтерство (діяльність, що здійснюється волонтерськими організаціями та групами, з укладенням письмових договорів)
	Неформальне волонтерство (волонтерська діяльність, що здійснюється в результаті вільного вибору)
За провідним напрямом діяльності	Соціальне волонтерство
	Культурне волонтерство (волонтерська діяльність у сфері культури)
	Екологічне волонтерство (волонтерство у сфері природоохоронної діяльності)
	Медичне волонтерство
	Івент-волонтерство
	Медіаволонтерство Онлайн-волонтерство
Залежно від мотивації до волонтерства	Волонтерська робота із задоволення фізіологічних потреб (приготування їжі, пошив і роздача одягу, робота у притулку тощо)
	Волонтерська робота із задоволення потреби у безпеці (робота спільно із правозахисними організаціями, розповсюдження екологічно чистих продуктів харчування, моніторинг якості води)
	Волонтерська робота із задоволення соціальних потреб (організація та участь у різноманітних соціальних заходах, збір благодійних пожертв)
	Волонтерська робота з метою самореалізації (викладацька діяльність, тренерська робота, наукове консультування, розробка власного соціального проєкту)

Джерело: авторська розробка.

Користь для компанії від корпоративного волонтерства полягає у сприянні досягненню її внутрішніх і зовнішніх стратегічних цілей, таких як:

- створення позитивної репутації компанії;
- поліпшення зв'язків з громадами, органами влади, постачальниками;
- досягнення маркетингових цілей у місцевій громаді;
- розширення сфери послуг компанії або клієнтури.

Формальне та неформальне волонтерство відрізняються наявністю чи відсутністю договору про провадження волонтерської діяльності. Організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів, мають право провадити діяльність із укладенням договору про провадження волонтерської діяльності з волонтером або без такого договору. Якщо такий договір заключено, то «одна сторона (волонтер) зобов'язується за завданням другої сторони (організації чи установи, що залучає до своєї діяльності волонтерів) особисто безоплатно надавати волонтерську допомогу її отримувачам протягом установленого в договорі строку, а зазначена організація чи установа зобов'язується забезпечити волонтеру можливості для здійснення волонтерської діяльності¹.

Залежно від провідного напрямку діяльності існують різноманітні види волонтерства: соціальне, екологічне, культурне, медичне, проектне, івент-волонтерство, медіаволонтерство та ін.

Соціальне волонтерство передбачає роботу у соціальних службах з сім'ями, дітьми та молоддю, вразливими групами населення. До основних соціальних послуг належать соціальна профілактика, соціальна реабілітація, соціальний супровід, консультування.

Велику популярність у світі та в Україні має *екологічне волонтерство*, яке здійснюється за такими напрямами:

- моніторинг якості води (наприклад, перевірка в сільських громадах води в криницях, свердловинах та інших водоймах);
- моніторинг стану навколишнього природного середовища (відстеження змін у стані довкілля різних територій, проведення фото- та відеоспостережень за флорою і фауною, попередження та недопущення підпалів сухої рослинності чи накопичення несанкціонованих сміттєзвалищ побутових відходів на територіях заповідних фондів тощо);

¹ Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 р. № 3236-VI (у ред. від 03.09.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>

— освітнє волонтерство у напрямі популяризації природоохоронного, здорового способу життя;

— інформаційне волонтерство (написання статей, наукових робіт, зйомок документальних фільмів, фото- та відео, наприклад, про екологічні проблеми сучасності);

— реабілітація та порятунок тварин (допомога тваринам, постраждалим від природних катастроф або антропогенного впливу).

Наприклад, в Україні функціонує громадська організація «Український екологічний клуб «Зелена Хвиля»¹ — це команда професійних екологів, тренерів та активних учасників волонтерського природоохоронного руху в Україні. Місія організації: заради майбутнього людства, й зокрема прийдешніх поколінь, зберігати природне навколишнє середовище та сприяти зменшенню негативного впливу на довкілля через популяризацію екологічного способу життя і навчання дітей та дорослих. Члени організації здійснюють добровільну діяльність, спрямовану на збереження навколишнього середовища та вирішення екологічних проблем. Вагомою рисою сучасного екологічного активізму стає переосмислення цінностей завдяки пандемії коронавірусу. Подібна тенденція може бути помітною не лише на індивідуальному рівні, а й серед організацій та навіть самих державних управлінців.

Особливо набуває популярності діяльність волонтерських організацій щодо безпритульних і покинутих тварин. Метою волонтерської діяльності в даному випадку є²:

- будівництво притулків для безпритульних тварин;
- створення гідних умов життя та лікування тварин;
- перевлаштування підопічних тварин;
- створення стерилізаційного пункту для гуманного регулювання чисельності безпритульних тварин;
- робота з загубленими тваринами;
- створення в містах волонтерських служб допомоги тваринам;
- пропаганда гуманного ставлення до тварин серед населення.

Медичне волонтерство — це добровільна діяльність у сфері охорони здоров'я, що включає такі напрями: допомогу медичному персоналу в

¹ Сайт громадської організації «Український екологічний клуб «Зелена Хвиля». URL: <https://ecoclubua.com/about/>

² Вашкович В. В. Адміністративно-правове забезпечення волонтерства як складова соціальної функції держави: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ужгород, 2019. С. 82.

лікарнях, профілактичну роботу з населенням, безкоштовні консультації лікарів, проведення безкоштовних медичних оглядів населення.

В Україні під час проведення АТО медичне волонтерство отримало нове забарвлення: медики-волонтери виїжджали на передову під час відпусток чи неоплачуваних відгулів для лікування хвороб, що не мали характеру бойової травми.

Культурне волонтерство (волонтерство в сфері культури) включає роботу волонтерів у музеях, на виставках, під час розповсюдження квитків, оцифрування історичних документів, рукописів, літературних творів, музики, сайтів про театральне мистецтво тощо.

Сучасним прикладом волонтерства у сфері культури є архівування сайтів українських музеїв і бібліотек, цифрових експонатів, текстів і публікацій у відкритому доступі, проведене волонтерами з усього світу. Це була ініціатива Saving Ukrainian Cultural Heritage Online («Збережемо українську культурну спадщину онлайн»). Її поява спричинена збройним вторгненням росії в Україну. Творці проекту — Квінн Домбровські зі Стенфордського університету, Анна Кіяс з університету Тафтса та Себастьян Майсторович з Австрійського центру цифрових гуманітарних наук та культурної спадщини¹.

Резервні копії сайтів зберігатимуться на необмеженому хмарному сховищі для будь-яких файлів. Хмарне сховище надали Гарвардський український науково-дослідний інститут та університет Альберти.

Найпоширенішим видом волонтерства як в Україні, так і за кордоном, є *івент-волонтерство*. Це волонтерська (добровольча) діяльність, спрямована на допомогу в організації та проведенні великих значущих подій місцевого, регіонального і міжнародного рівнів (допомога на конференціях, з'їздах, форумах, святах, концертах тощо).

Новим видом волонтерства, що виникло завдяки науково-технічному прогресу, є *медіаволонтерство*. Це — діяльність фотографів, журналістів, які в Інтернеті висвітлюють усе, що роблять волонтерські організації, і так інформують населення та сприяють залученню нових волонтерів².

¹ Котубей О. Зберегти віртуальну культурну спадщину України: волонтери створили безкоштовний спосіб архівування. URL: <https://suspilne.media/222474-zberegti-virtualnu-kulturnu-spadsinu-ukraini-volonteri-stvorili-bezkostovnij-sposib-arhivuvanna/>

² Писаренко Л. М., Плукчи Л. В., Федорова І. В. Волонтерство: виклики сьогодення (за матеріалами друкованих ЗМІ) // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32(71). № 1. Ч. 3. С. 157.

Новітнім видом волонтерської діяльності є *онлайн-волонтерство*, суть якого полягає в можливості дистанційного надання різноманітних послуг. Швидкі зміни в технологіях дозволили багатьом людям, зокрема молоді, допомагати іншим без фізичної присутності.

Дійсно, некомерційні організації у всьому світі дедалі більше покладаються на віртуальних добровольців для таких завдань: переклад, управління онлайн-контентом сайту, організації кампаній, збір коштів, розсилка інформації, проведення онлайн-дослідження. Віртуальне волонтерство надає багато можливостей для маломобільних осіб, а також для людей, які бажають гнучкості у витрачанні свого часу¹.

Особливостями онлайн-волонтерства є:

— певний рівень анонімності участі, що дозволяє знизити рівень соціальної диференціації між волонтерами у процесі реалізації волонтерської допомоги: вік, стать, інші особливості особистості волонтера перестають відігравати будь-яку роль, а відтак створюються передумови для адекватної оцінки участі волонтера з урахуванням його внеску;

— вища міра регуляції волонтерської участі. Волонтер отримує реальну можливість більш вільно обрати для себе час, простір для виконання волонтерської роботи, тобто сформувати графік своєї роботи, вдалий для поєднання волонтерства з іншими життєвими подіями. Також існує можливість більш «легкого» (з точки зору міжлюдських взаємин) входу та виходу з волонтерства².

В якості прикладу цього виду волонтерської діяльності можна навести програму ООН онлайн-волонтерство (<https://www.onlinevolunteering.org/en>). Програму було засновано в 2000 році, в її проєктах беруть участь представники близько 180 країн світу, до того ж, щорічно до лав волонтерів вступають 12000 нових учасників і учасниць. На порталі представлено понад 160 завдань для потенційних волонтерів з усього світу, тематично згруповані за такими категоріями: мистецтво і дизайн; написання і редагування текстів; проєктний менеджмент; переклад; навчання та тренінгова діяльність; виклики COVID-19; лідерство; адміністрування; менеджмент волонтерської роботи; івент-організація³.

¹ Проценко О. О. Волонтерські практики в умовах вимушеної міграції в сучасній Україні: чинники та наслідки актуалізації: дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.04. Харків, 2021. С. 30.

² Колотило М. О. Онлайн-волонтерство у сучасному світі: особливості та актуальні практики. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/39756/1/S_r_i_s_X_2020-97-99.pdf

³ Там само.

Залежно від мотивації до волонтерства розрізняють:

— волонтерську роботу із задоволення фізіологічних потреб (приготування їжі, пошив і роздача одягу, робота у притулку);

— волонтерську роботу із задоволення потреби у безпеці (наприклад, робота спільно із правозахисними організаціями);

— волонтерську роботу із задоволення соціальних потреб (організація та участь у різноманітних соціальних заходах, збір благодійних пожертв);

— волонтерську роботу з метою самореалізації (викладацька, тренерська робота, наукове консультування).

Тут доречно розглянути також класифікації волонтерів, розроблені зарубіжними науковцями та організаціями (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Зарубіжні класифікації волонтерів

Класифікаційна ознака	Автори класифікації	Типи волонтерів
Термін роботи волонтера	С. Маккарлі та Р. Лінч (США)	Волонтери, які працюють тривалий час (long-term volunteer)
		Волонтери, які працюють невеликий проміжок часу (short-term volunteer)
	К. Наваратман (США)	Постійні волонтери (постійно залучені до волонтерської діяльності, беруть участь у різних програмах і надають різні послуги)
		Тимчасові волонтери (беруть участь у волонтерській діяльності лише тоді, коли їм це цікаво)
Сезонні волонтери (у певний період року беруть участь у волонтерських програмах, які відповідають їхнім інтересам)		
Провідний напрям діяльності волонтера	М. Нілунд (Фінляндія)	Волонтери, які здійснюють соціальне обслуговування (доставка продуктів харчування, дружні відвідування, технічна допомога)

Провідний напрям діяльності волонтера	М. Нілунд (Фінляндія)	Волонтери, які займаються захистом громадянських прав (наприклад, зміна умов функціонування закладів)
		Волонтери, які займаються громадянською діяльністю (робота в комітетах і комісіях)
		Волонтери, які займаються керівництвом (члени ради директорів)
		Волонтери, які займаються проблемами окремих територій чи осіб (екологічний стан мікрорайону; участь у роботі груп самодопомоги)
		Волонтери-збирачі пожертв
	Міжнародна організація «Спілка християнської молоді» (YMCA)	Волонтери, які залучені до програмної та проектної діяльності
		Волонтери підтримки, які допомагають в офісній та адміністративній роботі
		Волонтери-фандрайзери (здійснюють збір благодійних пожертв)
		Волонтери, які беруть участь у роботі комітетів, рад компаній, експертних рад
		Волонтери-менеджери (наприклад, асистент бухгалтера)
Мотиваційна орієнтація	С. Маккарлі та Р. Лінч (США)	Волонтери, орієнтовані на досягнення
		Волонтери, орієнтовані на членство в групі
		Волонтери, орієнтовані на визнання керівництвом, владою

Джерело: систематизовано за [1; 2; 3; 4].

¹ Маккарлі С., Лінч Р. Управління діяльністю волонтерів. Як залучити громадськість до вирішення проблем суспільства/ пер. з англ. О. Винничук. Київ: Ресурсний центр розвитку громадських організацій «Гурт», 1998. 160 с.

² Navaratnam K.K. Åxtension of volunteers. Blacbirg: Viewpoint, 1986. 19 p.

³ Nylund M. Varieties of Mutual Support and Voluntary Action: a Study of Finnish Self-Help Groups and Volunteers. Helsinki: Nakapaino Oy, 2000. 166 p. URL: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/11064>

⁴ Менеджмент волонтерських груп від А до Я: навч.-метод. посіб. / за ред. Т. Л. Лях; авт.-кол.: З. П. Бондаренко, Т. В. Журавель, Т. Л. Лях та ін. Київ: Версо-04, 2012. 288 с.

Зарубіжними дослідниками використовуються різні класифікаційні ознаки за:

- терміном роботи волонтера;
- провідним напрямом діяльності;
- мотиваційною орієнтацією;
- ролями волонтерів в організації;
- потребою заохочення чи відшкодування витрат;
- характером стосунків між волонтером та організацією та ін.

У наведеній таблиці проаналізовано лише три (основні, на наш погляд) ознаки класифікації за: терміном роботи, провідним напрямом діяльності та мотиваційною орієнтацією.

Серед українських науковців найбільш вдалою, на нашу думку, слід назвати класифікацію волонтерів, розроблену Т. Л. Лях (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Класифікація волонтерів

Класифікаційна ознака	Приклади
Вік	Діти
	Підлітки
	Молодь
	Люди зрілого віку
	Люди похилого віку
Ступінь професіоналізму	Професіонали
	Непрофесіонали
Тривалість волонтерської діяльності	Волонтери, які працюють тривалий проміжок часу (понад 6 місяців)
	Сезонні волонтери
	Волонтери, які працюють короткий проміжок часу (разові акції, менше 6 місяців)
Соціальна роль/ статус	Учні
	Студенти
	Безробітні
	Фахівці (спеціалісти)
	Батьки
	Сім'ї
	Пенсіонери
Волонтери, які обрали працю як альтернативу вироку	

Ступінь мобільності	Мобільні
	З обмеженою мобільністю
	Немобільні
Приналежність до організації	Корпоративні волонтери
	Волонтери громадських організацій
	Волонтери державних організацій (соціальних установ)
	Волонтери релігійних організацій
	Волонтери ініціативних груп мешканців територіальних громад
Досвід волонтерської роботи	Волонтери без досвіду
	Волонтери з незначним досвідом
	Волонтери з достатнім досвідом
Склад волонтерської групи	Змішаний, представлений представниками різних типів волонтерів
	Однотипний, представлений волонтерами одного типу (групи студентів-волонтерів, пенсіонерів-волонтерів)

Джерело: [1].

Вважаємо важливим включення дослідницею до переліку класифікаційних ознак «досвід волонтерської роботи». Пояснення цьому полягає в тому, що висока продуктивність волонтера залежить не тільки від його вмотивованості, а й від досвіду, і не лише практичного, а й підкріпленого ефективною системою навчання та підготовки.

Різні види волонтерської діяльності виконують різні функції. За результатами узагальнення підходів науковців до формулювання функцій волонтерства виділено шість його основних функцій (рис. 1.2 на с. 25).

Функцію формування та розвитку громадянського суспільства волонтерство виконує через свій вплив на формування і реалізацію соціальної, інформаційної й економічної політики держави, на діяльність державних інститутів.

Зміст трансляційної функції проявляється через поширення в суспільстві громадянських цінностей та збереження умінь, навичок і традицій.

¹ Менеджмент волонтерських груп від А до Я: навч.-метод. посіб. / за ред. Т. Л. Лях; авт.-кол.: З. П. Бондаренко, Т. В. Журавель, Т. Л. Лях та ін. Київ: Версо-04, 2012. С. 31.

Особливість стимулюючої функції полягає в тому, що «волонтерство сприяє підтримці в суспільстві певного рівня активності в різних сферах життя суспільства: політичної, економічної, соціокультурної»¹.

Консолідує функція волонтерства розкривається у сприянні згуртованості певних груп суспільства та певних територій. Її прояв спостерігався в Україні під час Революції Гідності.

Виникнення та розвиток волонтерського руху обумовили появу законодавства, що регулює питання здійснення волонтерської діяльності, встановлює правила та визначає стандарти надання волонтерської допомоги. У цьому зміст нормотворчої функції волонтерства.

Комунікативна функція дозволяє підтримувати взаємодію на різних рівнях між суб'єктами та об'єктами волонтерської діяльності, між громадськістю, волонтерами та державними утвореннями.

Для пояснення змісту цієї функції О. О. Проценко наводить приклад комунікації волонтерів, які допомагають фронту та внутрішньо переміщеним особам, з об'єктами допомоги та державними структурами. Дослідниця зазначає, що ці волонтери завдяки комунікації з об'єктами допомоги більш обізнані у потребах даних груп, ніж державні структури².

Волонтерська діяльність будується на певних принципах, серед яких: добровільність, безкорисливість, гуманність, законність, гласність, відповідальність, конфіденційність (рис. 1.3 на с. 26).

Принцип *добровільності* полягає в залученні до волонтерської роботи лише за бажанням, а також у можливості відмови клієнта від запропонованої послуги, якщо вона не відповідає його потребам.

Безкорисливість — це відсутність матеріальної зацікавленості у відносинах між волонтером і клієнтом.

Змістом принципу *гуманності* є дотримання прав людини, прояв доброзичливості, толерантне ставлення волонтера до клієнта.

Принцип *законності* означає, що волонтерська робота відповідає нормам законодавства, прийнятого у цій сфері.

Гласність у волонтерській діяльності — це надання інформації про діяльність волонтерів для суспільного ознайомлення й обговорення з метою популяризації цього виду діяльності в суспільстві.

¹ Проценко О. О. Волонтерські практики в умовах вимушеної міграції в сучасній Україні: чинники та наслідки актуалізації: дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.04. Харків, 2021. С. 21.

² Там само, с. 22.

Рис. 1.2. Функції волонтерської діяльності

Джерело: узагальнено за [1; 2; 3].

¹ Вашкович В. В. Адміністративно-правове забезпечення волонтерства як складова соціальної функції держави: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ужгород, 2019. 220 с.

² Кудря М. Політична складова частина діяльності волонтерського руху як інституту громадянського суспільства в Україні // Вісник Львівського університету. 2018. Вип. 16. С. 151–155.

³ Проценко О. О. Волонтерські практики в умовах вимушеної міграції в сучасній Україні: чинники та наслідки актуалізації: дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.04. Харків, 2021. 243 с.

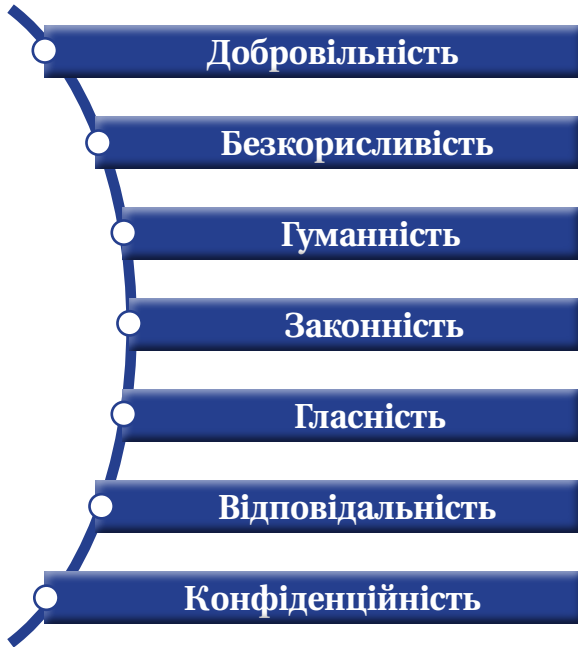

Рис. 1.3. Принципи волонтерської діяльності

Джерело: узагальнено за [1; 2].

Дотримання принципу *відповідальності* передбачає свідоме ставлення волонтера до своїх обов'язків і завдань, усвідомлення суті та значення волонтерської роботи для клієнта. Це визначення характеризує моральну відповідальність, крім неї також існує юридична відповідальність, яка закріплена законодавством.

Волонтерська робота ґрунтується на засадах конфіденційності, тобто усе, що стосується клієнта, його особистого життя та проблем, котрі виникають, є конфіденційною інформацією. Принцип передбачає нерозголошення інформації, отриманої від клієнта, або повідомлення, у разі потреби, тільки за його згодою.

Феноменом в Україні є здійснення волонтерської діяльності, що ґрунтується на засадах розуміння військових ризиків і самопожертви.

¹ Практикум: соціальна сфера (workshop book: social sphere) / автори-укладачі: І. В. Літяга, С. М. Ситняківська; за заг. ред. проф. Н. А. Сейко. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2022. С. 118.

² Єсіна Н. О. Поняття та сутність волонтерської діяльності в Україні // Сучасне суспільство. 2017. Вип. 1(13). С. 73–80.

Наразі волонтери, які допомагають військовим, медикам, переселенцям та іншим українцям долати труднощі, не захищені від ризиків війни. Самопожертва, милосердя тісно пов'язані з благодійністю, меценатством. Милосердя невіддільне від благодійності. Так, за час повномасштабної війни в Україні з'явилося 4365 громадських та благодійних організацій¹. Ці цифри значно перевищують торішні показники. Для прикладу, за весь 2021 рік у країні з'явилися 792 нові благодійні організації.

Волонтерська діяльність має як економічні, так і соціальні наслідки, що підтверджують її важливість для національної економіки та суспільства.

Зарубіжні дослідники зазначають, що волонтерство додає цінностей на різних рівнях суспільства та структурують значення волонтерства за чотирма вимірами:

- значення волонтерства для людини;
- значення волонтерства для громади;
- значення волонтерства для суспільства в цілому;
- економічний аспект волонтерської діяльності².

Економічні наслідки випливають з того, що волонтерські організації в якості роботодавців і постачальників послуг збільшують загальну економічну віддачу країни, знижують навантаження на державні витрати. Згідно з аналізом Центру досліджень громадянського суспільства Джона Хопкінса, волонтери щорічно вносять близько мільярда доларів у світову економіку³.

Соціальні наслідки волонтерства полягають у наступному:

- зміцненні соціальних зв'язків;
- створенні сильного, безпечного, згуртованого співтовариства;
- посиленні громадянської активності;
- забезпеченні виробництва суспільних благ і послуг;
- створенні умов для соціального становлення та особистісно-професійного розвитку молоді.

Українські науковці важливість волонтерства для суспільства вбачають у наступному⁴:

¹ Сайт Центру демократії та верховенства права. URL: <https://cedem.org.ua/news/4365-gromadskykh-ta-blagodijnyh/>

² Measuring the Impact of Volunteering. Position paper. URL: <https://volonteurpe.eu/wp-content/uploads/2020/10/Measuring-Impact-FINAL.pdf>

³ Уманська О. Волонтерство в Україні. URL: <https://uwcfoundation.com/ua/blagotvoritelnost-v-ukraine/volonterstvo-v-ukraini>

⁴ Вашкович В. Опис волонтерської допомоги (завдання) у договорах про надання волонтерської допомоги // Підприємництво, господарство і право. 2018. № 2. С. 45.

— це ефективний спосіб вирішувати складні проблеми окремої людини, суспільства та довкілля, які часто виникають на ґрунті недостатньої турботи про суспільне благо;

— волонтерство приносить у соціальну сферу нові, як правило, творчі та сміливі ідеї щодо вирішення найгостріших і найскладніших проблем. Тому, саме завдяки йому, безвихідні, на перший погляд, ситуації знаходять своє вирішення;

— це спосіб, за допомогою якого кожен представник суспільства може брати участь у покращенні якості життя;

— це механізм, за допомогою якого люди можуть прямо адресувати свої проблеми тим, хто здатний їх вирішити.

Таким чином, волонтерська діяльність — це добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Ознаками волонтерської діяльності є добровільність, неприбутковість, соціально спрямований характер, користь для окремих осіб та суспільства загалом. Волонтерська діяльність виконує різні функції: формування і розвитку громадянського суспільства, трансляційну, стимулюючу, консолідує, нормотворчу та комунікативну. Значення волонтерства полягає у збільшенні економічної віддачі країни, зниженні навантаження на державні витрати, зміцненні соціальних зв'язків, забезпеченні виробництва суспільних товарів і послуг, створенні умов для соціального становлення та особистісно-професійного розвитку молоді.

1.2. Генезис інституту волонтерства: теоретико-філософський аналіз

У вітчизняній науці проведені численні дослідження^{1, 2, 3, 4, 5}, присвячені розгляду генезису функціонування та розвитку волонтерства.

¹ Паславська О. Становлення та розвиток волонтерського руху в Україні (історико-правове дослідження) // Актуальні проблеми правознавства. 2016. Вип. 4(8). С. 22–28.

² Болотова В. О., Ляшенко Н. О., Байдак Т. М. Волонтерська діяльність в Україні як вид соціальної активності // Грані. 2018. Т. 21. № 9. С. 47–57.

³ Петренко І. В. Організаційно-методичні основи удосконалення підготовки спортивних волонтерів в системі проведення змагань: дис. ... канд. наук з фізичного виховання і спорту: 24.00.01. Харків, 2018. 277 с.

⁴ Проценко О. О. Волонтерські практики в умовах вимушеної міграції в сучасній Україні: чинники та наслідки актуалізації: дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.04. Харків, 2021. 243 с.

⁵ Говорун Н. Школа волонтерів-2016. URL: <http://poruch.ua/wp-content/uploads/2016/10/Hto-ti-ye-volonter.pdf>

Офіційною датою заснування волонтерства вважається 1859 рік. У цьому році швейцарський підприємець та громадський діяч Жан Анрі Дюнан, вражений результатами битви при Сольферіно (найбільшої битви Австро-італо-французької війни), зробив спробу створення Товариства допомоги пораненим. Завдяки його зусиллям було засновано Міжнародний Комітет Червоного Хреста.

Починаючи з цієї події та аналізуючи хронологію розвитку волонтерства, варто зробити висновок, що в основі всіх його проявів лежать певні мотиви. Так, мотивом Жана Анрі Дюнана було намагання допомогти тисячам поранених, які залишились на полі бою. З історичних фактів відомо, що, за підсумками битви при Сольферіно, на полі бою залишились 23 тисячі поранених, вмираючих і мертвих, а бажаючих та спроможних надати допомогу виявилось небагато.

Прибувши до Сольферіно та оцінивши стан подій, Дюнан виступив з ініціативою організувати цивільне населення для надання допомоги постраждалим і хворим солдатам; допоміг закупити необхідні матеріали та обладнання, створити імпровізовані лікарні. Він переконав населення обслуговувати поранених, не враховуючи їх сторону в конфлікті, відповідно до гасла «Tutti fratelli» (Усі – брати), вигаданого жінками сусіднього міста. Він також добився звільнення австрійських лікарів, захоплених французами¹.

Українські науковці висловлюють думку, що основними мотивами участі у волонтерській діяльності, як правило, виступають:

— реалізація соціально відповідальних громадських ініціатив, спрямованих на розв'язання нагальних соціальних та інших проблем власними силами, силами громади;

— виконання особистого обов'язку перед собою і перед суспільством за принципом: «Якщо не я — то хто?»;

— бажання громадянина добровільно і безоплатно надати допомогу тим, хто її потребує, реалізувати свої моральні та релігійні принципи, відчути себе потрібним і корисним для інших;

— самореалізація людини, подальше професійне зростання;

— отримання морального задоволення від вдячності людей, яким надана допомога;

¹ Жан Анрі Дюнан. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Жан_Анрі_Дюнан

— отримання широких можливостей мати доступ і розпоряджатися фінансовими та іншими ресурсами тощо¹.

Зарубіжні дослідники виявили шість мотивів, якими керуються волонтери при здійсненні волонтерської допомоги:

- ціннісні (переконавання про важливість допомоги іншим);
- соціальні (нові зв'язки);
- освітні (участь у заходах, що задовольняють бажання вчитися);
- кар'єрні (шанс отримати престижну роботу);
- особистісні (підвищення самооцінки);
- захисні (наприклад, порятунком від негативних емоцій та почуттів)².

Тут слід зауважити, що у різні періоди мотиви участі у волонтерській діяльності змінювались. На цьому побудована періодизація волонтерського руху, розроблена канадським вченим Р. Стеббінсом.

Науковець виділяє три етапи розвитку волонтерства, при цьому в основну періодизації він закладає уявлення про зміну мотивації волонтерів у різні історичні періоди (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Періодизація волонтерського руху за Р. Стеббінсом

Періоди	Мотивація волонтерів
I етап 1300–1960 рр.	Визначальним стимулом волонтерства виступає релігія та ідеологія, а волонтерів характеризує внутрішньо мотивуюче почуття обов'язку
II етап 1960–1980 рр.	Основне стимулювання розвитку волонтерства походило від діяльності національних держав, які фінансували його розвиток, ініціювали різні програми і проекти
III етап 1980 р. — сьогоднішня	Провідною мотивацією стають бажання та можливості організувати своє «серйозне дозвілля»

Джерело: складено за [3].

¹ Панькова О. В., Касперович О. Ю., Іщенко О. В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи // Український соціум. 2016. № 2(57). С. 28.

² Clary, E. G., Snyder, M., & Stukas, A. A. (1996). Volunteers' motivations: Findings from a national survey. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 25, 485–505.

³ Stebbins R. *Between Work and Leisure: A Study of the Common Ground of Two Separate*. 2004. 165 p.

Якщо на початку зародження волонтерства переважало бажання волонтера відчути себе потрібним, реалізувати свої моральні та релігійні принципи, то у 1960–1980 роках для розвитку волонтерства у світі основним мотивом стала політика його підтримки національними державами, що фінансували його розвиток, ініціювали різні програми та проекти. Така політика сприяла створенню найпотужнішої громадської інфраструктури волонтерства, розвитку нових сервісів і послуг.

Після 1980 року відбувається скорочення цільового фінансування багатьох волонтерських проєктів. У цих умовах створена інфраструктура залишається без фінансування, а самі волонтери змушені шукати кошти для того, щоб реалізовувати свою діяльність. Поступово альтруїстичні мотиви волонтерської діяльності стали поступатися пріоритетним місцем прагматично орієнтованій поведінці населення, що включається до волонтерської діяльності.

На нашу думку, враховуючи сплеск волонтерської діяльності в Україні у 2014 році, а також і в інших країнах після початку збройного вторгнення росії в Україну, потрібно виділити 4-й етап розвитку волонтерства (2014 р. — сьогодні). На цьому етапі мотивацією для українських волонтерів стала допомога країні у перемозі над ворогом.

І. В. Петренко виділяє п'ять етапів формування та розвитку волонтерства в світі (рис. 1.4).

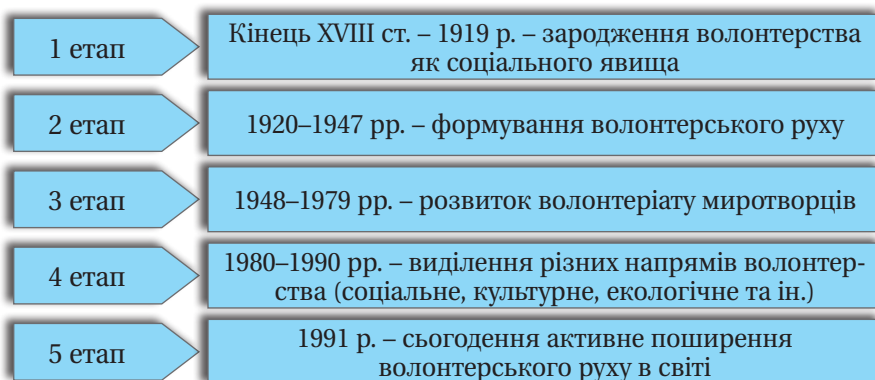

Рис. 1.4. Етапи формування та розвитку волонтерства в світі

Джерело: побудовано за [1].

¹ Петренко І. В. Організаційно-методичні основи удосконалення підготовки спортивних волонтерів в системі проведення змагань: дис. ... канд. наук з фізичного виховання і спорту: 24.00.01. Харків, 2018. С. 26.

Дослідниця зазначає, що виникнення цих етапів обумовлено низкою чинників, які впливали на розвиток волонтерського руху, серед яких:

- актуалізація питання про добровільну допомогу нужденним людям активною молоддю;
- соціально-економічні та політичні перебудови у країнах світу;
- підвищення рівня соціальної свідомості людей;
- економічна вигода від волонтерської діяльності;
- офіційна підтримка з боку міжнародних громадських об'єднань та органів державної влади окремих країн;
- становлення нормативно-правової бази щодо волонтерської діяльності;
- збільшення кількості людей, які потребують волонтерської допомоги;
- поширення волонтерського руху, збільшення кількості волонтерів¹.

Повернемося до характеристики окремих віх історії волонтерського руху у провідних країнах світу. У Великій Британії його зародження розпочалось з перших середньовічних волонтерських лікарень. За оцінками істориків, протягом XII–XIII століть в Англії було створено 500 добровільних лікарень². Приклади ж організованого волонтерства, як і в інших країнах, почали з'являтися лише в XIX ст. з появою різних благодійних організацій, що допомагали нужденним, таких як, наприклад, Армія Спасіння (1865 р.), Товариство організованої благодійності (1869 р.) та Британський Червоний Хрест (1870 р.), які набирали добровольців для виконання своєї місії.

Під час Першої світової війни близько двох мільйонів британців допомагали благодійним організаціям воєнного часу, і, як наслідок, після війни було засновано тисячі волонтерських організацій. Соціально-економічні зміни після 1945 року призвели до волонтерського «буму» в 1960-х роках, коли кількість добровольців та організацій значно зросла, а волонтерство стало більш формалізованим. У той період волонтерство в Англії, в основному, розглядалося як спосіб позитивного залучення

¹ Петренко І. В. Організаційно-методичні основи удосконалення підготовки спортивних волонтерів в системі проведення змагань: дис. ... канд. наук з фізичного виховання і спорту: 24.00.01. Харків, 2018. С. 26.

² The History of Volunteering in the UK. URL: <https://vforvolunteers.eu/2020/09/11/the-history-of-volunteering-in-the-uk/>

молоді до суспільства та протидії протестуючим рухам молодіжних субкультур, наприклад заворушенням рокерів у 1964 р.¹

На сьогодні волонтерство міцно вкорінилося в Британії, про що свідчать результати опитування 2020 року, яке показало, що у 2018/19 році майже 19 млн осіб (36%) принаймні раз на рік добровільно співпрацювали з групою, клубом чи організацією, а понад 11,9 млн осіб (22%) регулярно (принаймні раз на місяць) здійснювали волонтерську діяльність. 52% людей також брали участь у неформальній волонтерській діяльності (неоплачувана допомога тому, хто не є родичем) хоча б раз на рік і 26% регулярно волонтерили².

У Франції у 20-ті роки ХХ ст. було організовано перший волонтерський загін, до якого входила французька та німецька молодь. Волонтери безкоштовно відбудовували ферми, отримуючи за свою працю продукти харчування. У 1920 р. П'єр Сересоль заснував Міжнародну громадську службу, принципом діяльності якої став девіз «Не говорити, а діяти». У 1990 році в країні налічувалось 7,9 млн волонтерів, до 2010 року їх чисельність збільшилась удвічі (16,1 млн), а в 2017 р. — зросла до 22,0 млн осіб³.

У США зародження волонтерства відбулося ще під час Громадянської війни 1861–1865 років, коли жінки приєднувались до товариств жіночої допомоги для виробництва та ремонту наметів, пошиття уніформи та пов'язок. Жінки також пішли добровольцями на війну в якості медсестер⁴.

Розквіт волонтерського руху в США припадає на 30-ті роки ХХ ст. Важкі умови Великої депресії викликали потребу в благодійних послугах, оскільки на той час від безробіття та голоду постраждали багато американців. Волонтери стали створювати кухні та притулки для бездомних. Після Великої депресії була створена волонтерська організація Civilian Conservation Corps, яка опікувалась питаннями зниження рівня безробіття.

Наступний розквіт волонтерства в США починається з 1961 року, коли Президент Кеннеді створив організацію «Корпус Миру». Фундамент «Корпусу миру» було закладено фразою, що прозвучала з вуст Кеннеді під час

¹ Петренко І. В. Організаційно-методичні основи удосконалення підготовки спортивних волонтерів в системі проведення змагань: дис. ... канд. наук з фізичного виховання і спорту: 24.00.01. Харків, 2018. С. 26.

² Там само.

³ The Evolution of Volunteering in France. URL: https://www.researchgate.net/figure/The-Evolution-of-Volunteering-in-France_tbl1_330186185

⁴ History of volunteerism in the US: A crash course. URL: <https://join.mobilize.us/blog/history-of-volunteerism>

його інавгурації у січні 1961 року: «Мої дорогі американці, запитайте себе: не що країна може зробити для вас, а що ви можете зробити для своєї країни...»¹.

Через півтора місяці після інавгурації Кеннеді прийняв першу групу молодих волонтерів, яка вирушала до Африки допомагати країнам на шляху їх розвитку. В подальшому волонтери Корпусу Миру взяли участь у його програмах у 139 країнах світу².

Корпус Миру США фінансується урядом США і об'єднує американських громадян, які бажають працювати за кордоном. Уряд США надає фінансові кошти на проживання, харчування, дрібні витрати будь-якій особі, яка бере на себе обов'язання протягом двох років виконувати напружену роботу за кордоном.

Фінансова криза 2008 року послабила зв'язки між громадами у всій країні, з того часу поширення волонтерства у США пішло на спад, який тривав до 2020 року. Новий сплеск волонтерського руху в країні розпочався із пандемії коронавірусу, протестів Джорджа Флойда та виборів 2020 року³. У 2021 році США посіли третє місце у всесвітньому Індексі благодійності, а рівень залученості населення країни до волонтерства був одним із найвищих, він складав 37%⁴.

У Німеччині у другій половині XIX ст. створюється перша добровільна спілка турботи про бідних. Волонтерство тут виникало у вигляді служб добровільної праці, місіонерів, сестер милосердя. Основними напрямками волонтерської діяльності в цей період були боротьба з бідністю та піклування про здоров'я людей.

Сучасні дослідники зазначають, що Німеччина не є класичною волонтерською нацією, як Велика Британія чи США, а розвиток інфраструктури громадянського суспільства Німеччини відбувся лише після 2000-х років⁵.

Важливу роль у німецькій волонтерській діяльності з моменту її зародження наприкінці XIX ст. відіграє принцип субсидіарності. Відповідно

¹ Спадок Кеннеді: Корпус миру, або «міністерство волонтерів». URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/peace-corps/1798805.html>

² Там само.

³ History of volunteerism in the US: A crash course. URL: <https://join.mobilize.us/blog/history-of-volunteerism>

⁴ World Giving Index 2022. URL: https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-research/caf_world_giving_index_2022.p

⁵ Study on Volunteering in the European Union. Country Report Germany. URL: https://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_de_en.pdf

до цього принципу перевага щодо надання основних соціальних послуг надається неприбутковим організаціям (НПО) перед державними службами. На практиці це означає, що більшість соціальних послуг надаються неприбутковими соціальними організаціями, які мають право вимагати державної фінансової підтримки. Волонтерство посідало важливе місце в цій структурі, зокрема до 1970-х років, коли НПО почали ставати дедалі більш професійними. Через принцип субсидіарності поняття «волонтерство» мало в Німеччині специфічний зміст, «німецькі терміни того часу наголошували на «почесному компоненті, офіційності та публічній легітиматії», а не на добровільності як такій»¹. Значний вплив на традиції волонтерства відіграв поділ країни після Другої світової війни, після чого волонтерство розвивалося по-різному в двох частинах розділеної країни.

В Україні на початку ХХ ст. «піонерами» волонтерського руху стали члени Червоного Хреста. У 1914 році лише в Києві функціонувало понад 100 шпиталів цієї організації. Силами Червоного Хреста було створено антитуберкульозні диспансери, станції боротьби з малярією, будинки для безпритульних². На західноукраїнських землях волонтери навчали грамоті, створювали підрозділи Товариства тверезості. Проте, як зазначає М. Матяш, із встановленням радянської влади цей рух фактично згортається та починає відновлюватись лише з кінця 80-х років ХХ століття³.

Створення першої української волонтерської організації датується 1987 роком, коли в Одесі відкрився «Молодіжний телефон довіри». У 1989 році такі організації було створено в Києві та Полтаві. Вони працювали як медико-психологічні служби та мали на меті психологічно допомогти людині в кризовій ситуації. Далі, з метою розширення діяльності за сприяння Міністерства юстиції України у квітні 1998 року було створено Всеукраїнську асоціацію телефонних консультантів.

Волонтерська діяльність — це діяльність, яка потребує від волонтера не тільки можливості та бажання бути корисним для суспільства, а й базових теоретичних знань і навичок для якісної роботи. Волонтерству необхідні «підготовлені спеціалісти, які володіють відповідними уміннями

¹ Study on Volunteering in the European Union. Country Report Germany. URL: https://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_de_en.pdf

² Петренко І. В. Організаційно-методичні основи удосконалення підготовки спортивних волонтерів в системі проведення змагань: дис. ... канд. наук з фізичного виховання і спорту: 24.00.01. Харків, 2018. С. 23.

³ Матяш М. Українське волонтерство — явище унікальне. Йому завдячуємо суверенітетом. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2324579-ukrainske-volonterstvo-avise-unikalne-jomu-zavdacuemosuverenitetom.html>

та технологіями активізації громади, визначення її проблемних зон, організації членів громади для задоволення потреб»¹, а отже, воно вимагає навчання. Саме тому, разом з «Телефоном довіри» було створено першу школу волонтерів, напрямом якої було надання знань з психолого-педагогічних, правових, соціально-медичних питань, а також розробка та запровадження навчально-тематичних планів і програм підготовки волонтерів.

У незалежній Україні перші волонтери з'явилися в 1992 році. Це були представництва Корпусу миру США, які працювали за двома програмами: економічного розвитку і впровадження та навчання англійської мови.

У 1997 році розпочав свою діяльність Всеукраїнський громадський центр «Волонтер». Напрямами його діяльності стали розробка та проведення різноманітних тренінгів для підлітків і молоді з розвитку життєвих навичок; навчання фахівців по роботі з підлітками та молоддю у питаннях попередження негативних соціальних явищ; організація та проведення форумів, фестивалів, акцій для розвитку здібностей у молоді.

У травні 1998 року Україна розпочала реалізацію регіональної програми «Ініціативи по роботі на добровільних засадах». Ідея програми належала Нью-Йоркському Інституту Відкритого Суспільства (більш відомого як Фонд Сороса). Головною метою програми є відновлення руху волонтерів у країнах, як запоруки громадського суспільства та незворотності демократичних перетворень, збільшення частки добровільної праці громадян, спрямованої на розв'язання конкретних проблем.

На початку незалежності України волонтерство було спрямоване більше на гуманітарну та медичну допомогу. Велику кількість волонтерських організацій було створено за сприяння протестантських церков. Як приклад, можна згадати «Медичну клініку на колесах», яка функціонує дотепер. Вона була заснована за сприяння Української лютеранської церкви в 1992 році. Напрямом її діяльності є допомога населенню, в більшості з сільської місцевості, а саме: сиротам, важкохворим, людям з розумовими розладами, багатодітним тощо. Перелік послуг, які вони надають: огляди лікаря, діагностики, аналізи, флюорографія, стоматологічні послуги тощо. З 1993 року працюють громади Армії спасіння з метою надання допомоги самотнім важкохворим людям, які прикуті до ліжка.

¹ Харченко С. Я., Караман О. Л., Кратінова В. О. Історія, теорія та практика волонтерського руху в Україні: навч.-наук.-метод. посіб. для студентів, магістрантів, аспірантів та спеціалістів у галузі соц. роботи, соц. педагогіки. Луганськ, 2009. С. 6.

Не можна оминати увагою організацію «Карітас». «Карітас України» входить до однієї з найбільших міжнародних мереж благодійних організацій у світі та Європі. Слово «Caritas» означає водночас любов і милосердя, співчуття та благодійність. Роботу Карітасу України сфокусовано на 6 основних напрямках:

- допомога дітям, молоді та сім'ям, які перебувають у кризі;
- охорона здоров'я;
- допомога людям з особливими потребами;
- соціальні проблеми міграції;
- розбудова громад;
- допомога в надзвичайних ситуаціях¹.

Карітас України складається з понад 30 регіональних організацій у 15 областях України, а також понад 1000 співробітників і волонтерів організації. Допомога від організації надається усім потребуючим незалежно від віросповідання, етнічного походження, статі чи віку, базуючись на християнських засадах і цінностях. Усі місцеві організації Карітасу, крім тих регіонів, де ведуться активні бойові дії, працюють, щоб надавати допомогу внутрішньо переміщеним особам (ВПО) та людям з вразливих категорій².

У 2012 році в Україні відбувся сплеск волонтерської активності з причини проведення чемпіонату Європи з футболу. За даними організаційного комітету «Євро – 2012 Україна», за необхідності приблизно в 5,5 тисяч волонтерів надійшло майже 24 тисячі заявок від охочих стати волонтерами УЄФА, з яких більшість (90%) були з України та Польщі³.

Справжній народний волонтерський рух в Україні зародився у 2014 році на Майдані Незалежності у Києві під час Революції Гідності. Тисячі людей (місцевих та з інших регіонів) надавали безкоштовну допомогу мітингувальникам: організовували польові кухні, встановлювали намети, допомагали в розміщенні протестувальників у квартирах киян.

Через військові події на Сході України українське суспільство стало об'єктом уваги з боку багатьох міжнародних організацій, серед яких слід назвати:

- Міжнародну організацію міграції (МОМ);
- GIZ (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit);

¹ Карітас України. URL: <https://caritas-ua.org/karitas-v-ukrayini/>

² Там само.

³ Проценко О. О. Волонтерські практики в умовах вимушеної міграції в сучасній Україні: чинники та наслідки актуалізації: дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.04. Харків, 2021. С. 71.

- UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees);
- UNICEF;
- Save the children;
- ПРООН;
- уряди багатьох країн світу тощо¹.

Діяльність цих організацій була різною за напрямками: гуманітарна, юридична, профорієнтаційна та психологічна допомога, проекти із неформальної освіти, гранти для підтримки бізнесу, волонтерські та благодійні проекти тощо. Міжнародні організації співпрацювали (і співпрацюють зараз) з місцевими волонтерськими організаціями та ініціативами, залучають до роботи у проектах волонтерів.

З початком повномасштабної збройної агресії росії в Україні були створені штаби допомоги, фонди та платформи, що займаються збором коштів на допомогу армії та всім постраждалим, активізувалась робота волонтерських організацій та індивідуальних волонтерів. Основними формами волонтерської діяльності індивідуальних волонтерів стали: збір коштів і продуктів харчування для потреб армії, плетіння сіток для маскування; участь в евакуації населення; збір ліків для передової та госпіталів; збір теплих речей та продуктів першої необхідності для переселенців. Героїчна діяльність українських волонтерів продовжується, її мета — досягти перемоги.

Сучасний етап становлення волонтерства у світі характеризується зростанням рівня залученості населення до цього руху, посиленням уваги політиків до пошуку напрямів його підтримки, підвищенням зацікавленості дослідницьких організацій до вивчення його впливу на суспільство та окремих індивідів.

Завдяки розробленому англійською компанією Charities Aid Foundation (CAF) Всесвітньому індексу благодійності (World Giving Index) з'явилась можливість аналізувати рівень залученості населення різних країн до волонтерської діяльності.

В основі рейтингу знаходяться дослідження, які проводить Американський інститут громадської думки (Інститут Геллапа) у 153 країнах світу. При складанні індексу враховуються три основні аспекти: частота допомоги незнайомим людям; перерахування коштів у благодійні організації; участь у волонтерській діяльності.

¹ Проценко О. О. Волонтерські практики в умовах вимушеної міграції в сучасній Україні: чинники та наслідки актуалізації: дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.04. Харків, 2021. С. 75.

Перший звіт за цим дослідженням було видано у 2010 році. Він засвідчив: найбільший рівень благодійності мали Австралія, Нова Зеландія та Ірландія (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

ТОП-10 країн світу за Всесвітнім індексом благодійності у 2010 р.

№ зп	Країна	% населення за видами благодійництва			Величина WGI
		грошові пожертвування	допомога незнайомим людям	волонтерство	
1	Австралія	70	64	38	57
2	Нова Зеландія	68	63	41	57
3	Ірландія	72	60	35	56
4	Канада	64	68	35	56
5	Швейцарія	64	68	35	56
6	США	64	68	35	56
7	Нідерланди	64	68	35	56
8	Велика Британія	64	68	35	56
9	Шрі-Ланка	58	50	52	53
10	Австрія	69	58	30	52

Джерело: [1].

Україна в цьому рейтингу посідала у 2010 році 151-ше місце серед 153 країн. Величина сукупного індексу склала 13%, грошові пожертвування протягом року в країні робили 5% населення, надавали допомогу незнайомим людям — 19%, займалися волонтерством — 14%.

З часом позиції країн у рейтингу благодійності змінилися. З 2018 року у всьому світі виникла тенденція різкого зниження волонтерства та пожертвувань, яке прискорилось під час пандемії.

У 2020 році рейтинг благодійності очолила Індонезія. В ТОП-10 потрапили Кенія, Нігерія, М'янма, Австралія, Гана, Нова Зеландія, Уганда,

¹ Всесвітній індекс благодійності. URL: <https://www.wikiwand.com/uk/>

Косово, Таїланд¹. Україна в 2020 році посіла 20-те місце в рейтингу, маючи такі результати:

- сукупний індекс — 43%;
- грошові пожертвування — 66%;
- допомога незнайомим людям — 43%;
- волонтерство — 19%.

У 2021 році Україна потрапила в ТОП-10 країн, піднявшись із 151-го місця у 2010 р. до 10-го у 2021 р. (рис. 1.5). Україна стала єдиною європейською країною, яка посідає місце в першій десятці рейтингу. На думку експертів, такий результат досягнуто шляхом підвищення рівня життя населення, впровадження нових креативних форм благодійності та збільшення потреби в благодійній допомозі через пандемію COVID-19.

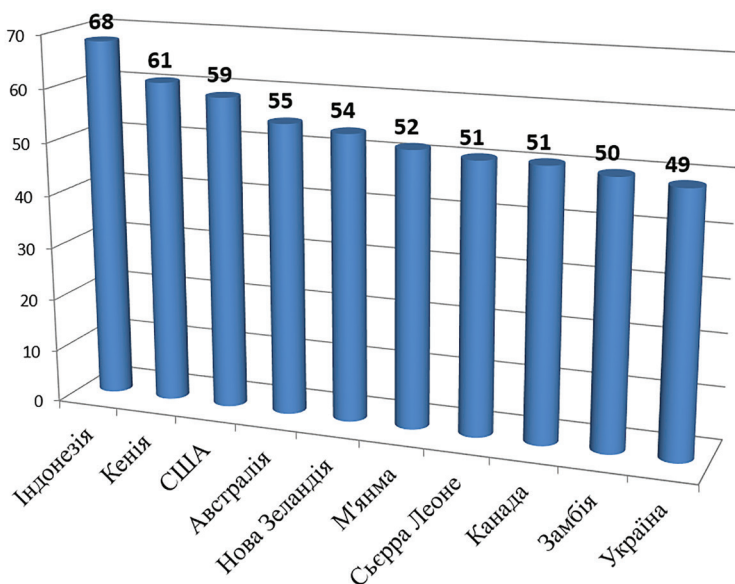

Рис. 1.5. ТОП-10 країн за Всесвітнім індексом благодійності у 2021 р., %
Джерело: [2].

¹ Світовий рейтинг благодійності 2021. URL: https://zagoriy.foundation/wp-content/uploads/2021/10/cafsvitovuj-rejtyng-blagodijnosti-2021_p

² Горносталь М. Україна потрапила до топ-10 країн світового індексу благодійності. URL: <https://gloss.ua/ua/lifestyle/138913-ukrajina-potrapi-la-do-top-10-krajin-svitovoho-indeksu-blahodijnosti>

Величина сукупного індексу для України склала 49%, грошові пожертвування протягом року в країні робили 75% населення, надавали допомогу незнайомим людям — 47%, займалися волонтерством — 24%.

Існує гіпотеза: що заможніша країна, то вищий у неї рівень волонтерства¹. Натомість, експерти зазначають, що пандемія змінила ландшафт глобальної благодійності. У 2018 році 7 із 10 країн з найвищим рівнем благодійності були класифіковані ООН як країни з високим рівнем доходу. Однак у 2020 році, під час розпалу пандемії, 7 із топ-10 були країнами з низьким і середнім рівнем доходу. Ця тенденція збереглася і в 2021 році. Лише 4 із 10 країн-лідерів рейтингу цього року віднесені ООН до країн з високим рівнем доходу (США, Австралія, Нова Зеландія та Канада)².

Лідерство Індонезії в цьому рейтингу пояснюється розповсюдженням у країні традиційної форми ісламської благодійності — закяту. Взагалі, світоглядні орієнтири ісламу спрямовані на безкорисливу допомогу, а в період пандемії благодійність зросла ще й завдяки закликам релігійних лідерів країни надавати допомогу членам своїх громад, які зіткнулися з труднощами внаслідок спричиненого пандемією економічного спаду³.

У дослідженні «Нові тенденції розвитку волонтерства в Європейському Союзі» зазначається, що в «Європі кожна п'ята людина віком від 16 років так чи інакше бере участь у волонтерській діяльності»⁴. Однак рівень волонтерства серед країн Європи значно відрізняється, в основному, через відмінності в історії та політиці.

У Європі більшість громадян з числа віруючих людей сприймають волонтерську практику як норму.

Це підтверджують й глобальні тренди благодійності. У Європі 60% тих, хто жертвують для неурядових організацій, робили пожертви у відповідь на пандемію COVID-19. Про це свідчить Звіт «Глобальні тренди в благодійності 2020» (The 2020 Global Trends in Giving Report) — дворічний

¹ Bernard Enjolras. Explaining the Varieties of Volunteering in Europe: A Capability Approach. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11266-021-00347-5>

² Горносталя М. Україна потрапила до топ-10 країн світового індексу благодійності. URL: <https://gloss.ua/ua/lifestyle/138913-ukrajina-potrapila-do-top-10-krajin-svitovoho-indeksu-blahodijnosti>

³ Світовий рейтинг благодійності 2021. URL: https://zagorij.foundation/wp-content/uploads/2021/10/cafsvitovyj-rejtyng-blahodijnosti-2021_p

⁴ New trends in the development of volunteering in the European Union. URL: <https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/qe-09-22-293-en-n.pdf>

дослідницький проєкт, що ставить за мету краще зрозуміти, як донори/благодійники беруть участь у благодійних і волонтерських справах. Примітно, що європейці довіряють громадським організаціям. Зокрема, 98% донорів/благодійників кажуть, що неурядові організації (НУО) є необхідними для створення соціальних змін, а 91% заявляють, що НУО є етичними і їм можна довіряти¹.

З позиції світської етики у багатьох державах вибудована система соціальних правил, згідно з якою будь-який член суспільства може використовувати соціальні ресурси (отримувати освіту, державну підтримку у вигляді допомог, мати можливість працевлаштування і т. д.) тільки за умови своєї особистої участі у волонтерській практиці. Це знаходить своє закріплення в законодавчих рішеннях, а також пов'язується з низкою соціальних норм.

Сутнісною основою формування волонтерства як соціальної норми в даному випадку є особистий самостійний вибір людини, який реалізується в бажанні брати або не брати участь у волонтерській діяльності, приймати або не приймати ті «правила гри», які пропонуються йому суспільством, державою, місцевою громадою.

Інша ситуація складається у країнах пострадянського простору. Протягом досить тривалого часу в ідеології цих держав панували ідеї важливості соціально значущої суспільної діяльності, які мали неоднозначну оцінку серед населення через її добровільно-примусовий характер і відсутність належного підкріплення таких практик культурними, історичними традиціями. Це багато в чому справило суттєвий вплив на формування ментальності «пострадянської людини», за якої активність та ініціативи окремих громадян не відіграють вирішальної ролі.

У деяких країнах існує давня традиція волонтерства і, як наслідок, сектор волонтерства є добре розвиненим, наприклад у Великобританії. У пострадянських країнах, як, наприклад, Болгарії, Словачії, Румунії, це явище проходить етап становлення.

Частка волонтерів у структурі населення деяких європейських країн у 2021 році наведена на рис. 1.6.

Як бачимо, найвищий рівень залученості населення до волонтерства серед наведених європейських країн спостерігається у Франції (29%), найнижчий — у Сербії (9%).

¹ Сайт Європейського Простору – веб-платформи підтримки громадянського суспільства України. URL: <https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/qe-09-22-293-en-n.pdf>

У Франції високе значення показника пов'язане з давніми традиціями волонтерства, а причин незначного поширення волонтерської діяльності в Сербії декілька: відносно молодий і невеликий некомерційний сектор у країні (52% неприбуткових організацій було створено після 2010 року); недостатнє сприйняття населенням некомерційних організацій як суб'єктів надання допомоги населенню¹.

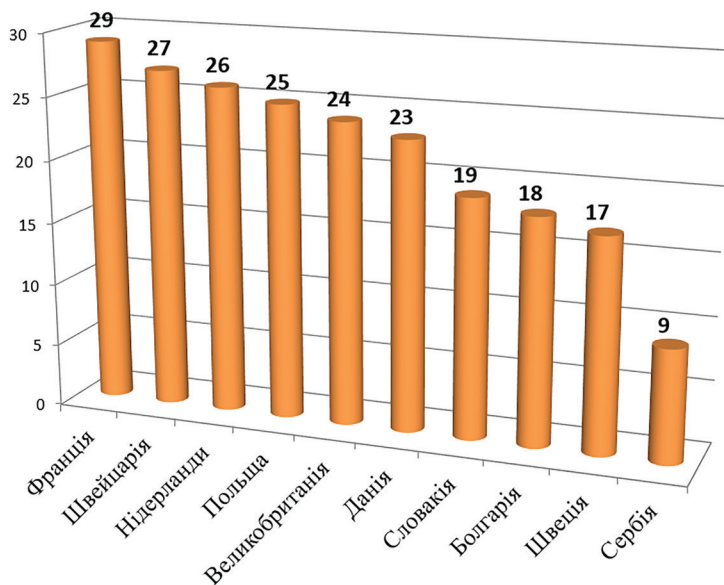

Рис. 1.6. Частка волонтерів у структурі населення європейських країн у 2021 р., %

Джерело: побудовано за [2].

Високе значення рівня залученості населення до волонтерства (27%) має і Швейцарія, що теж пов'язане з давніми традиціями. У 2020 році відсвяткувала своє 100-річчя Міжнародна цивільна служба (SCI), яку заснував швейцарець П'єр Сересоль. Першою цивільною мирною операцією у

¹ Radovanovic B. Volunteering and helping in Serbia: Main characteristics. Sociologija. 2019. № 61(1). P. 133–152.

² Світовий рейтинг благодійності 2021. URL: https://zagorij.foundation/wp-content/uploads/2021/10/cafsvitovyy-rejtyng-blagodijnosti-2021_p

1920 році була спільна робота людей з колишніх воюючих країн у відбудові Франції.

У 1936 році різні добровольчі групи об'єдналися в національні філії та стали співпрацювати на міжнародному рівні під назвою Service Civil International (SCI). Тепер частиною міжнародної мережі SCI є «SCI Швейцарія». Ця організація здійснює у всьому світі волонтерські проекти, що сприяють миру та ненасильницькому вирішенню конфліктів.

Сучасний етап розвитку волонтерства характеризується наявністю значної кількості міжнародних волонтерських організацій. На міжнародному рівні на легітимних підставах діє система, що включає мережу міжнародних організацій різних типів: асоціації, фонди, представництва, окремі некомерційні організації.

Усі волонтерські структури міжнародного рівня можна умовно поділити на два типи: «структури координації, просування волонтерства й активізації громадянських ініціатив» та «структури інтеграції ресурсів волонтерства». Серед найбільших міжнародних волонтерських організацій, які функціонують у світі, слід назвати наступні¹:

— UNV (United Nations Volunteers). Організація безпосередньо підпорядковується ООН, займається підтримкою сталого глобального розвитку на планеті шляхом просування ідей волонтерства та мобілізації добровольців для вирішення конкретних практичних завдань. Близько 4000 волонтерів ООН працюють з біженцями, ВІЛ-інфікованими, дітьми, інвалідами; в сфері дитячої та дорослої освіти, охорони здоров'я, міського розвитку, виборного права і захисту прав виборців, гендерної рівності та прав жінок практично у всіх країнах-учасниках ООН;

— SCI (Service Civil International). Міжнародна волонтерська організація, заснована в 1920 році, має 33 відділення у всьому світі. До її завдань входить просування ідей миру, міжнародного взаєморозуміння і солідарності, соціальної справедливості та захисту навколишнього середовища. Основна діяльність SCI зосереджена на організації міжнародних волонтерських проектів, семінарів, коротких, середніх і довгострокових волонтерських програм, освітніх тренінгів та міжнародних обмінів;

— YAP (Youth Action for Peace). Молодіжна міжнародна організація, почала свою діяльність у 1923 році, пропагуючи ідеї миру і співробітництва між країнами й активно виступаючи проти військових конфліктів. YAP

¹ Школа волонтерів: навч. посіб. / за заг. ред. Г. С. Скитьової; авт. кол.: Я. А. Брик, Н. В. Говорун, В. В. Демтьєв, О. М. Лашук, О. В. Мельник, О. В. Потій, Г. С. Скитьова, М. П. Тищенко. Київ, 2016. С. 22.

має відділення в 15 країнах і об'єднує політично активну молодь у добровільному русі. YAP займається організацією волонтерських антивоєнних проєктів, паціфістських семінарів і тренінгів, розробкою методів ненасильницького вирішення військових конфліктів, роботою з біженцями, соціально незахищеними групами, лобіюванням антивоєнних і миротворчих ідей серед політичних партій та організацій;

— ICYE (International Cultural Youth Exchange). Федерація ICYE розпочала свою діяльність у 1949 році. Налічує понад 30 відділень у країнах Африки, Азії, Європи та Латинської Америки. Місія ICYE — у просуванні молодіжної волонтерської активності за міжнародне взаєморозуміння і мир. Глобальна освіта та міжкультурне виховання — два основних принципи програм ICYE по роботі з дітьми, людьми похилого віку й інвалідами; з організації дитячих центрів, екологічних проєктів;

— Alliance (Alliance of European Voluntary Service Organizations). Альянс європейських волонтерських організацій, заснований у 1982 році, являє собою координаційний центр європейських національних волонтерських організацій, що спеціалізується на координації короткострокових і довгострокових волонтерських робочих таборів, що просувають ідеї міжнародної співпраці, миру і взаєморозуміння;

— CCIYS (Coordinating Committee for International Voluntary Service). Координаційний комітет міжнародних волонтерських організацій було створено в 1948 році під егідою ЮНЕСКО. Комітет координує діяльність понад 250 національних волонтерських організацій у 100 країнах світу;

— AVSO (Association of Voluntary Service Organisation). Асоціація волонтерських організацій координує діяльність європейських волонтерських організацій та пропагує інтереси волонтерства на рівні урядів, соціальних інститутів і громадських організацій.

Усі міжнародні волонтерські структури є глобальними мережами, діяльність яких здійснюється під егідою ООН. Вони створені та функціонують для підтримки та просування волонтерського руху в усьому світі. Ці організації інтегровано включені в більші міжнародні об'єднання, метою яких є вирішення глобальних проблем людства. Вони, як правило, володіють значними фінансовими ресурсами, які виділяються транснаціональними корпораціями, великими благодійними фондами й урядами країн, зацікавленими в розвитку діяльності волонтерів. Функціонування цих організацій охоплює значну кількість держав.

Міжнародні волонтерські організації всіх типів працюють у партнерстві з урядами тих країн, де реалізуються волонтерські проєкти, з іншими

міжнародними організаціями, міжнародними банками, організаціями третього сектору. Ідеологія міжнародних волонтерських об'єднань побудована на двох засадничих напрямках:

- 1) необхідності вирішення глобальних проблем людства;
- 2) ідеї всеохоплюючого просування основ демократії.

В окремих країнах стихійно або ж цілеспрямовано створюються волонтерські структури різних типів, що функціонують як під егідою міжнародних організацій при економічній, організаційній та інформаційній підтримці з їхнього боку, так і в рамках реалізації державної політики окремих країн під патронажем їх урядових структур.

На локальному рівні (території окремих областей, міст і сіл) стихійно організуються волонтерські групи, в які волонтери можуть об'єднуватися ситуативно за необхідності вирішення певних проблем або входити на більш-менш постійній основі, утворюючи волонтерські рухи. Добровольчі рухи, як правило, територіально прив'язані до релігійних громад, окремих освітніх установ, місць роботи. Таким чином, волонтерство має складну багаторівневу, інтегровану структуру та морфологію, що включає в себе волонтерів різних організаційних форм. Як правило, волонтерська діяльність пов'язана з культурними та історичними традиціями суспільства в тій країні, де вона здійснюється.

У 1970 році Генеральною Асамблеєю ООН за ініціативою держав-учасниць ООН було засновано Програму «Волонтери ООН». Волонтери ООН (ВООН) — це програма, яка сприяє миру та розвитку шляхом поширення волонтерства у всьому світі. Програма керується та звітує Програмі Розвитку ООН (ПРООН), а також здійснюється через офіси ПРООН у різних країнах світу. Штаб-квартира Програми «Волонтери ООН» знаходиться в Німеччині.

Щороку приблизно 7500 досвідчених кваліфікованих чоловіків і жінок зі 160 країн світу долучаються до роботи Волонтерів ООН у 130 країнах¹. Отже, волонтерство, зародившись у XIX столітті, успішно розвивається у всьому світі.

Згідно зі звітом United Nations Volunteer Program «Побудова рівних та інклюзивних суспільств» за 2021 рік чисельність волонтерів ООН у цьому році склала 10921 особу, що на 15% більше, ніж у 2020 році. Середній вік волонтерів становив 34 роки. Волонтери працювали у 160 країнах,

¹ Програма «Волонтери ООН» в Україні. URL: <https://unv.org.ua/about>

найбільше — в Африці, Латинській Америці, країнах Карибського басейну¹.

Частка людей працездатного віку 15 років і старше, які займаються волонтерством протягом місяця, становить майже 15% або 862 млн осіб. Формальним волонтерством через організацію чи асоціацію у світі займаються 6,5% людей працездатного віку².

Таким чином, розглянувши генезис функціонування та розвитку волонтерства у світі, зробимо деякі висновки. Офіційною датою заснування волонтерства вважається 1859 рік. У XIX ст. волонтерство виникало у вигляді служб добровільної праці, місіонерів, сестер милосердя. Основними напрямками волонтерської діяльності в цей період були боротьба з бідністю та піклування про здоров'я людей. XX століття в контексті розвитку волонтерської діяльності — це період становлення миротворчого руху. У XXI ст. альтруїстичні мотиви волонтерської діяльності починають поступатися пріоритетним місцем прагматично орієнтованій поведінці населення, що включається до волонтерської діяльності.

1.3. Волонтерська діяльність як складова частина соціальної роботи та ресурс особистісно-професійного розвитку

Соціальна робота — це заснована на практиці професія та академічна дисципліна, що сприяє соціальним змінам та розвитку, соціальній згуртованості, активізації та звільненню людей. Соціальну роботу визначають принципи: соціальної справедливості; прав людини; колективної відповідальності; поваги до різноманітності³.

Розробка та прийняття у 2004 році Міжнародною Асоціацією шкіл соціальної роботи та Міжнародною Федерацією соціальних працівників Світових стандартів освіти і підготовки фахівців із соціальної роботи⁴ стала спробою створення бази для розробки національних стандартів. У

¹ UNV. Annual Report 2021. URL: <https://www.unv.org/Annual-report/Annual-Report-2021>

² Там само.

³ Семігіна Т. В. Міжнародна соціальна робота: глобальні пріоритети соціального розвитку і нове визначення соціальної роботи // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. 2015. URL: <http://nbuv.gov.ua/>

⁴ Sewpaul, V., Jones, D. (2004) Global Standards for the Education and Training of the Social Work Profession, accessed at. URL: http://www.iasswaiets.org/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=28&Itemid=49 on October 29, 2010.

документі було сформульовано основні універсальні та, водночас, досить гнучкі для застосування в місцевому контексті принципи у сфері освіти і підготовки з соціальної роботи. Зокрема, було детально описано дев'ять сфер стандартів щодо: основної мети чи місії Школи соціальної роботи; завдань і результатів програми; навчальних програм, включно з навчальною практикою; базового навчального плану; викладацького складу; студентів, які опановують соціальну роботу; структури, адміністрування, управління та ресурсів; культурного і етнічного розмаїття та гендерної рівності, а також цінностей та етичних кодексів і поведінки соціальних працівників.

Соціальна робота в групі передбачає одну або кілька цілей:

- зміна сприйняття членів групи через вивчення групового досвіду;
- зміна поведінки, що ускладнює соціальне функціонування індивіда через практику поведінки групи та застосування механізмів зворотного зв'язку;
- усвідомлення та зміна норм, цінностей і ставлень для ефективного соціального функціонування;
- досягнення емоційної стабільності, що підтримує сили та життєдіяльність індивіда.

Ще один важливий аспект соціальної роботи, який не можемо залишити поза розглядом, — екологічний. Екологічний аспект соціальної роботи втілений у понятті «зелена соціальна робота» (Green Social Work). Концепція зеленої соціальної роботи, як зазначає Т. Семигіна, має на меті розв'язання проблем соціальної нерівності й бідності, забезпечення гідних умов довкілля, екологічної справедливості, належного та рівного доступу до природних ресурсів (питної води, продуктів харчування, чистого повітря, природних копалин), збереження довкілля. Ще однією ціллю є обґрунтування специфічних практик втручання соціальних працівників в умовах екологічних і техногенних катастроф¹.

Волонтерська діяльність — це складова частина соціальної роботи, яку «засновано на практиці професії, що сприяє соціальним змінам і розвитку, соціальній згуртованості, активізації та звільненню людей»².

¹ Семигіна Т. В. Чому соціальна робота набуває зеленого кольору? // Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. 2018. № 2. С. 11–27. URL: <https://www.researchgate.net/>

² Купенко О. В. Соціальна робота: від теорії до практики: навч. посіб. Суми: Сумський державний університет, 2020. С. 12.

Роль волонтерства у соціальній сфері визнана на державному рівні, що знаходить підтвердження в окремих законодавчих документах, зокрема у законах України «Про соціальні послуги», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», в яких добровільна праця волонтерів визнається як необхідна та суспільно корисна.

Стаття 1 Закону України «Про соціальні послуги» визначає термін «соціальні послуги» як «дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають»¹.

Відповідно до положень законодавства надавачі соціальних послуг можуть належати до державного, комунального або недержавного секторів. До надавачів соціальних послуг державного/комунального сектору належать:

1) установи/заклади надання соціальних послуг (стаціонарні, реабілітаційні, тимчасового перебування);

2) інші установи/заклади соціальної підтримки (обслуговування), у тому числі спеціалізовані служби підтримки осіб, постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі.

До надавачів соціальних послуг недержавного сектору відносяться підприємства, установи, організації, громадські об'єднання, благодійні, релігійні організації, фізичні особи-підприємці та фізичні особи, які надають соціальні послуги з догляду відповідно до цього Закону без здійснення підприємницької діяльності. Отже, соціальні послуги можуть надавати волонтери, волонтерські організації, установи та організації, що залучають до своєї діяльності волонтерів.

Оскільки волонтерство здійснюється у сфері надання соціальних послуг, то діяльність волонтерів та волонтерських організацій повинна відповідати всім вимогам аналізованого закону. В першу чергу, це стосується вихідних, базових позицій та ідей. Закон України «Про соціальні послуги» визначає, що основними засадами надання соціальних послуг є²:

1) сприяння особам, що перебувають у складних життєвих обставинах, які вони не в змозі подолати за допомогою наявних засобів і можливостей;

¹ Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 р. № 2671-VIII (у ред. від 27.04.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>

² Там само.

2) попередження виникнення складних життєвих обставин;

3) створення умов для самостійного розв'язання життєвих проблем, що виникають.

Багато дослідників наголошують на цінності волонтерів у наданні соціальних послуг. Наприклад, англійські дослідники А. Періш, Д. Хіс та М. Хассан вважають, що волонтери цінні для організацій, які надають соціальні послуги, тому що¹:

— вони можуть доповнювати надання тих послуг, які вже надаються;

— вони можуть взяти на себе частину навантаження соціальних працівників, щоб останні могли зосередитися на їх статутних обов'язках та наданні допомоги під час кризових ситуацій;

— вони можуть додати цінності профілактичним послугам;

— вони мають гнучкий розклад та можуть часто працювати у різний час;

— користувачі послуг цінують той факт, що волонтери не отримують зарплати, але мають іншу мотивацію, яка не стосується грошей;

— користувачі послуг не завжди сприймають волонтерів у тому ж контексті, що і постійних працівників щодо влади і контролю над своїм життям;

— волонтери можуть налагоджувати зв'язки із громадою, в якій надаються соціальні послуги;

— волонтери є носіями свіжих та креативних ідей, знань та досвіду в сфері надання соціальних послуг;

— волонтери є різноманітними.

Основними формами надання соціальних послуг є матеріальна допомога та соціальне обслуговування.

Матеріальна допомога надається особам, які знаходяться у складній життєвій ситуації, у вигляді грошової або натуральної допомоги: продуктів харчування, засобів санітарії та особистої гігієни, засобів догляду за дітьми, одягу, взуття та інших предметів першої необхідності, палива, а також технічних і допоміжних засобів реабілітації.

Соціальне обслуговування здійснюється шляхом надання соціальних послуг: за місцем проживання особи (вдома); у стаціонарних інтернатних установах та закладах; у реабілітаційних установах та закладах; в установах

¹ Parish A., Heath J., Hassan M. (2001). Changing the face of social services — volunteers adding value in service delivery / The National Center for Volunteering. London, UK. 71 p.

та закладах денного перебування; в установах та закладах тимчасового або постійного перебування; у територіальних центрах соціального обслуговування; в інших закладах соціальної підтримки (догляду).

На практиці склалося так, що волонтерів до своєї діяльності залучають територіальні центри соціального обслуговування одиноких громадян та людей похилого віку, які діють при Управліннях праці та соціального захисту населення. Волонтери допомагають працівникам центрів у виконанні їх функціональних обов'язків, здійснюючи надання таких послуг:

- догляд;
- підтримання належних умов проживання;
- паліативний/хоспісний догляд;
- реабілітація, соціальна профілактика;
- соціальний супровід/патронаж.

Волонтерів визнано суб'єктами соціальної роботи і в Законі України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю»¹. Стаття 3 цього Закону до переліку суб'єктів соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю включає:

- уповноважених органів, що здійснюють соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю;
- фахівців із соціальної роботи;
- об'єднання громадян, благодійні, релігійні організації;
- юридичних та фізичних осіб, які надають соціальні послуги сім'ям, дітям та молоді;
- волонтерів у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю.

Об'єктами соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю є сім'ї; діти; молодь; професійні та інші колективи; вразливі групи населення, з якими здійснюється соціальна робота.

Соціальна робота волонтера з сім'ями, дітьми та молоддю передбачає надання їм соціальних послуг та здійснення соціальної підтримки.

До основних соціальних послуг, що надаються при здійсненні соціальної роботи сім'ям, дітям та молоді, належать соціальна профілактика, соціальна реабілітація, соціальний супровід, консультування.

Соціальна підтримка передбачає здійснення заходів, спрямованих на:

- формування відповідального батьківства, навчання батьків навичкам, необхідним для всебічного розвитку та виховання дітей;

¹ Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06.2001 р. № 2558-III (у ред. від 15.12.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>

— розвиток різних форм сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

— запобігання негативним явищам та їх подолання¹.

Волонтери залучаються Центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (Центрами СССДМ) до соціально-реабілітаційної роботи, попередження та подолання негативних явищ у молодіжному середовищі, що включає в себе наступні види:

— робота з молоддю, схильною до асоціальної поведінки;

— профілактика та подолання вживання алкогольних напоїв;

— профілактика та запобігання тютюнопалінню;

— профілактика та запобігання вживанню наркотичних речовин;

— профілактика хвороб, що передаються статевим шляхом та ВІЛ/СНІДу;

— підтримка дітей та підлітків, що постраждали від морального, фізичного, сексуального насильства;

— підтримка дітей та молоді, що перебувають у кризовому стані;

— соціальна робота з «дітьми вулиці».

У цьому напрямі волонтери центрів СССДМ проводять різноманітні бесіди, диспути, лекції, організують вечори, концерти «За здоровий спосіб життя», проводять рольові та творчі ігри з молоддю та з «дітьми вулиці». Розповсюджують інформаційні листівки, буклети про негативний вплив на організм вживання алкоголю, тютюну та інших наркотичних речовин. Тут застосовуються як групові форми роботи, так й індивідуальні.

Також волонтерів активно залучають до здійснення соціальної опіки і захисту найменш захищених категорій дітей та молоді. Даний напрям включає в себе наступні види послуг:

— підтримка та сприяння розвитку творчих здібностей молодих інвалідів;

— соціальна допомога молодим сім'ям;

— соціальна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування;

— соціальна підтримка військовозобов'язаної молоді;

— соціальна робота з жіночою молоддю;

¹ Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06.2001 р. № 2558-III (у ред. від 15.12.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>

— соціальна допомога самотнім матерям, неповним сім'ям, багатодітним сім'ям;

— допомога у вирішенні соціальних проблем учнівської та студентської молоді.

Організуються концерти, конкурси, змагання, ярмарки, створюються різноманітні клуби за інтересами, проводяться благодійні акції, вечори. Все це робиться для того, щоб такі категорії дітей та молоді відчували себе потрібними в суспільстві.

Волонтери також здійснюють соціальний супровід молоді та допомагають молодим особам в інтеграції у суспільство. Цей напрям діяльності вони здійснюють через такі послуги:

— сприяння самовихованню, самовизначенню та самовдосконаленню дітей і молоді;

— формування та розвиток якостей творчої особистості;

— соціальна підтримка безробітної молоді, сприяння в працевлаштуванні;

— розвиток і підтримка обдарованих дітей та підлітків;

— організація змістовного дозвілля дітей і молоді як шлях профілактики дитячої бездоглядності та правопорушень.

Так, з метою об'єднання зусиль молодих та ініціативних людей, що стануть лідерами волонтерського руху, надаватимуть соціальні послуги на новому рівні, було прийнято рішення про заснування у 2007 році Всеукраїнської молодіжної організації під назвою Global Youth Community. Через різноманітні освітні та культурні програми організація надає можливість кожному молодому українцю/українці познайомитися з культурами інших країн, поспілкуватися зі студентами та молоддю, що мають інші інтереси та погляди, отримати соціальні послуги¹. Також в Україні, наприклад, серед інших організацій, діє громадська організація «Колесо добра», волонтери якої здійснюють надання соціального супроводу сім'ям (особам) у складних життєвих обставинах шляхом інформування, психологічних та юридичних консультацій, організації медичної допомоги та іншої діяльності, що спрямовано на подолання складних життєвих обставин².

¹ Сайт громадської організації «Світова молодіжна спільнота». URL: <https://www.globalyouth.com.ua/history.php>

² Здійснення соціального супроводу сім'ям (особам), які опинилися в складних життєвих обставинах. Громадська організація «Колесо добра». URL: <https://eu4csos.org/competition-applicant-2021046>

Проводяться змагання, олімпіади, походи, екскурсії, конкурси творчих робіт, тематичні дні, вогнища, свята, ярмарки, молодь та підлітки залучаються до різноманітних гуртків і секцій.

Норми етичної поведінки волонтера, який здійснює соціальну роботу, визначаються Етичним кодексом спеціалістів із соціальної роботи України, вони полягають у наступному:

- завжди пам'ятати про інтереси людини, якій надається допомога;
- захищати права особи, котра потребує підтримки й допомоги, сприяти її розвитку;
- сприяти всебічному гармонійному та самобутньому розвитку людини, якій надається допомога, її продуктивній самореалізації;
- бути доброзичливим, уважним у роботі, вміти вислуховувати;
- ставити службовий обов'язок понад усе, бути відданим своїй професії;
- бути зразком етичної поведінки, носієм високих моральних якостей;
- вміти не піддаватися впливам, залишатися об'єктивним, діючи в межах своєї компетентності;
- виходити з позиції милосердя, виконуючи різні ролі;
- справлятися зі своїми обов'язками якнайкраще;
- прагнути до самовдосконалення, підвищення своєї професійної майстерності;
- персонально відповідати за свої дії; зберігати й захищати гідність, честь та права своїх колег;
- активно співпрацювати з іншими особами, організаціями, від яких залежить добробут людини, якій надаються послуги¹.

Волонтерів умовно можна поділити на тих, які працюють при центрах соціальних служб, та тих, які є членами різних громадських організацій.

За наявності бажання волонтера працювати в соціальній службі з ним проводиться співбесіда, під час якої відбувається знайомство із соціальними працівниками, соціальною службою, програмою соціальної допомоги, до якої залучається кандидат, отримується основна інформація про нього, з'ясовуються мотиви участі у волонтерській роботі. Під час співбесіди встановлюються рівень психолого-педагогічної готовності до такої роботи, комунікації, емпатійності, а також інтереси, ціннісні орієнтації та ін.

Підготовка волонтера до роботи в соціальній службі включає проведення курсів, тренінгів, семінарів, на яких волонтери отримують основні

¹ Наказ Міністерства України у справах молоді та спорту від 09.09.2005 р. № 1965 «Про затвердження Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1965643-05>

знання, оволодівають основними вміннями і навичками соціальної роботи з різними цільовими групами і категоріями населення.

Термін проведення навчання, зміст навчальних програм, їх інформаційна насиченість залежать від віку кандидатів, їхньої участі в інших волонтерських програмах, загальнокультурного рівня. Головним завданням соціальних працівників є детальне й поетапне планування програми залучення та підготовки волонтерів, адже більшість із них є невідготовленими до діяльності і часто не усвідомлюють майбутніх проблем.

Навчання волонтерів у соціальних службах для молоді, як правило, здійснюється за такими напрямками¹:

— соціально-реабілітаційна робота, попередження та подолання негативних явищ у молодіжному середовищі (робота з молоддю та підлітками, котрі перебувають у кризовому стані чи схильні до суїциду; робота з молоддю, схильною до девіантної поведінки; підтримка та розвиток соціально дезадаптованої молоді; профілактика вживання алкогольних напоїв і наркотичних речовин; підтримка дітей та молоді, які постраждали від насильства);

— соціальна опіка та соціальний захист соціально незахищених груп молоді (підтримка і розвиток творчих здібностей інвалідів; соціальна допомога молодим сім'ям; соціальна допомога самотнім матерям і неповним сім'ям; робота з групами ризику; волонтерські програми соціальної опіки);

— соціальний розвиток молоді та її інтеграція у суспільство (формування інтересів, потреб, цінностей та пріоритетів життя; сприяння самовихованню, самовизначенню, самовдосконаленню; розвиток і підтримка творчого потенціалу талановитої молоді; формування світогляду молодої людини засобами соціальної реклами).

Практики у сфері соціальної роботи зазначають, що соціальні служби, які залучають волонтерів, повинні планувати систематичні інструктажі, навчання, тренінги, наради, семінари, круглі столи та інші форми ознайомлення волонтерів зі змістом та особливостями соціальної роботи певної служби.

Навчання волонтерів дедалі частіше відбувається з використанням тренінгових технологій. Погоджуємось із думкою дослідниці О. Л. Файчук, що «тренінг є одним з ефективних методів групової роботи, заснований на активній участі самих учасників тренінгового заняття і на сьогоднішній день виступає одним із найефективніших способів передачі та

¹ Тюптя Л. Т., Іванова І. Б. Соціальна робота: теорія і практика. Київ: Знання, 2014. 575 с. URL: https://pdiru4niki.com/158407207079/sotsiologiya/sotsialna_robota

засвоєння інформації»¹. Будь-який тренінг будується на взаємоактивному навчанні, дискусіях, «мозкових штурмах», рольових іграх, аналізі випадків тощо. Саме за допомогою тренінгових технологій формуються професійні навички та уміння, які є базовими для соціального працівника, тому тренінгові заняття є також ефективною формою взаємодії та навчання у роботі соціальних служб з волонтерами. Приклад тренінгового заняття з основ волонтерської діяльності наведено у додатку А.

Л. І. Романовська великого значення надає співробітництву закладів вищої освіти з державними соціальними службами, до діяльності яких залучають студентів. Дослідниця називає це «зовнішньою» волонтерською діяльністю студентів. Праця студентів-волонтерів зводиться до роботи з відвідувачами в центрах соціальних служб, допомоги в організації заходів, патронажу, поширення інформації, оцінювання державних програм та їх виконання, збору зовнішньої інформації та не передбачає хаотичного характеру. Як правило, відносини між студентом-волонтером і соціальною службою регулюються договірними зобов'язаннями, які чітко визначають обсяг робіт, завдання та очікувані результати.

Важливість цього співробітництва Л. І. Романовська пояснює тим, що волонтерська діяльність здійснюється під керівництвом та контролем досвідченого працівника соціальної служби по роботі з молоддю, який планує педагогічну волонтерську роботу так, щоб можна було набути власний досвід мінімум у двох видах діяльності².

Феномен волонтерства аналізується дослідниками з різних підходів: аксіологічного, гуманістичного, системного, особистісно-діяльнісного, сенсо-орієнтованого та контекстного.

Особистісно-діяльнісний підхід відкриває бачення волонтерської діяльності як умови повноцінного розвитку та саморозвитку особистості, здатності виявляти ініціативу, самостійно приймати рішення, витримувати конкуренцію, орієнтуватися на гуманістичні цінності.

Волонтери — це, в основному, молодь та студентство і саме для них волонтерська діяльність є ресурсом соціального становлення та особистісно-професійного розвитку. Реалізуючи спільну мету, волонтер покращує

¹ Файчук О. Л. Роль тренінгових технологій у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників // Наукові праці Чорноморського національного університету імені Петра Могили. Миколаїв, 2017. С. 73. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/18644/Petko%20LV,%202017,%20Mykolaiv.pdf?sequence=1>

² Романовська Л. І. Волонтерство як засіб професійної соціалізації майбутніх соціальних працівників // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. 2013. № 1. С. 81.

стан питання, яке вирішується, створює так званий «соціальний капітал». У той же час відбувається формування його особистого людського капіталу — цінностей, досвіду, умінь.

Феномен волонтерства полягає в тому, що його функції спрямовані як на людей, що потребують допомоги, так і на самого волонтера. До їх переліку ми відносимо наступні: функцію соціалізації; самопізнання; формування соціального капіталу; пізнавальну функцію та функцію професіоналізації (рис. 1.7).

Зміст цих функцій проявляється у створенні умов для самоідентифікації, професійного та особистісного розвитку волонтера.

Серед функцій волонтерства, спрямованих на суб'єкт (волонтера), важливе значення має *функція соціалізації*, яка полягає в осмисленні та оволодінні учасниками волонтерської діяльності загальнолюдських цінностей та зразків поведінки.

Рис. 1.7. Функції волонтерства, спрямовані на суб'єкт діяльності (волонтера)

Джерело: узагальнено за [1; 2; 3].

¹ Лях Т. Л. Мотивація до волонтерської діяльності // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2012. № 22(257). Ч. VIII. С. 84–91.

² Проценко О. О. Волонтерська діяльність як фактор формування соціального капіталу особистості. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. 2017. Вип. 38. С. 61–67.

³ Романовська Л. І. Волонтерство як засіб професійної соціалізації майбутніх соціальних працівників // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. 2013. № 1. С. 77–82.

Соціалізація волонтера відбувається в процесі взаємодії з іншими особистостями (особистісний рівень), а також із суспільством та соціальними інституціями — державними органами, громадськими організаціями (соціальна взаємодія). У волонтерських організаціях та центрах для волонтерів створюються можливості спілкування з новими значущими людьми, експертами з різних питань соціальної та соціально-педагогічної роботи, проводяться неформальні зустрічі зі спеціалістами, майстер-класи, вечори відпочинку¹. Ці заходи сприяють формуванню і розвитку цінностей; зміні психологічних якостей особистості, ставлення до себе та оточуючих людей; засвоєнню соціальних норм та знань.

З точки зору Л. І. Романовської, волонтерство як засіб соціалізації слід розглядати у таких аспектах:

— як ресурс соціальної роботи для створення більш сприятливих умов соціалізації на всіх рівнях, у т. ч. на рівні громади, через надання волонтерами допомоги іншим;

— як засіб створення більш сприятливих умов для соціалізації учасників волонтерського руху через активізацію та спрямування їхньої діяльності у соціально позитивне русло.

На думку дослідниці, волонтерська діяльність дає можливість отримати «глибші знання із соціальних проблем, реальніші уявлення про спосіб життя різних верств населення; нові навички й досвід загального характеру; розвиток комунікативних навичок, досвід спілкування з різними людьми; досвід ділового спілкування й ділової поведінки; досягти самоствердження через відчуття себе корисним»².

Функція самопізнання доповнює попередню, адже, оволодіваючи загальнолюдськими цінностями та зразками поведінки, волонтер постійно пізнає себе, усвідомлює свої сильні та слабкі сторони, аналізує свої якості, можливості й особливості. Отже, функція самопізнання допомагає волонтерам отримати інформацію про свій внутрішній світ та оцінити внутрішній потенціал.

Зміст *функції формування соціального капіталу* полягає в тому, що у процесі здійснення волонтерської діяльності «волонтери накопичують свій особистий соціальний капітал, капітал волонтерської організації, а також підвищують соціальний капітал суспільства в цілому»³. В основу

¹ Лях Т. Л. Мотивація до волонтерської діяльності // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2012. № 22(257). Ч. VIII. С. 89.

² Романовська Л. І. Волонтерство як засіб професійної соціалізації майбутніх соціальних працівників // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. 2013. № 1. С. 79.

³ Проценко О. О. Волонтерська діяльність як фактор формування соціального капіталу особистості // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. 2017. Вип. 38. С. 62.

розуміння терміна «соціальний капітал» при цьому покладено поєднання двох його визначень. З точки зору французького соціолога П'єра Бурд'є, соціальний капітал виявляється тільки на індивідуальному рівні як сукупність актуальних чи потенційних ресурсів, пов'язаних з наявністю міцних мереж зв'язків, більш-менш інституціолізованих відносин взаємного знайомства і визнання¹, а американський філософ Гіларі Патнем вважав, що соціальний капітал являє собою здатність спільнот до колективних дій заради досягнення спільної мети².

Отже, волонтер, здійснюючи волонтерську діяльність, формує свій особистий капітал завдяки мережі своїх знайомств, контактів, довіри клієнтів, а беручи участь у роботі тієї чи іншої волонтерської організації, створює соціальний капітал для реалізації спільної мети цієї структури. Більше того, О. О. Проценко за результатами свого дослідження зробила висновок, що «волонтерство в організації дозволяє зрозуміти значущість соціального капіталу, формує певні вміння та навички його накопичення»³.

Сутність *пізнавальної функції* волонтерства полягає в опануванні індивідом певними знаннями, вміннями та навичками, отриманні відповідного досвіду. До таких навичок та вмінь можна віднести, наприклад, комунікативні здібності, лідерство, ініціативність, навички публічного виступу. В залежності від соціальних проєктів, в яких волонтер бере участь, він отримує різноманітний досвід, необхідний для виконання поставлених завдань.

Особливу роль волонтерська діяльність відіграє у житті студентства. Вона дозволяє майбутнім фахівцям не тільки розвивати в собі певні соціальні якості, необхідні для ефективної життєдіяльності в суспільстві, але і сприяє їх професійному розвитку. Тобто, значну спрямованість на студентів-волонтерів має функція *професіоналізації*.

Студенти-волонтери здійснюють волонтерську роботу за різними напрямками:

- соціальний захист;
- охорона навколишнього природного середовища та благоустрій;
- профілактика алкогольної та наркотичної залежності;
- популяризація здорового способу життя;

¹ Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In: Richardson, J., Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. Westport, CT: Greenwood: 241–58. URL: rbasicsbourdieu1986-theformsofcapital.pdf

² Putnam R. Making Democracy Work: Civic Tradition in Modern Italy. Princeton: Princeton University Press, 1993.

³ Проценко О. О. Волонтерська діяльність як фактор формування соціального капіталу особистості // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. 2017. Вип. 38. С. 64.

- правозахисна діяльність;
- збереження історичної та культурної спадщини;
- робота у сфері освіти, науки, культури, мистецтва.

Крім цих видів діяльності, студенти є активними учасниками різних громадських ініціатив, у рамках яких розробляються та реалізуються спеціалізовані освітні програми, моделі діяльності молодіжних центрів і просторів; проводяться семінари з обміну досвідом, презентації досягнень молодіжних програм, різноманітні круглі столи тощо. Студентська молодь, реалізуючи програми добровольчої діяльності, отримує можливість принести користь суспільству, використати досвід для подальшого кар'єрного росту. Наприклад, студенти, беручи участь у діяльності юридичних клінік, що створюються на базі закладів вищої освіти з метою надання безоплатної правової допомоги з питань захисту прав і свобод людини, набувають навичок практичної діяльності за фахом; надають громадянам соціально вразливих верств населення безоплатну первинну правову допомогу; організують заходи з правової освіти населення; беруть участь у формуванні правової культури та правосвідомості громадян; активно взаємодіють з фахівцями-практиками судових, правоохоронних і правозахисних органів, інших державних органів та органів місцевого самоврядування з питань їх діяльності.

Питанням важливості волонтерства саме для студентів у плані їх особистісно-професійного розвитку присвятили свої наукові напрацювання такі українські дослідники: З. П. Бондаренко¹, В. Л. Голуб², Н. І. Грищенко³, А. І. Конончук⁴, І. С. Литвиненко⁵, О. Л. Остапчук⁶.

¹ Бондаренко З. П. Соціально-педагогічне волонтерство як бренд сучасної студентської молоді // Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. Педагогічні науки. 2019. № 2(18). С. 130–136.

² Голуб В. Л. Роль волонтерської діяльності в освітньо-науковому просторі суспільства та її значення для державного управління // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президенті України. 2013. Вип. 2. С. 160–178.

³ Грищенко Н. І. Волонтерський рух в сучасній Україні як стратегія розвитку молодіжного лідерства // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2018. Вип. 2(38). С. 73–78.

⁴ Конончук А. І. Інноваційність у професійній підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2018. Вип. 24 (1 том). С. 171–181.

⁵ Литвиненко І. С. Роль волонтерства у професіоналізації особистості студентів-психологів в умовах ВНЗ // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки. 2013. Т. 2. Вип. 10. С. 191–195.

⁶ Остапчук О. Л. Волонтерська діяльність студентів під час навчання у ВНЗ. URL: <http://eprints.zu.edu.ua>

З. П. Бондаренко зазначає, що «поняття «волонтерство» у сучасній педагогічній науці та практиці можна трактувати як:

- ресурс соціально-педагогічної підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності;
- активну громадянську позицію молоді у студентському віці;
- ресурс допомоги людям, які опинились у складних життєвих обставинах;
- ресурс формування готовності студентської молоді до роботи у волонтерських об'єднаннях за непередбачуваної ситуації;
- бренд волонтерського центру будь-якої організації, у тому числі й закладу вищої освіти;
- сучасний стиль благочинної діяльності»¹.

Дослідниця звертає увагу на те, що «доброчинність, яка йде від молодих людей студентського віку, стає сучасним стилем їхнього життя, своєрідним брендом, цінністю їхнього світогляду»².

На думку В. Л. Голуб, «завдяки властивості сприяння формуванню професійно важливих якостей волонтерська діяльність має особливе значення для професійного становлення майбутнього фахівця, його практичних умінь і навичок. Вона відкриває можливості для саморозвитку студента як професіонала»³. Зазначений автор переконаний в тому, що волонтерську діяльність можна розглядати як одну із складових фахової підготовки психолога, соціального працівника, юриста, медика тощо.

Н. І. Грищенко стверджує, що «у процесі волонтерської діяльності молодь розширює своє бачення, розвиває свій інтелектуальний рівень, реалізує можливість втілення своїх творчих планів та лідерського потенціалу. Особлива роль у формуванні лідерських якостей належить соціальному проектуванню, а саме через отримання навичок розробки свого волонтерського проекту, об'єднання зусиль з однодумцями для спільної розробки та реалізації проекту, що сприяє підвищенню соціальних компетенцій та розвитку навичок і умінь волонтера»⁴.

¹ Бондаренко З. П. Соціально-педагогічне волонтерство як бренд сучасної студентської молоді // Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. Педагогічні науки. 2019. № 2(18). С. 131.

² Там само.

³ Голуб В. Л. Роль волонтерської діяльності в освітньо-науковому просторі суспільства та її значення для державного управління // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. 2013. Вип. 2. С. 166.

⁴ Грищенко Н. І. Волонтерський рух в сучасній Україні як стратегія розвитку молодіжного лідерства // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2018. Вип. 2 (38). С. 78.

А. І. Конончук вважає, що «принципи гуманізму та милосердя, які лежать в основі волонтерської роботи, якнайкраще сприяють професійному розвитку та становленню особистості фахівця. Завдяки волонтерській діяльності студенти отримують більш глибокі знання з соціальних проблем, реальні уявлення про спосіб життя різних верств населення, нові навички й досвід загального характеру, зокрема комунікативні, досвід спілкування з різними людьми та досвід ділового спілкування, що сприяє їх самореалізації»¹. У дослідженні А. І. Конончук стверджується, що у плані професійного становлення надбання студентів-волонтерів включають:

- перевірку власної теоретичної та практичної підготовки на практиці;
- самодіагностику професійної придатності;
- стійку динаміку соціально-ціннісної складової в системі професійної мотивації;
- набуття додаткових фахових знань з майбутньої спеціальності;
- напрацювання навичок спілкування з майбутніми клієнтами, спілкування з професіоналами в обраній спеціальності;
- знайомство з новими методиками та технологіями².

Цінною є думка І. С. Литвиненко, яка підкреслює, що волонтерська діяльність — це невичерпний позанавчальний додатковий ресурс, який допомагає:

- 1) розвивати професіоналізацію особистості студента-психолога;
- 2) поглибити інтерес до обраної професії;
- 3) розвивати почуття професійної відповідальності;
- 4) набувати практичний власний досвід співпереживання та рефлексувати його;
- 5) досвід формування цінностей;
- 6) свідомо робити якісне визначення своєї майбутньої сфери професійної діяльності, спираючись на свою індивідуальність;
- 7) розвивати комунікативні здібності, вміння вести конструктивний діалог з різними людьми за віком та соціальним статусом, зрозуміти соціальний сенс професії, підвищувати персональну пізнавальну активність, прагнення формувати якості, практичний досвід, необхідні у подальшій

¹ Конончук А. І. Інноваційність у професійній підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2018. Вип. 24 (1 том). С. 174.

² Там само.

роботі, формувати психологічну готовність до самостійної практичної роботи після закінчення ВНЗ¹.

О. Л. Остапчук, аналізуючи мотиви студентів-волонтерів до добровільної соціальної роботи, робить висновок, що їх, насамперед, цікавлять професійні проблеми, які «можуть бути як формальними — одержання заліку, проходження практики, так і реальними — набуття фахових знань з майбутньої спеціальності, напрацювання навичок спілкування з клієнтами. Причому, на відміну від підлітків-волонтерів, їх певною мірою хвилює проблема міжособистісної комунікації. Для них більш важливі спілкування з професіоналами в обраній спеціальності, знайомство з новими методиками і технологіями, все, що може їм допомогти у подальшому стати висококваліфікованими фахівцями і працевлаштуватися»².

Проаналізувавши погляди українських науковців на важливість волонтерства для студентів, зауважимо, що в зарубіжних країнах ця практика є досить поширеною.

У США волонтерський рух часто представлений у вигляді різних клубів соціальної спрямованості. Основна мета діяльності цих клубів полягає у розвитку в студентів культури публічного обговорення суспільно значущих проблем, що передбачає розвиток здібностей молоді вільно та критично мислити, вміння розуміти іншу точку зору, переконливо викладати свої думки у публічному виступі, бути психологічно стійким. У цих клубах також захищають права студентів, особливо це стосується тих, хто приїхав на навчання з інших країн, чи молодих людей з обмеженими можливостями.

І. В. Козубовська та Р. В. Козубовський підкреслюють, «що волонтерські організації соціальної спрямованості як форма надання допомоги і впливу на соціалізацію молоді є унікальним соціально-педагогічним феноменом професійної школи США»³.

Дослідники відзначають, що заклади вищої освіти США здійснюють підготовку студентів до волонтерської діяльності. Наприклад, передбачено співпрацю навчальних закладів з громадськими організаціями, до

¹ Литвиненко І. С. Роль волонтерства у професіоналізації особистості студентів-психологів в умовах ВНЗ // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки. 2013. Т. 2. Вип. 10. С. 193.

² Остапчук О. Л. Волонтерська діяльність студентів під час навчання у ВНЗ. URL: <http://eprints.zu.edu.ua>

³ Козубовська І. В., Козубовський Р. В. Зарубіжний досвід участі студентів у волонтерській діяльності // The scientific heritage. 2019. № 31. С. 30–33.

діяльності яких залучають студентів. На базі навчальних закладів організовують волонтерські центри та реалізують студентські волонтерські програми, які спрямовані на вирішення соціальних проблем конкретної спільноти, проблеми забезпечення зайнятості молоді тощо¹.

Л. Сідун та О. Стойка зазначають, що мотиви вступу американських студентів до лав волонтерів різні:

- бажання краще розуміти людей або чогось навчитися;
- кар'єрне зростання, розширення перспективи отримання роботи завдяки отриманому досвіду і зв'язкам;
- соціальна пристосовність: бажання стати частиною якої-небудь групи і домогтися схвалення;
- захист свого Я через зменшення почуття провини або позбавлення від особистих проблем;
- збільшення поваги, зміцнення почуття власної гідності і впевненості в собі;
- вираження цінностей: бажання діяти відповідно до загальнолюдських цінностей і піклуватися про інших².

Мотиви вступу американських студентів до лав волонтерів різні:

- переконання морального та релігійного характеру;
- потреба в спілкуванні, активності, реалізації своїх здібностей, громадському і державному визнанню;
- бажання отримати нову роботу або освоїти нову професію.

Мотивація студентів до волонтерства розглядається і в науковій статті чеських дослідників³, які досліджували розвиток студентського волонтерства в політехнічному коледжі. За результатами опитування автори виявили такі мотиви:

- бажання допомогти іншим;
- відчутти себе корисним;
- отримати новий досвід і навички;
- завести нових друзів;

¹ Козубовська І. В., Козубовський Р. В. Зарубіжний досвід участі студентів у волонтерській діяльності // The scientific heritage. 2019. № 31. С. 30–33.

² Сідун Л., Стойка О. Досвід залучення молоді до волонтерської діяльності в навчальних закладах США // Актуальні проблеми соціальної роботи: волонтерство як важливий ресурс соціальної роботи: матер. доп. та повідом. Міжнар. наук.-практ. конф. (Ужгород, 27 вересня 2013 р.) / за ред. І. В. Козубовської. Ужгород, 2013. С. 105–106.

³ Činčalová S., Černá M. (2021) 'Volunteering of Czech College Students — Experience and Motivation', Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science, vol. 14, no. 2, pp. 79–88. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1304593.pdf>

- застосувати свої знання на практиці;
- релігійні переконання.

Аналізуючи участь студентів у волонтерській роботі під час пандемії, дослідники наводять приклади безоплатної роботи студентів-медиків у лікарнях та медико-соціальних закладах. Студенти технічного факультету виконували 3D-друк захисних щитів, а також діагностували потенційно хворих пацієнтів за допомогою тепловізійної камери.

Застосування своїх знань на практиці здійснюють студентські групи, беручи участь у програмах Міжнародної організації «Глобальні волонтери» (Global Volunteers), яка мобілізує волонтерів на допомогу місцевим громадам різних країн «у довгострокових проектах розвитку громад, щоб допомогти дітям та сім'ям повністю розкрити свій людський потенціал»¹.

У цих програмах студенти застосовують свою академічну підготовку при наданні такої допомоги:

- навчання гігієні та профілактиці захворювань;
- розмовні уроки англійської мови;
- індивідуальні послуги учням з різних навчальних дисциплін;
- посадка садів;
- ремонт різних господарських об'єктів у громадах.

У Канаді, наприклад, студенти-бакалаври у галузі права беруть участь у Національній студентській програмі Pro Bono, яка є волонтерською ініціативою та активно підтримується адвокатським корпусом, судовою системою і закладами вищої освіти. Під керівництвом юриста-волонтера студенти отримують необхідні знання та навички, здобувають практичний досвід роботи в державних і недержавних установах. Студенти-волонтери приймають клієнтів, допомагають надавати безкоштовні юридичні консультації, допомагають оформити документи, складають звіти або проводять правові семінари. В результаті, після виробничої волонтерської практики, найкращі студенти стажуються в різноманітних юридичних установах, організаціях і часто залишаються там працювати².

У Великій Британії університети та студентські спілки у всій країні розвивають міцні відносини з місцевими, регіональними та національними організаціями, які мають можливості волонтерства, доступні для участі студентів. У країні проводяться волонтерські ярмарки, більша

¹ Міжнародні програми «Global Volunteers». URL: <https://globalvolunteers.org>

² Столярчук Л. Практична складова частина професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2018. Вип. 61. С. 295–298.

частина яких проходить з вересня по листопад. Під час ярмарків організації, яким потрібні волонтери, мають можливість приїхати до університетського кампусу, де знайомляться з різними студентами, рекламують свої можливості волонтерства¹.

Цікавим є досвід організації студентів у якості волонтерів у Польщі. Для цього у 2003 році було започатковано та реалізується до сьогоднішнього дня Програма «Проектор — студентські волонтери»². Автор і засновник цієї програми — Польсько-американський фонд свободи (PAFF).

Програму спрямовано на вирівнювання освітніх можливостей для дітей і молоді, які проживають у сільській місцевості та малих містах. У рамках програми групи з декількох студентів-волонтерів реалізують підготовлені ними освітні проекти для розвитку знань, умінь та навичок дітей та молоді. Проекти реалізуються у вільний час протягом навчального року, а також під час літніх і зимових канікул. Проекти передбачають конкретну галузь знань, предмет або обрану сферу діяльності. Це можуть бути, наприклад, заняття з образотворчого мистецтва, спорту, інформаційних технологій, театру або лінгвістики.

Пропагуючи позитивні зразки для наслідування, програма заохочує учнів розвивати свої навички, водночас формує почуття соціальної відповідальності студентів університету та дозволяє привабливо реалізовувати свої пристрасті та інтереси. З 2003 року за цією програмою загалом було здійснено понад 30 тисяч освітніх проектів у 2127 школах у всій Польщі, в яких взяли участь понад 12 тисяч студентів-волонтерів та 300 тисяч учнів³.

У рамках проекту Erasmus+ Міністерство молоді та спорту Румунії провело дослідження щодо впливу волонтерства на розвиток молоді. За результатами опитування студентів зроблено такі висновки:

— 62% опитаних вважають, що волонтерство допомогло їм набути нових умінь і навичок;

— 42% вважають, що волонтерство допомогло їм отримати навички, корисні на робочому місці;

— 75% усіх респондентів погодилися з таким твердженням: «волонтерство робить людей більш комунікабельними»;

— 69% респондентів погодилися, що «займаючись волонтерством, люди стають більш відповідальними»;

¹ Volunteering Fairs 2019 (UK wide). URL: <https://www.studentvolunteeringnetwork.com/articles/volunteering-fairs-2019-uk-wide>

² Сайт Програми «Проектор — Студентські волонтери». URL: <https://www.projektor.org.pl>

³ Там само.

— 59% тих, хто займається волонтерською діяльністю, сказали, що вони час від часу заохочують інших до волонтерської діяльності¹.

Підсумовуючи цей підрозділ дослідження, слід зробити висновок про те, що роль волонтерства у соціальній сфері визнана на державному рівні; це знаходить підтвердження в окремих законодавчих документах, зокрема у законах України «Про соціальні послуги», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», в яких добровільна праця волонтерів визнається як необхідна та суспільно корисна.

Через волонтерство збагачується професійний досвід, набуваються нові навички, розширюється діапазон знань, розвивається креативно-творча діяльність; це засіб виховання і соціалізації особистості, соціальної взаємодії, саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації.

Студентське волонтерство дає можливість набути знання та практичний досвід у різних сферах суспільної життєдіяльності. Завдяки виконанню волонтерської роботи майбутній фахівець стає активним учасником міжособистісних взаємовідносин і професіоналом своєї справи, готовим надати допомогу тим, хто цього потребує. Ця робота спонукає майбутнього фахівця до активної взаємодії із соціальним середовищем, встановлення тривалих взаємовідносин з представниками різних соціальних груп суспільства, що сприяє засвоєнню соціального досвіду та набуттю нових навичок і компетентностей.

Висновки до розділу 1

1. Волонтерська діяльність — це добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Її ознаками є добровільність, неприбутковість, соціально спрямований характер, користь для окремих осіб та суспільства загалом. На сьогодні існують різноманітні види волонтерської діяльності, які можна згрупувати за такими класифікаційними ознаками: залежно від організатора діяльності; залежно від правового статусу; за провідним напрямом діяльності; залежно від мотивації до волонтерства.

2. Волонтерська діяльність виконує в суспільстві такі функції: формування і розвитку громадянського суспільства, трансляційну, стимулюючу, консолідуючу, нормотворчу та комунікативну. Принципи волонтерст-

¹ Measuring the Impact of Volunteering. Position paper. URL: <https://volonteurope.eu/wp-content/uploads/2020/10/Measuring-Impact-FINAL.pdf>

ва — добровільність, безкорисливість, гуманність, законність, гласність, відповідальність, конфіденційність. Важливість волонтерства для суспільства полягає в його можливості та здатності вирішувати складні проблеми окремої людини, суспільства та довкілля, які часто виникають на ґрунті недостатньої турботи про суспільне благо.

3. Офіційною датою заснування волонтерства вважається 1859 рік, коли швейцарський підприємець та громадський діяч Жан Анрі Дюнан, вражений результатами битви при Сольферіно, зробив спробу створення Товариства допомоги пораненим. У результаті аналізу хронології розвитку волонтерства зроблено висновок, що в основі всіх його проявів лежать певні мотиви. Основними серед них можна вважати бажання громадянина добровільно і безоплатно надати допомогу тим, хто її потребує, реалізувати свої моральні та релігійні принципи, відчувати себе потрібним і корисним для інших; отримати моральне задоволення від вдячності людей, яким надана допомога; самореалізуватися як волонтер з подальшим професійним зростанням.

4. Починаючи з середини XIX століття і до сьогодні, волонтерська діяльність набувала різних форм, спостерігались різні темпи активності волонтерства. З 2010 року з'явилась можливість аналізу рівня залученості населення різних країн до волонтерської діяльності завдяки розробленому англійською компанією Charities Aid Foundation (CAF) Всесвітньому індексу благодійності (World Giving Index). Тенденцією 2020–2021 рр. стало зниження рівня благодійності в країнах, класифікованих ООН як країни з високим рівнем доходу. У 2021 р. до ТОП-10 в рейтингу благодійності потрапила Україна.

5. Серед європейських країн найвищий рівень залученості населення до волонтерства у 2021 році мала Франція (29%), а найнижчий — Сербія (9%). У Франції високе значення показника пов'язане з давніми традиціями волонтерства, а причин незначного поширення волонтерської діяльності в Сербії декілька: відносно молодий і невеликий некомерційний сектор у країні та недостатнє сприйняття населенням некомерційних організацій як суб'єктів надання допомоги населенню.

6. Роль волонтерства у соціальній сфері визнана на державному рівні, що знаходить підтвердження в окремих законодавчих документах, зокрема у законах України «Про соціальні послуги», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», в яких добровільна праця волонтерів визнається як необхідна та суспільно корисна. В Україні волонтерів до своєї діяльності залучають територіальні центри соціального обслуговування

одиноких громадян та людей похилого віку, які діють при управліннях праці та соціального захисту населення, та центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

7. Функції волонтерства спрямовані як на людей, які потребують допомоги, так і на самого волонтера. До їх переліку ми відносимо наступні функції: соціалізації; самопізнання; формування соціального капіталу; пізнавальну та професіоналізації. Завдяки волонтерству збагачується професійний досвід, набуваються навички, розширюється діапазон знань, розвивається креативно-творча діяльність. Тому це важливий засіб виховання та соціалізації особистості, соціальної взаємодії, саморозвитку, самовдосконалення і самореалізації.

РОЗДІЛ 2.

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

2.1. Правові засади волонтерської діяльності в Україні

Важливість волонтерства для формування та розвитку громадянського суспільства обумовлює необхідність детального розгляду чинного правового забезпечення волонтерської діяльності, розуміючи під цим поняттям «здійснюваний державою за допомогою правових норм, приписів, засобів і заборон процес упорядкування суспільних відносин щодо юридичного закріплення, реалізації, охорони, захисту та відновлення прав й інтересів відповідних суб'єктів»¹.

Висвітлення правових засад волонтерської діяльності в Україні здійснено нами шляхом систематизації нормативно-правових актів відповідно до статусу органів, що їх запровадили, на такі групи: 1) міжнародні угоди, резолюції, рекомендації та конвенції; 2) закони України; 3) укази Президента України; 4) постанови, розпорядження Кабінету Міністрів України; 5) накази міністерств і відомств (додаток Б).

На міжнародному рівні питання організації та здійснення волонтерської діяльності регулюють документи (угоди, резолюції, рекомендації), розроблені різними міжнародними організаціями.

Одним із основоположних документів правового регулювання волонтерської діяльності в усьому світі є Загальна декларація волонтерів, прийнята 14 вересня 1990 року у Парижі на XI Всесвітній конференції Міжнародної асоціації добровольчих зусиль (IAVE). IAVE було створено в 1970 році, кожні два роки вона проводить Всесвітні конференції волонтерів.

У цьому документі волонтерська діяльність розглядається як інструмент соціального, економічного, культурного й екологічного розвитку і підкреслюється, що волонтерство — це добровільний вибір, що відображає особисті погляди та позиції; це активна участь громадянина в

¹ Сірко В. С. Адміністративно-правове регулювання волонтерської діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2018. С. 100.

життя суспільства, що виражається, як правило, у спільній діяльності в межах різного роду асоціацій. Волонтерство сприяє покращенню якості життя, особистому процвітанню й поглибленню солідарності, реалізації основних потреб на шляху будівництва справедливішого і мирного суспільства, більш збалансованому економічному та соціальному розвитку, створенню нових робочих місць і професій.

Нині цей документ є основою декларацій волонтерів окремих країн, національних і регіональних концепцій, програмних документів окремих організацій та рухів. Він не тільки визначає ключові цінності волонтерства, а й регламентує діяльність волонтерських спільнот.

У січні 2001 року Міжнародною радою директорів Міжнародної асоціації волонтерських зусиль на XVI Всесвітній конференції добровольців було прийнято Декларацію про волонтерську діяльність, в якій закріплені принципи волонтерської діяльності:

- визнання права на волонтерство за всіма чоловіками, жінками та дітьми, незалежно від їхньої раси, віросповідання, фізичних особливостей, відповідного соціального та матеріального стану;

- повага гідності та культури всіх людей;

- надання допомоги, безкоштовних послуг особисто чи організовано в дусі партнерства та братерства;

- визнання рівної важливості особистих і колективних потреб, сприяння їх колективному забезпеченню;

- перетворення волонтерства на елемент набуття нових знань і навичок, удосконалення здібностей, стимулюючи при цьому ініціативу та творчість людей, надаючи кожному можливість бути творцем, а не користувачем, спостерігачем¹.

Міжнародна рада директорів звернулася до лідерів країн з наступними вимогами:

- 1) в усіх секторах об'єднати свої зусилля для створення потужних та ефективних місцевих волонтерських центрів як базових пунктів волонтерського руху;

- 2) уряду забезпечити право людини на зайняття волонтерською діяльністю, зняти усі законодавчі перешкоди, що існують у країні, залучати волонтерів до своєї діяльності, надавати громадським організаціям ресурси

¹ Мазій І. В. Аналіз міжнародних документів у сфері волонтерського руху // Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 8. С. 116.

для популяризації та підтримки ефективної мобілізації волонтерських сил та управління діяльністю волонтерів;

3) бізнесу заохочувати залучення своїх працівників до волонтерської діяльності на благо місцевих громад і надавати людські та фінансові ресурси для розвитку відповідних інфраструктурних організацій;

4) пресі подавати волонтерські історії та інформувати громадськість про волонтерську діяльність для залучення більшої кількості людей до волонтерського руху;

5) закладам освіти заохочувати та сприяти залученню людей різного віку до волонтерської діяльності, створюючи можливість ознайомлення з волонтерською діяльністю через певні освітні програми і курси;

6) релігійним організаціям проголосити волонтерство своєю відповіддю на духовне покликання всіх людей до служіння;

7) громадським організаціям створити дружнє організаційне середовище для волонтерів і надати людські та фінансові ресурси¹.

У травні 2000 року Рада Європи ухвалила Конвенцію про сприяння транснаціональній довгостроковій волонтерській службі молоді. Конвенція сприяє тому, щоб волонтерський рух України інтегрував у загальноєвропейський волонтерський рух. Як зазначає І. Крулько: «Конвенція, фактично, легалізує міжнародне європейське волонтерство для молоді на загальних правилах із типовими угодами та єдиним режимом прийому волонтерів»². Між тим, зазначена Конвенція в Україні до цього часу не ратифікована, хоча її ратифікували, навіть, Азербайджан у 2001 році та Вірменія у 2005 році.

У червні 2014 року було підписано Угоду про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, в якій цілями асоціації визнано «сприяння поступовому зближенню сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках, а також поглиблюючи зв'язок України з політикою ЄС та її участь у програмах та агентствах»³.

¹ Мазій І. В. Аналіз міжнародних документів у сфері волонтерського руху // Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 8. С. 116.

² Крулько І. Волонтерство в Україні: як підтримати і посилити мотивацію // Дзеркало тижня. 15 січня 2016 р. URL: https://zn.ua/ukr/internal/volonterstvo-v-ukrayini-yak-pidtrimati-i-posiliti-motivaciyu_.html

³ Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27.06.2014 р. № 984_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

Серед інших домовленостей у ст. 434 цього документа сторони домовилися заохочувати поглиблення співробітництва й обмін досвідом у галузі молодіжної політики та неформальної освіти для молоді, сприяти молоді в отриманні знань, навичок і професійних умінь поза освітньою системою, зокрема завдяки волонтерській діяльності, та визнавати цінності такого досвіду.

Розгляд змісту національних нормативно-правових актів проведемо у хронологічному порядку їх виникнення, починаючи з 2003 року (додаток В).

Першим кроком у напрямі адміністративно-правового забезпечення волонтерської діяльності в Україні стало видання Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.04.2003 р. № 225-р «Про утворення Координаційної ради з питань розвитку та підтримки волонтерського руху»¹. Головою Координаційної ради було призначено Міністра праці та соціальної політики України, до складу ради включено: голову Державного комітету України у справах сім'ї та молоді; голів державних комітетів України у справах релігій, зв'язку та інформатизації, з питань фізичної культури і спорту, у справах ветеранів, телебачення і радіомовлення; міністрів транспорту, освіти і науки, культури і мистецтв; директора Державного центру соціальних служб для молоді. Завданнями новоствореної структури стали розробка та затвердження заходів щодо розвитку і підтримки волонтерського руху.

На виконання зазначеного розпорядження аналогічні ради почали створюватись в областях, їхні завдання полягали в:

- розробці та затвердженні заходів щодо розвитку і підтримки волонтерського руху;
- наданні всебічної методично-консультативної підтримки державним, громадським і благодійним організаціям, діяльність яких спрямовано на розвиток волонтерського руху з надання допомоги громадянам похилого віку, інвалідам, дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, іншим соціально незахищеним громадянам;
- узагальненні кращого досвіду роботи волонтерів і вжитті заходів до його поширення;
- порушенні клопотання перед райдержадміністраціями і міськвиконкомом, радами ветеранів про заохочення кращих волонтерів;

¹ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.04.2003 р. № 225-р «Про утворення Координаційної ради з питань розвитку та підтримки волонтерського руху». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225-2003-p> (втратило чинність)

— широкому висвітленні у засобах масової інформації питання розвитку та підтримки волонтерського руху.

У 2005 році Розпорядження КМУ від 23.04.2003 р. № 225-р втратило чинність, а Координаційну раду було ліквідовано.

Перше офіційне визнання волонтерської діяльності та закріплення її на нормативно-правовому рівні в Україні було зроблене у Постанові Кабінету Міністрів України від 10.12.2003 р. № 1895 «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг»¹.

У цьому документі волонтерська діяльність визначалась як «добровільна неприбуткова діяльність фізичних осіб–волонтерів, яка спрямована на надання допомоги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги, та сприяє самореалізації волонтера»².

Положенням про волонтерську діяльність передбачалось, що волонтерські організації (об'єднання), волонтери можуть залучатися соціальними службами до надання таких соціальних послуг:

— придбання та доставка медикаментів, продовольчих, промислових і господарських товарів, книг, газет, журналів, гарячих обідів;

— приготування їжі, годування;

— допомога у проведенні заходів особистої гігієни;

— прибирання приміщення, прання білизни;

— обробіток присадибних ділянок;

— виконання ремонтних робіт;

— відвідування хворих у стаціонарних медичних закладах;

— читання художньої літератури, преси, написання листів;

— організація дозвілля тощо³.

Постановою передбачалось укладання Договору про співпрацю між керівником соціальної служби та волонтерською організацією чи волонтером. Договір про співпрацю з надання соціальних послуг укладався не менш як на 3 місяці. У договорі визначаються права, обов'язки та відповідальність сторін, перелік соціальних послуг, що будуть надаватися.

Згодом постанова втратила чинність у зв'язку з ухваленням Закону України «Про волонтерську діяльність».

¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 10.12.2003 р. № 1895 «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1895-2003-p> (втратила чинність)

² Там само.

³ Там само.

У 2007 році з метою утвердження принципів гуманізму і милосердя, сприяння розвитку благодійної діяльності та на підтримку ініціативи громадських організацій Президентом України видано Указ від 13 грудня 2007 р. № 1220/2007 «Про День благодійництва»¹, відзначення якого встановлено щорічно у другу неділю грудня.

Закон України «Про волонтерську діяльність» було прийнято 19 квітня 2011 року (додаток Г). Його прийняття пов'язують з проведенням футбольного чемпіонату Євро – 2012, який проходив в Україні, де було задіяно найбільшу кількість волонтерів за весь час в Україні. Цим Законом було визнано, що «волонтерська діяльність — добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги»².

Законом також визначено напрями здійснення волонтерської діяльності; шляхи здійснення її підтримки державою; особливості правового статусу волонтерів і діяльності волонтерської організації; питання укладання договору про провадження волонтерської діяльності.

Статтею 5 Закону України «Про волонтерську діяльність» (до внесення змін у 2015 році) волонтерська організація визнавалась як «юридична особа, яка здійснює свою діяльність без мети одержання прибутку і отримала статус волонтерської»³.

Закон визначав, що волонтерська організація забезпечує залучення волонтерів для надання ними волонтерської допомоги шляхом укладання з ними договорів про провадження волонтерської діяльності. Законом також визначались права волонтерської організації:

- провадити волонтерську та іншу неприбуткову діяльність;
- залучати волонтерів для здійснення волонтерської діяльності;
- отримувати кошти та інше майно для здійснення волонтерської діяльності;
- використовувати у своєму найменуванні та волонтерській діяльності слова «волонтерська організація»;
- самостійно визначати напрями здійснення волонтерської діяльності;
- набувати інші права, передбачені законом.

¹ Указ Президента України від 13.12.2007 р. № 1220/2007 «Про День благодійництва». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/12202007-6783>

² Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 р. № 3236-VI. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/317209__551310.

³ Там само.

Обов'язки волонтерської організації визначались наступним:

- забезпечувати волонтерам безпечні та належні для життя і здоров'я умови надання волонтерської допомоги;
- здійснювати підготовку волонтерів (за необхідності);
- відшкодовувати прямі збитки, завдані волонтерською організацією в разі одностороннього розірвання нею договору про надання волонтерської допомоги, якщо інше не передбачено договором;
- відшкодовувати моральну та майнову шкоду, що спричинена внаслідок здійснення нею волонтерської діяльності, відповідно до Закону;
- відшкодовувати волонтерам витрати, пов'язані з наданням ними волонтерської допомоги, передбачені Законом;
- страхувати волонтерів відповідно до Закону України «Про страхування»;
- дотримуватися правового режиму інформації з обмеженим доступом;
- забезпечувати вільний доступ до інформації, що стосується здійснення нею волонтерської діяльності.

Отже, в Законі України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 р. № 3236-VI передбачалось надання організаціям статусу «волонтерської організації», визначались її права та обов'язки.

З грудня 2013 р. по березень 2015 р. 132 громадським об'єднанням було надано цей статус¹.

У подальшому до Закону України «Про волонтерську діяльність» декілька разів вносились зміни (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Зміни до Закону України «Про волонтерську діяльність»

Нормативно-правовий акт, яким внесено зміни	Короткий зміст внесених змін
Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності» від 05.03.2015 р. № 246-VIII	— скасовано необхідність надання організаціям статусу волонтерських організацій; — передбачено здійснення волонтерської діяльності в зоні проведення АТО (проведення бойових дій);

¹ Інформаційна довідка Міністерства соціальної політики України щодо волонтерства та благодійництва, 13.12.2016 р. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/12101.html>

<p>Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності» від 05.03.2015 р. № 246-VIII</p>	<p>— передбачено надання одноразової грошової допомоги сім'ям волонтерів, які отримали поранення або загинули в ході проведення АТО;</p> <p>— врегульовано питання добровільного страхування волонтерів, укладання договорів на провадження волонтерської діяльності лише за бажанням;</p> <p>— визначена можливість дітей віком від 14 років займатися волонтерською діяльністю за згодою батьків;</p> <p>— до повноважень центрального органу виконавчої влади додано оприлюднення на своєму веб-сайті інформації про організації, що залучають до своєї діяльності волонтерів</p>
<p>Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених» від 07.09.2016 р. № 1492-VIII</p>	<p>До ст. 1 додано новий напрям волонтерської діяльності — «сприяння уповноваженому органу з питань пробації у здійсненні нагляду за засудженими та проведенні з ними соціально-виховної роботи»</p>
<p>Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення доступності медичної та реабілітаційної допомоги у період дії воєнного стану» від 29.07.2022 р. № 2494-XIX</p>	<p>До ст. 1 додано новий напрям волонтерської діяльності — «надання медичної допомоги, реабілітаційної допомоги у період дії воєнного стану в Україні та у встановлений законом строк після його припинення чи скасування»</p>

<p>Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності» від 15.08.2022 р. № 2519-IX</p>	<p>— введено додаткові напрями волонтерства (сприяння у проведенні заходів, спрямованих на соціальну адаптацію осіб, які відбули покарання; надання волонтерської допомоги, пов'язаної із захистом та рятуванням тварин); — передбачено створення та адміністрування центральними органами виконавчої влади інформаційно-аналітичної платформи для інформування про можливості волонтерства в Україні та за її межами; — визначено необхідність розроблення та імплементації загальнодержавних цільових програм з підтримки розвитку волонтерства</p>
--	---

Джерело: складено за [1].

Отже, у 2015 році Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності» від 05.03.2015 р. № 246-VIII було скасовано необхідність надання організаціям статусу волонтерських організацій.

На заміну терміна «волонтерська організація» юристи пропонують використовувати поняття «громадське об'єднання», наведене в Законі України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. № 4572-VI, аргументуючи це схожістю цих двох структур за ознакою добровільності. У ст. 1 згаданого Закону вказано, що «громадське об'єднання — це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів»². Далі зазначається: «Громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку»³.

Під окреслене поняття підпадають і об'єднання волонтерів. Волонтерські організації набувають адміністративної правосуб'єктності після

¹ Інформаційна довідка Міністерства соціальної політики України щодо волонтерства та благодійництва, 13.12.2016 р. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/12101.html>

² Закон України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. № 4572-VI (у ред. від 12.06.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17/sp:max50:nav7:font2>

³ Там само.

процедури реєстрації громадської організації як волонтерської. Здійснення даної процедури відбувається у два етапи:

— на першому етапі — державна реєстрація громадської організації на загальних підставах;

— на другому етапі — надання Міністерством соціальної політики України статусу волонтерської організації зареєстрованій громадській організації¹.

Отже, з урахуванням змін у законодавстві, під терміном «волонтерська організація» слід розуміти громадську організацію, зареєстровану в установленому законодавством порядку, статутом якої передбачено здійснення волонтерської діяльності.

Принципово важливими змінами, внесеними Законом від 05.03.2015 № 246-VIII, є врегулювання питання добровільного страхування волонтерів, укладання договорів на провадження волонтерської діяльності лише за бажанням; визначення можливості займатися волонтерською діяльністю дітям від 14 років (за згодою батьків).

Також у 2015 році було ухвалено низку підзаконних актів, зокрема, постанову Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 р. № 556 «Про затвердження Порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності»² та постанову КМУ від 19.08.2015 р. № 604 «Деякі питання виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичної операції, бойових дій та збройного конфлікту»³.

Порядок надання волонтерської допомоги, затверджений постановою КМУ від 05.08.2015 р. № 556, стосувався таких напрямів волонтерської діяльності⁴:

¹ Горінов П. В., Драпушко Р. Г. Адміністративно-правове регулювання волонтерського руху в Україні // Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 8. С. 267. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2022/57.pdf

² Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 р. № 556 «Про затвердження Порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/556-2015-p>

³ Постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. № 604 «Деякі питання виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичної операції, бойових дій та збройного конфлікту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/604-2015-p>

⁴ Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 р. № 556 «Про затвердження Порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/556-2015-p>

— сприяння проведенню заходів національного та міжнародного значення, пов'язаних з організацією масових спортивних, культурних та інших видовищних і громадських заходів;

— ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру.

Затверджений Порядок надання волонтерської допомоги передбачав:

— обов'язковість укладення договору організаціями, які залучають до своєї діяльності волонтерів;

— проведення ними навчання (інструктажу) волонтерів і здійснення подальшої координації їх діяльності;

— забезпечення волонтерів екіпіровкою залежно від специфіки заходу за погодженням з організаторами заходів;

— забезпечення вільного доступу до інформації, що стосується провадження волонтерської діяльності.

Порядком надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності також визначались етапи залучення волонтерів організаціями¹:

— визначення обсягу потреби у волонтерах;

— установа залежно від напрямку діяльності критеріїв відбору волонтерів за погодженням з організаторами заходів, органом виконавчої влади або органом місцевого самоврядування, відповідальним за їх проведення;

— оголошення конкурсу з метою залучення волонтерів. Умови, строки та порядок проведення конкурсу визначаються організаціями за погодженням з організаторами заходів, органом виконавчої влади або органом місцевого самоврядування, відповідальним за їх проведення;

— проведення співбесіди з особами, які виявили намір бути волонтерами;

— укладення договорів з особами, які пройшли конкурс, проведення їх навчання (інструктажу).

Постановою Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. № 604 передбачено, що у разі загибелі (смерті) волонтера одноразова грошова допомога виплачується у розмірі 500 прожиткових мінімумів, встановлених законом для працездатних осіб на дату загибелі (смерті), членам сім'ї, батькам та утриманцям загиблого (померлого) волонтера у рівних частинах.

У разі встановлення інвалідності внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва) одноразова грошова допомога виплачується волонтеру залежно від групи інвалідності:

¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 р. № 556 «Про затвердження Порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/556-2015-p>

- особам з інвалідністю I групи — у розмірі 250 прожиткових мінімумів, встановлених законом для працездатних осіб;
- особам з інвалідністю II групи — 200;
- особам з інвалідністю III групи — 150 прожиткових мінімумів¹.

У цьому ж році, з метою активізації роботи щодо запровадження волонтерської та благодійної допомоги людям похилого віку, інвалідам, сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, установам і закладам системи соціального захисту населення Міністерство соціальної політики України затверджує «Положення про Раду з координації роботи щодо надання волонтерської та благодійної допомоги при Міністерстві соціальної політики України»².

У Положенні визначені такі основні завдання Ради³:

- визначення потреб осіб похилого віку, інвалідів, дітей-інвалідів, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах, внутрішньо переміщених осіб, учасників антитерористичної операції;
- сприяння забезпеченню координації дій регіональних рад з координації роботи щодо надання волонтерської та благодійної допомоги (далі — регіональні ради);
- проведення аналізу та підсумків роботи регіональних рад;
- визначення шляхів, механізму та способів вирішення проблемних питань, що виникають під час організації надання волонтерської та благодійної допомоги;
- вироблення пропозицій щодо внесення змін до законодавства України з питань волонтерства та благодійності;
- проведення щорічного конкурсу «Волонтер року».

На думку дослідників, внесення у 2015 році змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» не вирішило всіх проблем волонтерства в Україні. Серед основних із них М. Кахнова звертає увагу на такі:

- брак фінансової підтримки провадження волонтерської діяльності з боку держави, відсутність у Бюджетному кодексі України положень

¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 р. № 556 «Про затвердження Порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/556-2015-p>

² Наказ Міністерства соціальної політики України від 18.05.2015 р. № 516 «Про затвердження Положення про Раду з координації роботи щодо надання волонтерської та благодійної допомоги при Міністерстві соціальної політики України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0649-15>

³ Там само.

щодо підтримки громадських ініціатив у сфері волонтерства. Відповідно в державному бюджеті та у місцевих бюджетах відсутні видатки на цю сферу;

— відсутність державної цільової програми сприяння розвитку волонтерської діяльності;

— наявність вікових обмежень щодо осіб, які здійснюють волонтерську діяльність, та низький рівень залученості дітей до здійснення волонтерської діяльності;

— низький рівень залучення українських і міжнародних волонтерів до роботи з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування тощо. Основна причина, на думку експертів з реформ, це відсутність ефективного механізму взаємодії між волонтерами та державними службовцями (посадовими особами місцевого самоврядування)¹.

Зміни до Закону України «Про волонтерську діяльність» 2016 року полягають у введенні нового напрямку цієї діяльності — сприяння уповноваженому органу з питань пробації у здійсненні нагляду за засудженими та проведенні з ними соціально-виховної роботи². З'являється новий тип волонтерів — волонтери пробації.

Метою пробації є «забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинувачених, з метою прийняття судом рішення про міру їхньої відповідальності»³.

Порядок здійснення діяльності волонтерів пробації регламентовано наказом Міністерства юстиції України від 17.01.2017 р. № 98/5 «Про затвердження Положення про організацію діяльності волонтерів пробації»⁴. У Положенні визначено такі напрями діяльності волонтерів:

— сприяння уповноваженим органам з питань пробації у здійсненні наглядових заходів за місцем роботи та навчання суб'єктів пробації;

¹ Кахнова М. Підтримати небайдужих: як допомогти розвитку волонтерського руху. URL: <https://mind.ua/openmind/20241526-pidtrimati-nebajduzhih-yak-dopomogti-rozvitku-volonterskogo-ruhu>

² Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених» від 07.09.2016 р. № 1492-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-19>

³ Інформаційна довідка Міністерства соціальної політики України щодо волонтерства та благодійництва, 13.12.2016 р. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/12101.html>

⁴ Наказ Міністерства юстиції України від 17.01.2017 р. № 98/5 «Про затвердження Положення про організацію діяльності волонтерів пробації». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0065-17>

- участь у проведенні соціально-виховної роботи із суб'єктами пробації;
- участь у складанні та реалізації індивідуальних планів роботи із суб'єктами пробації;
- участь у проведенні індивідуально-профілактичної роботи із суб'єктами пробації;
- надання консультативної, психологічної та інших видів допомоги суб'єктам пробації;
- сприяння у працевлаштуванні суб'єктів пробації, залученні їх до навчання, виховних заходів та соціально корисної діяльності;
- сприяння у реалізації пробаційних програм стосовно суб'єктів пробації, звільнених від відбування покарання з випробуванням;
- участь у реалізації інших заходів, спрямованих на виправлення суб'єктів пробації та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення доступності медичної та реабілітаційної допомоги у період дії воєнного стану» від 29.07.2022 р. № 2494-XIX введено ще один напрям волонтерської діяльності — надання медичної допомоги, реабілітаційної допомоги у період дії воєнного стану в Україні та у встановлений законом строк після його припинення чи скасування.

Предбачено внести у «Прикінцеві положення» Закону України «Про волонтерську діяльність» норму щодо можливості підприємств, установ та організацій у період дії воєнного стану та протягом шести місяців після його припинення чи скасування «залучати до своєї діяльності з надання медичної допомоги, реабілітаційної допомоги волонтерів (крім громадян Російської Федерації та Республіки Білорусь) виключно для надання безоплатної медичної допомоги, безоплатної реабілітаційної допомоги»¹.

Останні на сьогоднішній день зміни до Закону України «Про волонтерську діяльність» внесені Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності» від 15.08.2022 р. № 2519-IX².

У цьому Законі передбачено такі додаткові напрями волонтерства:

¹ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення доступності медичної та реабілітаційної допомоги у період дії воєнного стану» від 29.07.2022 р. № 2494-XIX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-20>

² Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності» від 15.08.2022 р. № 2519-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2519-20>

— сприяння центральним і місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам та організаціям, об'єднанням громадян, а також фізичним особам, які здійснюють соціальний патронаж, у проведенні заходів, спрямованих на соціальну адаптацію осіб, які відбули покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, а також звільнені від подальшого відбування зазначених видів покарань на підставах, передбачених законом;

— надання волонтерської допомоги, пов'язаної із захистом та рятуванням тварин.

Законом також визначено, що волонтерська допомога може здійснюватися в онлайн-режимі за допомогою мережі «Інтернет» та інших телекомунікаційних мереж.

Передбачено створення та адміністрування центральними органами виконавчої влади у партнерстві з неприбутковими організаціями й установами, які залучають до своєї діяльності волонтерів, іншими організаціями, що сприяють розвитку волонтерства, інформаційно-аналітичної платформи для інформування про можливості волонтерства в Україні та за її межами, підтримки інститутів громадянського суспільства у залученні волонтерів та для розміщення іншої інформації з метою сприяння розвитку волонтерського руху в Україні.

Одним із шляхів державної підтримки волонтерської діяльності законодавець визначив «розроблення та імплементацію загальнодержавних цільових програм з підтримки розвитку волонтерства»¹.

Розглянемо основні статті Закону України «Про волонтерську діяльність» у редакції від 03.09.2022 р.

Статтею 1 Закону визначені такі напрями волонтерської діяльності²:

— надання волонтерської допомоги з метою підтримки малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних, осіб, які потребують соціальної реабілітації, осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах;

— здійснення догляду за хворими, особами з інвалідністю, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги;

¹ Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності» від 15.08.2022 р. № 2519-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2519-20>

² Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 р. № 3236-VI (у ред. від 03.09.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>

- надання волонтерської допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру;
- надання волонтерської допомоги громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного чи природного характеру, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану;
- надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, дії правового режиму надзвичайного чи воєнного стану;
- надання волонтерської допомоги особам, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів;
- проведення заходів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, збереженням історико-культурного середовища;
- сприяння проведенню спортивних, культурних та інших громадських заходів національного та міжнародного значення;
- надання волонтерської допомоги для подолання наслідків збройної агресії російської федерації проти України та/або іншої країни проти України, а також для післявоєнного відновлення і розвитку України;
- надання волонтерської допомоги особам/сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах через шкоду, завдану бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією, збройною агресією російської федерації проти України та/або іншої країни проти України;
- сприяння центральним і місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам та організаціям, об'єднанням громадян, а також фізичним особам, які здійснюють соціальний патронаж, у проведенні заходів, спрямованих на соціальну адаптацію осіб, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк;
- надання волонтерської допомоги особам, які постраждали внаслідок інфекційних (небезпечно інфекційних, особливо небезпечних інфекційних) хвороб та епідемій;
- надання волонтерської допомоги, пов'язаної із захистом та рятуванням тварин;
- надання волонтерської допомоги за іншими напрямками, не забороненими законодавством.

Волонтерами, згідно із законодавством, можуть стати громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні

на законних підставах, які є дієздатними. Неповнолітні особи здійснюють волонтерську діяльність за згодою батьків (усиновлювачів), прийомних батьків, батьків-вихователів або піклувальника.

Іноземці та особи без громадянства здійснюють волонтерську діяльність через організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів, інформація про які розміщена на офіційному веб-сайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності.

Стаття 7 Закону України «Про волонтерську діяльність» встановлює права та обов'язки волонтерів. Волонтер має право на:

- належні умови здійснення волонтерської діяльності, зокрема отримання достовірної, точної та повної інформації про порядок та умови провадження волонтерської діяльності, забезпечення спеціальними засобами захисту, спорядженням та обладнанням;

- зарахування часу здійснення волонтерської діяльності до навчально-виробничої практики в разі її проходження за напрямом, що відповідає отримуваній спеціальності, за згодою навчального закладу;

- відшкодування витрат, пов'язаних зі здійсненням волонтерської діяльності, передбачених ст. 11 Закону;

- інші права, передбачені договором про провадження волонтерської діяльності та законодавством.

Волонтер зобов'язаний:

- сумлінно та своєчасно виконувати обов'язки, пов'язані з провадженням волонтерської діяльності;

- у випадках, визначених законодавством, проходити медичний огляд та надавати довідку про стан здоров'я;

- у разі необхідності проходити подальшу підготовку (перепідготовку);

- не допускати дій і вчинків, які можуть негативно вплинути на репутацію волонтера, організації чи установи, на базі якої провадиться волонтерська діяльність;

- дотримуватися правового режиму інформації з обмеженим доступом;

- у разі укладення договору про провадження волонтерської діяльності та одностороннього розірвання договору з ініціативи волонтера відшкодувати прямі збитки, завдані ним, якщо це передбачено договором;

— відшкодувати майнову шкоду, заподіяну внаслідок здійснення ним волонтерської діяльності, відповідно до закону¹.

У ст. 9 Закону регламентуються питання, пов'язані з укладанням договору про провадження волонтерської діяльності. Зазначається, що «за договором про провадження волонтерської діяльності одна сторона (волонтер) зобов'язується за завданням другої сторони (організації чи установи, що залучає до своєї діяльності волонтерів) особисто безоплатно надавати волонтерську допомогу її отримувачам протягом установленого в договорі строку, а зазначена організація чи установа зобов'язується забезпечити волонтеру можливості для здійснення волонтерської діяльності»². Частиною 5 ст. 9 Закону визначено обов'язкові елементи договору:

- опис волонтерської діяльності (завдання);
- період провадження волонтерської діяльності;
- права та обов'язки сторін;
- відповідальність за заподіяння збитків;
- умови розірвання договору.

Законом також передбачено укладання договору про надання волонтерської допомоги між волонтерською організацією та отримувачем допомоги. Обов'язковість його укладання визначається бажанням отримувача допомоги. Цей договір містить аналогічні з попереднім обов'язкові елементи і теж має укладатися в письмовій формі³.

У ст. 11 Закону України «Про волонтерську діяльність» викладені питання щодо відшкодування витрат, пов'язаних з наданням волонтерської допомоги. Тут, зокрема, зазначено, що волонтерам для провадження волонтерської діяльності можуть бути відшкодовані витрати на відрядження на території України та за кордон у межах норм відшкодування витрат на відрядження, встановлених для державних службовців і працівників підприємств, установ та організацій, що повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів.

Волонтеру можуть бути відшкодовані (за наявності підтверджуючих документів) витрати на:

- проїзд (включаючи перевезення багажу) до місця здійснення волонтерської діяльності;

¹ Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 р. № 3236-VI (у ред. від 03.09.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>

² Там само.

³ Там само.

- отримання візи;
- харчування, коли волонтерська діяльність триває більше 4 годин на добу;
- проживання у разі відрядження волонтера до іншого населеного пункту для провадження волонтерської діяльності, що триватиме більше 8 годин;
- поштові та телефонні послуги, пов'язані зі здійсненням волонтерської діяльності;
- проведення медичного огляду, вакцинації та інших лікувально-профілактичних заходів, безпосередньо пов'язаних з наданням волонтерської допомоги¹.

Відшкодування витрат, згідно із законодавством, може здійснюватися за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів — у разі укладення з ними договору про надання волонтерської допомоги, міжнародних програм, або установи, організації, з якою волонтер уклав договір про провадження волонтерської діяльності, а також за рахунок інших джерел фінансування, не заборонених законодавством.

Збройна агресія росії проти України обумовила внесення змін до Податкового кодексу України. Так, Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України» від 15.08.2022 р. № 2520-IX² врегульовано питання щодо звільнення від оподаткування коштів, які збиралися фізичною особою на свій особистий розрахунковий рахунок для виплати благодійної допомоги на користь платників податків.

У Законі зазначено, що до загального місячного (річного) оподаткованого доходу фізичної особи не включаються:

- кошти або вартість майна (послуг), що надаються фізичній особі – волонтеру, з якою укладено договір про провадження волонтерської діяльності, в частині витрат неприбуткової організації, що залучає до своєї діяльності волонтерів, на проведення медичного огляду та вакцинації волонтера, інших лікувально-профілактичних заходів, безпосередньо

¹ Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 р. № 3236-VI (у ред. від 03.09.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>

² Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України» від 15.08.2022 р. № 2520-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2520-20>

пов'язаних з наданням волонтерської допомоги такою особою відповідно до Закону України «Про волонтерську діяльність»;

— відшкодування неприбутковою організацією особі – волонтеру, з якою укладено договір про провадження волонтерської діяльності, документально підтверджених витрат, пов'язаних з наданням волонтерської допомоги, у розмірі та відповідно до переліку, що передбачені ст. 11 Закону України «Про волонтерську діяльність»¹.

Деякі аспекти волонтерської діяльності як складової частини соціальної роботи регулюються законами України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 р. № 2671-VIII (у ред. від 27.04.2022 р.)² та «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06.2001 р. № 2558-III (у ред. від 15.12.2021 р.)³, що висвітлено у підрозділі 1.3 монографії.

Постановою Кабінету Міністрів України від 26.08.2020 р. № 783 прийнято Положення про Національну соціальну сервісну службу України (Нацсоцслужбу) як центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності і діяльність якої спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики⁴.

У прийнятому Положенні визначені повноваження Нацсоцслужби:

— забезпечення реалізації державної політики у сфері волонтерської діяльності;

— вжиття заходів для розвитку та популяризації волонтерської діяльності;

— сприяння поширенню інформації про волонтерську діяльність;

— поширення інформації про стан виконання галузевих і регіональних програм сприяння волонтерській діяльності та її підтримки;

— оприлюднення на своєму офіційному веб-сайті наявної інформації про організації та установи, що залучають для провадження своєї діяльності волонтерів, зокрема тих, які залучають іноземців та осіб без громадянства для провадження волонтерської діяльності на території України;

¹ Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України» від 15.08.2022 р. № 2520-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2520-20>

² Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 р. № 2671-VIII (у ред. від 27.04.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>

³ Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06.2001 р. № 2558-III (у ред. від 15.12.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>

⁴ Положення про Національну соціальну сервісну службу України, затверджене постановою КМУ від 26.08.2020 р. № 783. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2020-%D0%BF>

— сприяння громадським об'єднанням та благодійним організаціям у забезпеченні волонтерської діяльності;

— сприяння підтримці та розвитку міжнародного співробітництва з питань волонтерської діяльності, узагальнення і поширення практики роботи у відповідній сфері.

Таким чином, огляд нормативно-правових актів, що регулюють волонтерську діяльність в Україні, засвідчив їх значну кількість та постійне удосконалення. Вважаємо, що вони достатньою мірою забезпечують передумови для становлення волонтерського руху в Україні, його поширення та організаційного оформлення. Грунтовна законодавча база волонтерської діяльності є свідченням визнання державою ролі волонтерства як основи громадянського суспільства.

2.2. Діяльність волонтерських організацій як важливий чинник сталого розвитку суспільства в Україні

Порядок денний сталого розвитку до 2030 року прямо визнає волонтерські групи зацікавленими сторонами для досягнення 17-ти Цілей сталого розвитку¹. На думку міжнародних експертів, роль волонтерства як засобу сталого розвитку полягає в наступному:

— волонтерство зміцнює громадянську активність, захищає соціальну інклюзію, поглиблює солідарність та зміцнює відповідальність за результати розвитку;

— волонтерство є потужним засобом для залучення більшої кількості людей;

— волонтерство дозволяє людям і громадам брати участь у власному зростанні. Завдяки волонтерству громадяни розвивають свою стійкість, покращують базу знань та отримують почуття відповідальності за власну громаду. Соціальна згуртованість і довіра зміцнюються через індивідуальні та колективні волонтерські дії, що призводять до стійких результатів;

— волонтери можуть надавати технічну підтримку та посилювати потенціал у всіх тематичних сферах і завданнях. Вони надають базові послуги, допомагають передавати навички та сприяють обміну передовим досвідом;

¹ Офіційний сайт Програми волонтерів ООН (United Nations Volunteer Program, UNV). URL: <https://www.unv.org>

— волонтерські організації можуть слугувати посередниками залучення, поєднуючи урядові стратегії та ініціативи з взаємодоповнюючими, але важливими добровільними діями громади;

— волонтери сприяють змінам у менталітеті, підвищуючи обізнаність або відстоюючи ці зміни та надихаючи інших;

— волонтери можуть допомогти виміряти прогрес у впровадженні Цілей сталого розвитку, збираючи дані, надаючи експертизу та підтримуючи партисипативні форми планування і моніторингу.

Діяльність волонтерських організацій в Україні спрямовано на вирішення складних проблем окремих громадян, підтримання в належному стані навколишнього природного середовища, збереження національних традицій, зміну ціннісних орієнтацій населення. Все перераховане вище — вагомий внесок у забезпечення сталого розвитку суспільства.

Починаючи з 1990-х років, у країні було створено значну кількість волонтерських організацій та центрів різного спрямування.

Цілями проєктів, реалізованих волонтерськими організаціями в мирний час, було поширення в Україні засад добровільництва; навчання волонтерству; організація та проведення форумів, фестивалів для розвитку здібностей у молоді; об'єднання активістів, здатних розвивати ефективний діалог між громадою та представниками влади під час реалізації соціальних проєктів.

Одним із перших (у 1997 році) розпочав свою діяльність *Всеукраїнський громадський центр «Волонтер»*, який було створено на базі Київського туристичного клубу «ДЮК-78» з метою поширення в Україні засад добровільництва. На той час, в ініціативній групі молоді були педагоги, психологи, службовці, історики, журналісти тощо. 16 грудня 1998 року центр був зареєстрований як громадська організація «Всеукраїнський громадський центр «Волонтер».

Напрями діяльності Центру:

— розробка, організація, проведення тренінгів для підлітків і молоді з розвитку життєвих навичок (ефективне спілкування, лідерство й активна життєва позиція, права та обов'язки, критичне мислення, медіаграмотність) та профілактики негативних явищ (профілактика ВІЛ/СНІДу та ризикованої поведінки, зміна прокримінального мислення, профілактика агресивної поведінки підлітків, профілактика конфліктів і правопорушень);

— навчання фахівців по роботі з підлітками та молоддю у питаннях попередження негативних соціальних явищ, впровадження інноваційних

просвітницько-профілактичних програм, удосконалення тренерської майстерності;

- розробка настільних просвітницько-профілактичних ігор;
- організація та проведення форумів, фестивалів, акцій для розвитку здібностей у молоді та об'єднання ініціативної молоді для обговорення та вирішення актуальних суспільних питань;
- розвиток Soft Skills у підлітків і молоді через платформу неформальної освіти «Студії Розвитку»¹.

За період існування Всеукраїнського громадського центру «Волонтер» його командою було організовано більше 35 соціальних мультипроектів, близько 20 тис. підлітків і молоді взяли участь у проведених заходах, більше 7 тис. спеціалістів пройшли навчання за різними програмами.

У 1998 році засновано благодійний фонд «Центр волонтеріату «Добра воля» — недержавну неприбуткову організацію, місія якої — сприяти активізації громадської діяльності шляхом розвитку волонтерського руху, спрямованого на якнайширше залучення населення до суспільно корисної роботи на добровільних засадах у благодійних, громадських, державних і бізнесових організаціях, для допомоги у розв'язанні проблем суспільства. Головними завданнями Центру волонтеріату стали²:

- популяризація волонтерського руху в Україні;
- розвиток корпоративного волонтерства;
- підготовка якомога більшої кількості організацій, які навчаться залучати та утримувати волонтерів;
- поєднання волонтерів, які хочуть віддавати частину свого часу на користь суспільству, та організацій, які шукають волонтерів.

На сприяння формуванню громадянського суспільства та популяризацію ідей волонтерства спрямовано також діяльність *Всеукраїнської громадської організації «Поруч»*, заснованої у 2011 році з метою реалізації благочинних проєктів. Основна мета організації — «задоволення та захист законних соціальних, економічних, творчих, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів своїх членів та інших громадян, сприяння формуванню громадянського суспільства та самоорганізації населення шляхом підвищення обізнаності громадськості щодо

¹ Офіційний сайт Всеукраїнського громадського центру «Волонтер». URL: <https://volunteer.kiev.ua/aboutus>

² Менеджмент волонтерських груп від А до Я: навч.-метод. посіб. / за ред. Т. Л. Лях; авт.-кол.: З. П. Бондаренко, Т. В. Журавель, Т. Л. Лях та ін. Київ: Версо-04, 2012. С. 19.

необхідності створення дієвої системи національних та громадянських інститутів»¹.

Організація налічує 395 волонтерів, за період її функціонування було реалізовано 259 проєктів, організовано 457 івент-заходів. Серед основних проєктів ВГО «Поруч»:

— «Школа волонтерів» — проєкт, спрямований на популяризацію ідей волонтерства, підвищення рівня обізнаності про історичний досвід волонтерської діяльності у світі, заохочення громадян до активної участі в суспільному житті громади. Фінальна мета проєкту — створити нову Всеукраїнську соціальну мережу активістів, здатних розвивати ефективний діалог між громадою та представниками влади під час реалізації соціальних проєктів;

— «Школа миру» — проєкт, метою якого є сприяння школам у розвитку медіації шляхом поширення культури мирного вирішення конфліктів у дітей та молоді. Цільова аудиторія проєкту — вчителі, учні, батьки, організації громадянського суспільства. Заходи цього проєкту — проведення тренінгів, відкритих дискусій круглого столу, наукове дослідження конфліктних ситуацій. Проєкт фінансується Інститутом міжнародних зв'язків, Федеральним міністерством закордонних справ Німеччини;

— участь у програмі Британської Ради «Активні громадяни», яка стартувала в 2009 році та реалізується у понад 78 країнах Близького Сходу, Північної Африки, Європи, Південної та Східної Азії, Північної та Південної Америки. Мета програми полягає у сприянні соціальним змінам і забезпеченні сталого розвитку шляхом створення і розбудови мережі молодих лідерів із залученням молодіжних організацій, які є рушіями реформ у своїх громадах та надання їм знань і навичок, що сприятимуть побудові відносин між людьми на засадах рівності та рівних можливостей, поваги до різноманіття, вміння вести безконфліктний діалог².

Волонтерські організації, що створювались у 2000-х роках, зіткнулись із низкою проблем як методичного, так і організаційного характеру. На той час не було достатнього розуміння у таких питаннях як планування залучення волонтерів; організація їх залучення та відбору; складання програми їх підготовки; визнання та заохочення волонтерів.

¹ Сайт ВГО «Поруч». URL: poruch.com.ua

² Там само.

Ці проблеми поступово вирішувались, зокрема виданням різних посібників, проведенням семінарів і тренінгів організаціями, що вже отримали певний досвід. Важливу роль у створенні волонтерської мережі в Україні відіграло видання у 2012 році колективом Всеукраїнського громадського центру «Волонтер» навчально-методичного посібника «Менеджмент волонтерських груп від А до Я»¹.

У зазначеному посібнику розглядались такі практичні питання, необхідні для ефективної роботи волонтерської організації:

— створення волонтерської програми (визначення потреби організації у волонтерах; аналіз ресурсів, необхідних для забезпечення волонтерської діяльності; складання переліку вимог до волонтера; розробка угоди про співпрацю між волонтером та організацією; планування кампанії із залучення волонтерів);

— організація діяльності волонтерів (підготовка волонтерів до роботи; менторська підтримка; форми визнання їх праці; моніторинг та оцінка волонтерської діяльності);

— підготовка координаторів діяльності волонтерських груп.

У 2016 році експертами ВГО «Поруч» за підтримки Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH було видано навчальний посібник «Школа волонтерів». Посібник містить 5 розділів, у яких розкриваються такі питання²:

— сутність волонтерства й історія волонтерського руху в світі та в Україні;

— правові основи та цивільно-правова відповідальність здійснення волонтерської діяльності в Україні;

— проєктний менеджмент і комунікаційна компетентність волонтера;

— активаційні вправи із сталого розвитку громади та ефективної взаємодії у форматі Громада–Влада;

— перша медична допомога та практичні інструменти саморегуляції.

У навчальному посібнику також наведені методичні вказівки щодо проведення різних практичних вправ, удосконалення навичок волонтерів, засвоєння прийомів підвищення їх особистої стресостійкості.

¹ Менеджмент волонтерських груп від А до Я: навч.-метод. посіб. / за ред. Т. Л. Лях; авт.-кол.: З. П. Бондаренко, Т. В. Журавель, Т. Л. Лях та ін. Київ: Версо-04, 2012. 288 с.

² Школа волонтерів: навч. посіб. / за заг. ред. Г. С. Скитьової; авт. кол.: Я. А. Брик, Н. В. Говорун, В. В. Дементьєв, О. М. Лашук, О. В. Мельник, О. В. Потій, Г. С. Скитьова, М. П. Тищенко. Київ, 2016. 166 с.

У 2017 році було створено *Українську волонтерську службу*, яка своєю діяльністю розвиває культуру волонтерства в Україні. Серед проєктів організації слід виділити такі¹:

— «Школа волонтерства» — національна навчальна програма для тих, хто прагне знайти свій шлях у волонтерстві;

— «Волонтерська платформа» — онлайн-портал, який збирає можливості волонтерства з усієї України та допомагає однодумцям знайти одне одного. Платформа дає змогу волонтерам знайти можливості творити добро, розвиватись та змінювати світ, а неприбутковим організаціям дає шанс знайти надійних волонтерів для спільної роботи й налагоджує комунікацію між ними. Платформа створена спільно з Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) і компанією SoftServe за підтримки Міністерства молоді та спорту України;

— навчання з волонтерського менеджменту — триденний навчальний практикум з волонтерського менеджменту у трьох містах України. Мета проєкту — допомогти громадським організаціям, благодійним фондам та ініціативам будувати міцні, довготривалі зв'язки з волонтерами і завдяки цьому ефективніше досягати своїх цілей.

Згодом стали створюватись волонтерські організації професійного спрямування, як, наприклад, *волонтерський рух системи безоплатної правової допомоги (БПД)*. Проєкт «Волонтер БПД» було запущено в лютому 2021 року. Станом на липень 2022 року з системою БПД співпрацюють 356 волонтерів², з якими укладені договори про провадження волонтерської діяльності та видані посвідчення волонтерів. До спільноти волонтерів БПД приєднуються представники різних професій — юристи, соціальні працівники, а також студенти та громадські активісти.

Функції волонтерів БПД:

- допомога у правопросвітницькій роботі;
- налагодження взаємодії центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги (БВПД) з партнерськими організаціями;
- комунікації з об'єднаними територіальними громадами, органами місцевого самоврядування;
- підготовка публікацій про систему БПД та розміщення їх у ЗМІ, соціальних мережах;

¹ Сайт Української волонтерської служби. URL: <https://volunteer.country>.

² Волонтери системи БПД: нові обличчя. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/volonteri-sistemi-bpd-novi-oblichchya>

— перенаправлення громадян до юристів системи БПД.

З початком війни діяльність волонтерів БПД переважно спрямована на вирішення проблем вимушених переселенців та учасників бойових дій, надання правової допомоги населенню, яке постраждало від воєнних злочинів.

Серед волонтерських організації екологічного спрямування слід розглянути діяльність громадської організації «*Центр екологічних ініціатив «Екодія»*», в якій експерти й активісти об'єдналися навколо ідеї збереження довкілля через вплив на прийняття рішень.

Напрями діяльності організації¹:

— зелене відновлення України (впровадження стандартів якості повітря, скорочення викидів від транспорту в містах, моніторинг якості води в сільській місцевості; збільшення площі лісів, зменшення впливу сільського господарства на довкілля та ін.);

— дослідження напрямів зростання зеленої енергетики; розроблення та проведення онлайн-курсів про її зміст та вплив на зміну клімату, про політичні проблеми у цій галузі;

— перевірка якості води в громадах та порівняння її з європейськими нормами;

— проведення кліматичних маршів з вимогами фінансування заходів щодо протидії зміні клімату;

— підтримка територіальних громад в їх роботі над місцевою кліматичною політикою;

— видання навчальних матеріалів та інструкцій.

Багато громадських організацій присвятили свою роботу захисту здоров'я та прав дітей в Україні, серед них: ГО «Маленьке серце з мистецтвом», БФ «Асперн», ГО «Інтегрум» та інші.

Цікавою для ознайомлення є діяльність громадської організації «*Маленьке серце з мистецтвом»* (Small Heart with Art), основні цілі якої полягають у захисті права на освіту дітей, що потрапили до лікарень України; сприянні розвитку волонтерства та підвищенні рівня корпоративної соціальної відповідальності українських компаній. Організацію зареєстровано у 2015 році, кількість співробітників складає 6 осіб, кількість волонтерів, що залучається до різних активностей — більше 50 осіб².

Першим проектом Small Heart with Art стала навчальна програма (Школа супергероїв) для дітей на базі лікарні «ОХМАТДИТ». У Школі діють три

¹ Сайт ГО «Центр екологічних ініціатив «Екодія». URL: <https://ecoaction.org.ua/pro-na>

² Сайт ГО «Маленьке серце з мистецтвом». URL: <https://smallheartwithart.org/ua/small-heart-with-art/>

форми навчання — групова в класах, дистанційна для дітей в ізольованих боксах та індивідуальні уроки біля ліжка. Вчителі Школи проходять спеціальну підготовку, а викладаються в школі 8 дисциплін — математика, інформатика, історія, біологія, основи здоров'я, англійська та німецька мови й хімія.

Інші проєкти організації:

— Коробки хоробрості — чудо-інструмент у маніпуляційних кабінетах лікарень. Діти після процедури отримують з коробки винагороду;

— Городик — облаштоване місце для практичних занять з біології та можливості дітям проводити більше часу на свіжому повітрі;

— Бібліотека — зібрано більше 2000 книг для дітей та підлітків. Забезпечення учнів підручниками та робочими зошитами здійснило видавництво «Генеза»;

— Артобмін — обмін творів мистецтва на необхідне обладнання та медикаменти.

Благодійна неприбуткова організація «Фонд «Асперн» надає комплекс послуг у сфері захисту дітей: турботу, притулок, освіту, безпеку здоров'я, благополуччя сімей; сприяє зміцненню спільноти і розвиває культуру благодійності. Місія діяльності організації: благополуччя дітей у здорових і щасливих сім'ях¹.

Фахівці Фонду забезпечують адаптацію, соціалізацію та інтеграцію дітей і молоді в суспільство; надають соціально-психологічну підтримку та реабілітацію. Пріоритетним у роботі є створення умов для повернення і комфортного проживання дитини в біологічній сім'ї. Основні напрями діяльності організації:

— соціальна профілактика сирітства, жорстокого поводження з дітьми та пропаганда сімейних цінностей;

— розвиток і впровадження інноваційних методик роботи з дітьми та сім'ями в складних життєвих обставинах;

— забезпечення інтегративного навчання дітей і молоді з метою отримання конкретних навичок професії;

— надання комплексних послуг дітям та сім'ям, які спрямовані на їх реабілітацію й адаптацію в соціумі;

— надання гуманітарної допомоги дітям і сім'ям, які опинилися в складних життєвих обставинах;

¹ Сайт благодійної організації «Фонд «Асперн». URL: ua.aspern.com.ua

— допомога дітям і молодим людям у налагодженні контакту з соціальним середовищем, отримання навичок самостійного життя, отримання професійних навичок.

Громадська організація «Інтегрум» опікується дітьми з дитячих будинків та інтернатів, центрів реабілітації і соціальних служб м. Києва й області. Місія організації — впровадження рівного етичного ставлення до дітей з особливостями розвитку та сприяння дитячій творчій реалізації¹.

На постійній основі дітям з дитячих будинків та інтернатів надається гуманітарна допомога і проводяться культурно-освітні заходи: розважальні шоу, театральні вистави, екскурсії, квести, майстер-класи та майстерні творчого розвитку. В організації розробляються стратегічні плани для вирішення проблеми інклюзії людей, які потребують соціалізації: долучення майстерень творчого розвитку, допомога в комунікативній адаптації дітей, які залишились без батьківської опіки, а також спеціальних програм підготовки до вступу до закладів вищої освіти.

Волонтерство — це безоплатна діяльність, що базується на бажанні людини допомогти. Водночас, для організацій залучення волонтерів зазвичай є фінансово витратним, що пояснюється необхідністю забезпечення волонтерів транспортом, харчуванням, створенням комфортних умов для роботи. Для отримання необхідних фінансових ресурсів волонтерські організації застосовують фандрайзинг.

Фандрайзинг — це «професійна діяльність щодо мобілізації фінансових та інших ресурсів для реалізації соціально значущих і науково-дослідних неприбуткових проєктів, яка вимагає спеціальних знань та навичок фандрайзера, що можуть вплинути на прийняття позитивного рішення донора»².

Суб'єктами фандрайзингової діяльності є неприбуткові організації (НПО), що займаються пошуком джерел фінансування та інших необхідних ресурсів для реалізації проєктів. Об'єктами фандрайзингу виступають різні категорії донорів, основними з яких є благодійні фонди, приватні особи, корпорації та бізнес-структури. Донори — це «міжнародні організації, державні установи, комерційні структури, громадські некомерційні організації (релігійні, наукові тощо), приватні благодійні фонди або приватні особи, що надають громадянам і неприбутковим організаціям на

¹ Сайт громадської організації «Інтегрум». URL: <https://integrum.org.ua>

² Чернявська О. В., Соколова А. М. Фандрайзинг: навч. посіб. Київ: Алерта, 2015. С. 12.

некомерційній безповоротній основі необхідні додаткові ресурси різного виду, на цілі, які спрямовані в цілому на благо усього суспільства»¹.

В Україні діє перша і найбільша фандрайзингова платформа онлайн-благодійності Dobro.ua — ефективний та сучасний інструмент для залучення коштів на благодійні й соціальні проекти будь-якого спрямування. Діяльність платформи Dobro.ua забезпечує Міжнародний Благодійний фонд «Українська Біржа Благодійності».

Презентація платформи відбулася у 2012 році, за 10 років роботи нею залучено на благодійність понад 395 млн грн, підтримано майже 6000 проектів. Проекти на сайті підтримали понад 1,2 млн благодійників, а партнерами стали більше 200 компаній².

Dobro.ua здійснює благодійну діяльність шляхом створення комунікаційної платформи — інструменту для більш ефективного залучення коштів на благодійні проекти. Основним об'єктом благодійної діяльності на Dobro.ua є благодійний проект, інформація про який розміщується на сайті Dobro.ua.

Донорами українських волонтерських організацій, як правило, є міжнародні фонди та структури, назвемо деякі із них:

— Міжнародний фонд «Відродження», заснований філантропом Дж. Соросом і частиною міжнародної мережі Фундацій відкритого суспільства (Open Society Foundations);

— шведське агентство з міжнародного співробітництва та розвитку, SIDA — урядова агенція Швеції з питань співробітництва в галузі розвитку, має двосторонню співпрацю в галузі розвитку з 35 країнами Африки, Азії, Латинської Америки й Європи;

— USAID — провідна світова міжнародна агенція розвитку, створена в США у 1961 році;

— UNDP — програма ПРООН з розбудови стійкості та відновлення;

— Global Greengrants Fund — міжнародна організація, що надає гранти на реалізацію екологічних проектів;

— National Endowment for Democracy (NED) — Національний фонд на підтримку демократії — приватний некомерційний фонд, метою якого є зростання та зміцнення демократичних інститутів у всьому світі. Заснований у 1983 році, фінансується, в основному, Конгресом США. Щороку цей фонд надає понад 2000 грантів на підтримку проектів неурядових

¹ Чернявська О. В., Соколова А. М. Фандрайзинг: навч. посіб. Київ: Алерта, 2015. С. 20.

² Сайт фандрайзингової платформи онлайн-благодійності Dobro.ua. URL: <https://dobro.ua>

організацій за кордоном, які працюють заради розвитку демократичних цілей у більш ніж 100 країнах.

В Україні на сьогодні широкий розвиток отримали різні види волонтерства:

— індивідуальне волонтерство, що може здійснюватись як спільно з організацією, так і незалежно від неї;

— колективне волонтерство — групова волонтерська діяльність;

— масове волонтерство — залучення волонтерів до реагування на кризові ситуації, а також проекти, що передбачають залучення великої кількості людей в якості волонтерів;

— довгострокове волонтерство — волонтерські проекти, які тривають понад рік або протягом довшого часу (наприклад, волонтерство у якості вихователя в організації «ПЛАСТ»);

— Pro Bono допомога (від pro bono publico — «заради суспільного блага») — безоплатне надання професійної волонтерської допомоги неурядовим організаціям або волонтерським групам;

— соціальне волонтерство — надання волонтерської допомоги вразливим групам населення;

— освітнє волонтерство — надання волонтерської допомоги з метою просвітництва та підвищення знань і компетенцій певної групи;

— військове волонтерство — волонтерська діяльність з підтримки військових;

— медичне волонтерство — надання волонтерської допомоги в лікарнях, надання домедичної допомоги під час публічних заходів тощо.

Важливим питанням волонтерської діяльності є пошук волонтерських можливостей. Для цього в Україні можна використати такі ресурси (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Ресурси для пошуку волонтерських можливостей

Назва ресурсу	Характеристика ресурсу
Work.ua	Ресурс допомагає знайти не лише оплачувану роботу, а й волонтерські можливості. Для цього під час пошуку необхідно вписати «Волонтер/Волонтерство» у рядку «Посада або компанія»

Паляниця.Інфо	Платформа створена Українською волонтерською службою спільно з ІТ-компанією SoftServe для допомоги людям у час повномасштабної війни. На сайті розміщено розділ «Стати волонтером», де можна пройти відповідну волонтерську реєстрацію
Онлайн-портал «Волонтерство в Україні»	Створений Українською волонтерською службою. За розділом «Можливості», знайшовши цікаву можливість, можна подати заявку та заповнити спеціальну анкету волонтера
«Взаємодія»	Платформа пропонує велику кількість інформації, серед якої, зокрема, є розділ «Надати допомогу». Користувач має здійснити вибір, як саме він хоче допомогти: онлайн, офлайн чи фінансово. Залежно від даного вибору сайт переспрямує на певні конкретні варіанти допомоги
Мобільний додаток «Волонтер»	Створений Асоціацією молодіжних центрів, завдяки йому можна знайти можливості для волонтерства в різних містах України
Сайт «ВолонтерЮ»	На сайті можна зареєструвати свою активність або ж долучитись до наявної
Соціальні мережі	Обрання напряму допомоги та пошук відповідних організацій

Джерело: узагальнено автором

Не менш важливим питанням є пошук волонтерів. Для цього волонтерські організації використовують різні інструменти (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Інструменти залучення волонтерів

Вид пошуку	Інструменти залучення
Масовий пошук	— Національна волонтерська платформа; — вулична реклама, афіші, постери, брошури; — поширення інформації в ЗМІ та соціальних мережах; — поширення анонсів на профільних сайтах

Індивідуальний пошук	<ul style="list-style-type: none"> — особисті звернення й листи-запрошення; — email-розсилання та телефонні дзвінки; — онлайн-спільноти в соціальних мережах; — залучення фахових середовищ
Національний рівень	<ul style="list-style-type: none"> — Національна волонтерська платформа; — взаємодія зі ЗМІ (пресрелізи й ефіри); — всеукраїнські громадські організації та благодійні фонди; — поширення інформації в соціальних мережах; — залучення лідерів суспільної думки; — залучення фахових середовищ
Локальний рівень	<ul style="list-style-type: none"> — взаємодія зі ЗМІ (виступи); — індивідуальні «живі» виступи й презентації; — поширення інформації в соціальних мережах; — афіші, постери та брошури; — освітні установи й громадські організації — онлайн-спільноти та чати в месенджерах

Джерело: [1].

Дослідники відзначають суттєві сучасні особливості волонтерської діяльності в Україні²:

- високий рівень ініціативності та незалежності діяльності волонтерських структур;
- становлення волонтерських структур як організацій громадянського суспільства, що професійно задовольняють певні потреби;
- прихід багатьох волонтерів не зі структур громадянського суспільства, а з різних сфер професійної діяльності, зокрема, IT-технологій, підприємництва тощо;
- певна «вимушеність» волонтерських ініціатив — наслідок недостатньої ефективності державних інститутів або обмеженості ресурсів держави.

Збільшення кількості волонтерських організацій в Україні, розширення переліку волонтерських послуг, наявність низки проблем у

¹ Бондаренко А., Вдовцов Ю. Посібник по роботі з волонтерами. Київ, 2021. 164 с. URL: https://caritas.ua/wp-content/uploads/2022/02/5_ukr_digital_whole.pdf

² Уманська О. Волонтерство в Україні. URL: <https://uwcfoundation.com/ua/blagotvoritelnost-v-ukraine/volonterstvo-v-ukraini>

волонтерській діяльності обумовлюють необхідність удосконалення політики держави щодо підтримки та розвитку волонтерської діяльності.

Визначаючи державну політику як «організовану й цілеспрямовану діяльність/бездіяльність державних інституцій, здійснювану ними безпосередньо чи опосередковано щодо певної проблеми або сукупності проблем, що впливають на життя суспільства»¹, цілком закономірним є аналіз проблем волонтерської діяльності в Україні (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Проблеми волонтерської діяльності в Україні

Джерело: побудовано за [2].

Для вирішення проблеми відсутності ефективної комунікації між волонтерами та суспільством необхідно задіяти засоби масової інформації з метою привернення уваги до гострих тем у суспільстві, виявляти незадоволені потреби, показувати ресурсні можливості волонтерів їх задоволення.

¹ Тертичка В. В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. Київ: Основи, 2002. С. 82.

² Панькова О. В., Касперович О. Ю., Іщенко О. В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи // Український соціум. 2016. № 2(57). С. 34.

Мотивацію волонтерів знижує така проблема, як недостатність у країні контролю за подальшою долею майна, переданого волонтерами. В окремих випадках наслідком стає зловживання отриманою допомогою, її привласнення та торгівля нею. Не завжди є можливість оцінити реальні потреби особи (сім'ї, військового підрозділу) в отриманні допомоги. Наслідком стає зростання споживацьких настроїв і недоотримання допомоги тими, хто дійсно її потребує.

Погоджуємось із дослідниками¹ в тому, що не можна обійти увагою важливу проблему виснаження (фізичного, емоційного, психологічного) волонтерів. Емоційне вигорання — це основна психологічна проблема волонтерів, особливо волонтерів-медиків, психологів, операторів гарячих ліній та інших. Це пов'язано з постійним контактом із чужим болем.

Симптомами вигорання є емоційне виснаження, втрата енергії, безсилля, почуття спустошеності, апатія; негативне ставлення до інших людей, дистанціювання; звинувачення тих, кому надається допомога, у безпорадності, слабкості духу; низький рівень особистих досягнень, зниження компетентності й ефективності, зосередження на самому завданні, а не на результаті. До цього призводить як напружений ритм життя протягом довгого часу, постійні стреси, так і відсутність системної підтримки волонтерської діяльності з боку суспільства та державних структур. Сьогодні волонтерство дуже мотивує та має величезне значення для країни. Тому вигорання зараз — особливо небезпечний стан, якого варто уникати за будь-яку ціну.

Для попередження вигорання волонтерами також розробляються та впроваджуються різні програми і проекти. Наприклад, Служба психічного здоров'я UA Mental Help — це команда кваліфікованих психологів-волонтерів, що пропонує безкоштовну терапію для тих, чиє життя зазнало руйнувань внаслідок війни; допомога психологів і коучів «Україна. Ми разом», де понад 300 психологів, коучів у рамках волонтерського руху готові надавати безкоштовні консультації².

Під час війни гостро постає проблема безпеки волонтерів, особливо тих, хто самостійно доставляє допомогу до підрозділів, що знаходяться на лінії зіткнення. Волонтери гинуть, допомагаючи проводити евакуацію

¹ Панькова О. В., Касперович О. Ю., Іщенко О. В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи // Український соціум. 2016. № 2(57). С. 34.

² Де безкоштовно отримати психологічну допомогу під час війни: список ресурсів. Сайт кар'єрної платформи Happy Monday. URL: <https://happy monday.ua/psychologichna-dopomoga-pid-chas-vijny>

населення, доставляючи продукти харчування, надаючи іншу допомогу тим, хто цього потребує.

Традиційною проблемою (і не тільки волонтерства) є спротив чиновників і консерватизм державних структур, які бажають жити по-старому, не сприймають зміни, пов'язані з реформами.

Важлива проблема розвитку волонтерства в Україні — це діяльність псевдоволонтерів. Ще на початку АТО фіксувалися випадки зловживання волонтерським статусом (спроби незаконно вивезти зброю з території проведення антитерористичної операції); непрозора бухгалтерія; таємний перепродаж волонтерської військової допомоги і факти її привласнення. Дослідники зазначають, що ці негативні явища були характерними для початкового періоду ведення бойових дій і згодом мінімізувалися. Проте і сьогодні зустрічаються випадки привласнення зібраних коштів.

Вирішення цієї проблеми науковці бачать у запровадженні особливих механізмів звітності та контролю за діяльністю волонтерських організацій¹.

Ще однією проблемою, що обмежує ефективність волонтерської діяльності, є недостатня координація між волонтерами. Вона породжена відсутністю ефективних механізмів і центрів координації. Певні кроки у вирішенні цієї проблеми вже зроблені, вони стосуються волонтерства під час війни. Так, у березні 2022 року Міністерство оборони України спільно з YouControl створили онлайн-платформу «Люди для України» для оперативної допомоги ЗСУ. Мета проекту — об'єднати та скоординувати дії всіх волонтерів, що працюють над забезпеченням потреб ЗСУ і ТРО². Платформа дозволяє в реальному часі відслідковувати можливості волонтерів із закриття конкретних потреб для армії, автоматизовано розподіляти допомогу територією всієї України в ті місця, де вона найнеобхідніша та скоординувати логістику для найшвидшої доставки товарів і послуг.

Алгоритм роботи онлайн-платформи наступний:

- реєстрація волонтера на платформі people4ua.com;
- верифікація через BankID задля унеможливлення ризиків шахрайства;

¹ Вашкович В. В. Адміністративно-правове забезпечення волонтерства як складова соціальної функції держави: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ужгород, 2019. С. 99.

² Міноборони спільно з YouControl запустили платформу для оперативної допомоги ЗСУ. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2022/03/12/minoboroni-spilno-z-youcontrol-zapustili-platformu-dlya-operativnoi-dopomogi-zsu/>

— заповнення волонтером короткої анкети (яку допомогу готовий надавати, в яких обсягах, у якому населеному пункті, як швидко може закрити потребу);

— закриття нагальної потреби координаторами Міністерства оборони України.

Таким чином, завдяки цій платформі досягається об'єднання потенціалу волонтерів, оптимальна логістика волонтерської допомоги й уникнення хаотичних закупівель, забезпечується можливість запобігання махінаціям і фальсифікаціям.

Проблемою волонтерської діяльності також є недостатня компетентність волонтерів, особливо студентів, при роботі з певними категоріями споживачів послуг, наприклад з людьми з особливими потребами. Вирішити цю проблему І. Е. Артеменко пропонує шляхом сертифікації волонтерської діяльності. Автор зазначає, що «крім мотиваційної складової у волонтерській діяльності слід виокремити когнітивну. Студент-волонтер має добре знати психологічні особливості даної категорії клієнтів: їх комунікаційні особливості, знати про ризики психічних захворювань, розуміти інтереси та потреби людей, з якими він буде працювати, особливості їх пізнавальних процесів і спокійно та врівноважено реагувати на ці особливості»¹. Тому вимогою до волонтерської роботи повинна стати сертифікація волонтерів.

Отже, на вирішення цих проблем повинна спрямовуватись політика підтримки волонтерської діяльності. З нашої точки зору, під цим поняттям слід розуміти діяльність держави, органів місцевого самоврядування й інститутів громадянського суспільства із визначення законодавчо закріплених цілей, розроблення й реалізації управлінських заходів, рішень та дій щодо забезпечення ефективної волонтерської діяльності.

У запропонованому визначенні суб'єктами цієї політики є: держава (як головний суб'єкт), органи місцевого самоврядування та інститути громадянського суспільства (громадські та благодійні організації, професійні та творчі спілки, асоціації, організації роботодавців, недержавні засоби масової інформації та ін.).

Метою державної політики підтримки волонтерської діяльності є створення необхідних економічних, соціальних та правових умов і гарантій для здійснення ефективної волонтерської діяльності.

¹ Артеменко І. Е. Концептуальні засади створення школи волонтерів для роботи з людьми поважного віку // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. 2018. Вип. 24. С. 137–142. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/19831/Artemenko.pdf?sequence=1>

Завдання державної політики підтримки волонтерської діяльності визначаються на основі аналізу чинників, що впливають на розвиток волонтерства. На нашу думку, їх сукупність слід класифікувати за двома ознаками:

- 1) ті, що стимулюють розвиток волонтерського руху та
- 2) ті, що перешкоджають чи сповільнюють розвиток волонтерського руху (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Чинники впливу на розвиток волонтерської діяльності в Україні

Джерело: авторська розробка

Отже, перспективи розвитку волонтерської діяльності в Україні та формування державної політики її підтримки залежать від впливу великої кількості чинників. Одним із них є значний кредит довіри до волонтерського руху з боку населення країни. Так, ще в 2014 році, згідно з результатами опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології, волонтери користувались найбільшою довірою громадян

України серед владних і суспільних інститутів (7,3 бала за 10-бальною шкалою), причому абсолютну, десятибальну довіру до волонтерів відчували 22,6% громадян України, а зовсім не довіряли волонтерам лише близько 5% населення¹.

Мотивацією для розвитку волонтерської діяльності в Україні стало збільшення чисельності людей, які потребують допомоги: біженців, поранених, тих, хто втратили житло та майно.

Збройне вторгнення росії в Україну викликало сплеск патріотизму українського населення, внаслідок чого збільшується чисельність волонтерів. Тисячі людей об'єднались навколо спільних цілей — допомогти військовим перемогти ворога, зберегти якомога більше життів.

Вже під час війни, у серпні 2022 року, Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності» від 15.08.2022 р. № 2519-IX, чим засвідчила важливість та значущість волонтерської діяльності для держави. Це — важливий стимул подальшого розвитку волонтерського руху в Україні.

До чинників, що перешкоджають чи сповільнюють розвиток волонтерського руху, віднесено: недостатню матеріально-технічну базу громадських об'єднань, відсутність масової освіти з тематики волонтерства, незначне поширення в суспільстві цінностей діалогу, відсутність сталих практик партнерства з органами місцевого самоврядування та бізнесом. Завдання всіх суб'єктів і складових політики підтримки волонтерської діяльності в Україні має полягати у нівелюванні зазначених негативних чинників.

Таким чином, діяльність волонтерських організацій в Україні є вагомим внеском у забезпечення сталого розвитку суспільства. Вона спрямована на вирішення складних проблем окремих громадян, підтримання в належному стані навколишнього природного середовища, збереження національних традицій, зміну ціннісних орієнтацій населення. Для вирішення наявних проблем у розвитку волонтерства в Україні необхідна реальна державна підтримка, яка вже задекларована прийнятими нещодавно змінами у законодавстві.

¹ Панькова О. В., Касперович О. Ю., Іщенко О. В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи // Український соціум. 2016. № 2(57). С. 36.

2.3. Роль волонтерських організацій в системі забезпечення національної безпеки України

Закон України «Про національну безпеку України» визначає національну безпеку як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз»¹. Однією із основних засад Стратегії національної безпеки України є стійкість — «здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпечового середовища й підтримувати стале функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей»². Саме на забезпечення стійкості суспільства спрямовані зусилля волонтерських організацій та їх діяльність в умовах війни.

Після анексії Криму та початку війни на Донбасі відбулася значна активізація волонтерського руху в Україні. Це пов'язано із появою вимушених переселенців, загостренням економічних проблем, виявленням недоліків у забезпеченні ліками, їжею, одягом і необхідним спорядженням військових, які захищають територію України. Саме в цей період, за оцінками дослідників, волонтерство піднялось на найвищий рівень розвитку за весь час незалежності України³.

О. В. Панькова, О. Ю. Касперович та О. В. Іщенко відзначають, що «мобілізація ресурсів громадянського суспільства в Україні була реалізована саме через волонтерство у зв'язку із зовнішньою загрозою втрати територіальної цілісності української держави. Такий чинник не є типовим для активізації волонтерського руху в інших країнах світу. Це — наша українська специфіка»⁴.

За результатами загальнонаціонального дослідження стану волонтерства в Україні, проведеного компанією GfK Ukraine у грудні 2014 року, українці визнали значну роль волонтерського руху в суспільних процесах:

¹ Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>

² Стратегія національної безпеки України «Безпека людини — безпека країни», затверджена Указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020>

³ Матяш М. Українське волонтерство — явище унікальне. Йому завдячуємо суверенітетом. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2324579-ukrainske-volonterstvo-avise-unikalne-jomu-zavdacuemosuverenitetom.html>

⁴ Панькова О. В., Касперович О. Ю., Іщенко О. В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи // Український соціум. 2016. № 2(57). С. 27.

- 62% опитаних визнали роль волонтерів у політичних змінах останнього року;
- 85% вважають, що волонтерський рух допомагає зміцненню миру;
- 81% схильні вважати волонтерський рух обов'язковою складовою громадянського суспільства¹.

Результати проведеного дослідження засвідчили, що 23% українців мали досвід волонтерства, із них 9% почали займатись волонтерством протягом останнього року. Основним напрямом діяльності волонтерів у 2014 році стала допомога українській армії та пораненим — цим займались 70% волонтерів².

За даними соціологічного дослідження, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, спільно з Українським центром економічних та політичних досліджень імені О. Разумкова, протягом 2015 року волонтерською діяльністю займалися 13% українців. Щоденно цією діяльністю займалися майже 5% українців і 23% присвячували волонтерству кілька годин на тиждень. Більш за все громадяни допомагали армії — 65%. 21% опитаних надавали допомогу хворим та інвалідам, на третьому місці була допомога людям, які опинились у складних життєвих обставинах³.

Одним із чинників активізації волонтерського руху в період 2014–2015 років стало доповнення функцій державних структур у сфері забезпечення обороноздатності країни, що не виконувались або виконувались неефективно. Об'єктивними причинами такої ситуації стали на той час обмеженість фінансових ресурсів та наслідки анексії АР Крим і бойових дій на території Донецької та Луганської областей. Серед суб'єктивних причин дослідники називають наступні:

- неефективну систему управління у багатьох сферах державного управління;
- застарілі стандарти матеріального забезпечення Збройних Сил України та підходи до забезпечення обороноздатності країни;
- зниження боєздатності військових частин і підрозділів;

¹ Матяш М. Українське волонтерство — явище унікальне. Йому завдячуємо суверенітетом. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2324579-ukrainske-volonterstvo-avise-unikalne-jomu-zavdacuemosuverenitetom.html>

² Там само.

³ Постмайданна благодійність і волонтерство-2015: результати соцдослідження. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL: <http://www.dif.org.ua/ua/polls/2015a/postmaidannazhennja-html>

- корумпованість правоохоронних органів та інших органів державної влади і місцевого самоврядування;
- відсутність модернізації зброї та військової техніки;
- неготовність органів, відповідальних за соціальну політику держави, реагувати на зміну місця перебування великої кількості внутрішньо переміщених осіб¹.

Напрями волонтерської діяльності у цій сфері були різноманітними:

- збір продуктів харчування, теплих речей, амуніції та ліків для воїнів;
- допомога пораненим військовим у госпіталях і лікарнях;
- допомога у пошуку та в обміні полонених військових;
- збір коштів, одягу, продуктів харчування для мирного населення територій у зоні антитерористичної операції (АТО); доставка зібраної допомоги до населення, підготовка маршрутів і транспорту для вивезення людей із зони АТО;
- допомога внутрішньо переміщеним особам (пошук житла та роботи, надання юридичної, психологічної та гуманітарної допомоги, адаптація до нового місця в соціумі);
- проведення курсів з тактичної медицини та забезпечення військовослужбовців медичними аптечками, що відповідають стандартам НАТО;
- надання психологічної, гуманітарної, матеріальної допомоги сім'ям учасників бойових дій;
- технічна допомога (відновлення, ремонт, удосконалення, бронювання бойових машин).

У 2014 році Верховною Радою України ухвалено Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. № 1706-VII, яким визначено такі повноваження Центрального органу виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері волонтерської діяльності:

- відповідальність за забезпечення формування та ведення Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб (ВПО);
- забезпечення захисту персональних даних внутрішньо переміщених осіб, що містяться в Єдиній інформаційній базі даних про внутрішньо переміщених осіб;
- забезпечення надання внутрішньо переміщеним особам гуманітарної допомоги;

¹ Панькова О. В., Касперович О. Ю., Іщенко О. В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи // Український соціум. 2016. № 2(57). С. 29.

— розробка державних програм підтримки та вирішення соціально-побутових питань внутрішньо переміщених осіб;

— подання Кабінету Міністрів України пропозицій про заходи, необхідні для реалізації цього Закону, щодо забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб¹.

Волонтери для роботи з ВПО залучаються в наступних напрямках:

— медична допомога і психологічна адаптація вимушено переміщених осіб;

— надання послуг із соціального консультування, психологічної адаптації та підтримки внутрішньо переміщених осіб;

— захист вразливих груп (інвалідів, хронічно хворих, дітей, вагітних жінок) внутрішньо переміщених осіб;

— подолання психофізіологічних травм (особливо у дітей), стресового стану, соціальної апатії, втрати віри у майбутнє;

— залучення на партнерських і волонтерських засадах психологів, консультантів і психотерапевтів приватної практики, в тому числі через співробітництво з професійними асоціаціями і міжнародними організаціями;

— розширення доступу до медичної допомоги у сільській місцевості за рахунок працевлаштування на посаду сільських фельдшерів внутрішньо переміщених осіб із відповідною медичною освітою.

Наведемо найбільш відомі організації, що займаються питаннями опіки над переселенцями:

— *благодійна організація «Міжнародний благодійний фонд РЦ «Шпиталь Майдану»*. Зареєстровано в Києві у квітні 2014 р. Основні напрями діяльності фонду: організація вивезення переселенців із зони АТО; надання гуманітарної допомоги (одяг, взуття тощо); надання допомоги вагітним;

— *громадська організація «Українська Асоціація фахівців з подолання наслідків психотравмуючих подій»*. Основним завданням асоціації є надання кризової психологічної допомоги. Організація налічує близько 500 психологів-волонтерів, які працюють у регіонах України. Входить до міжнародної організації «Європейська спільнота з вивчення травматичного стресу (ESTSS)». Працює індивідуально та у групах із переселенцями зі Сходу України й Криму (дорослими та дітьми), надає психологічну підтримку учасникам АТО та їх сім'ям, пораненим у шпиталях та реабілітаційних центрах;

¹ Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. № 1706-VII (у ред. від 03.08.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18/sp:max50:nav7:font2>

— волонтерське об'єднання *«Кожен може допомогти»* — допомога вимушеним переселенцям, тим, хто постраждав у зоні АТО (пораненим, катованим), сім'ям загиблих, гуманітарна допомога у зону АТО (продукти, одяг, побутові речі першої необхідності, медикаменти тощо). Допомога соціальним групам, які через воєнні дії перебувають поза увагою (мешканці дитбудинків, інтернатів, притулків для старих, реабілітаційних центрів тощо);

— *благодійний фонд «Право на захист»*. Є одним із лідерів правозахисного руху в Україні. Має потужні позиції у сфері захисту прав ВПО, біженців та осіб без громадянства. Основними напрямками діяльності є допомога у вирішенні проблем, пов'язаних із виплатами пенсій та соціальних виплат, а також взяття на облік ВПО.

Після знищення росією об'єктів інфраструктури та житла населення на Сході України розпочався рух волонтерів на відновлення будинків громадян. Прикладом такої ініціативи є проєкт благодійної організації *«Львівська освітня фундація»* під назвою *«Будуємо Україну Разом»* (БУР), реалізований у 2014 році. Протягом двох місяців львівські волонтери, до яких приєдналися місцеві жителі, ремонтували квартири в Краматорську. Згодом цей проєкт переріс у волонтерський рух у всіх регіонах України. Тепер, за програмою *«БУР»*, волонтери не лише відновлюють знищене агресором житло, цей рух формує нове покоління відповідальних українців, які творять зміни.

БУР випрацював унікальну модель підсилення молоді, яка включає волонтерство, неформальну освіту, фінансування бізнес- та освітніх проєктів, менторство та формування довіри. В межах цього руху залучаються нові волонтери; створюються молодіжні центри та осередки, що забезпечують постійну громадянську освіту в регіонах країни.

Аналізуючи напрями волонтерської діяльності у 2014–2015 роках, дослідники роблять висновок, що волонтерська діяльність у той період характеризувалася «значною кількістю нестандартних для світової практики напрямів діяльності, створюючи не тільки систему допомоги особам і структурам, що її потребують, але й паралельну систему розробки та реалізації рішень, спрямованих на ефективніше виконання функцій відповідними державними структурами, насамперед, у військовій сфері»¹. Це відноситься, насамперед, до створення високотехнологічних

¹ Панькова О. В., Касперович О. Ю., Іщенко О. В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи // Український соціум. 2016. № 2(57). С. 30.

інформаційних систем управління артилерійським вогнем і стрільби з танкових гармат, а також розвитку використання безпілотних літальних апаратів у розвідувальних цілях.

Схоже пояснення причин зростання активності волонтерського руху того періоду наводять В. Череватюк та О. Безпальча, виділяючи два основних фактори:

— внутрішньополітичну кризу, що призвела до розбалансування системи державного управління, дефіциту якісних управлінських рішень, браку ресурсних можливостей;

— зовнішню агресію, яка поглибила дисбаланс між здатністю держави ефективно виконувати свої функції та забезпеченням основних потреб громадян¹.

У 2016 році волонтерською діяльністю займалися 14% опитаних (щоденно це робили майже 5% волонтерів і ще приблизно 11% присвячували цьому кілька годин на тиждень). Як і у 2015 році, допомога військовим була найпопулярнішим видом волонтерства².

Починаючи із 24 лютого 2022 року, відбувся черговий сплеск волонтерської активності. В перші дні війни були створені штаби допомоги, фонди та платформи, які займаються збором коштів на допомогу армії та всім постраждалим, активізувалась робота як волонтерських організацій, так і індивідуальних волонтерів. Основними формами волонтерської діяльності індивідуальних волонтерів стали:

- плетіння сіток для маскування;
- пошук дефіцитного обладнання для армії;
- збирання продуктів харчування та передача їх військовим;
- приготування їжі для військових;
- збір коштів на потреби армії;
- участь в евакуації населення;
- збір ліків для передової та госпіталів;
- збір теплих речей та продуктів першої необхідності для переселенців;

— забезпечення кормами притулків для тварин і зоопарків.

Найбільше волонтерів на початку війни працювали в гуманітарних штабах і надавали допомогу ЗСУ, про що свідчать результати опитування,

¹ Череватюк В., Безпальча О. Громадянське суспільство в Україні: етапи формування та нові громадські ініціативи // Юридичний вісник. 2015. № 4(37). С. 48.

² Благодійність і волонтерство-2016: результати соціологічного дослідження. URL: <https://dif.org.ua/article/blagodiynist-i-volonterstvo-2016-rezultati-sotsiologichnogo-doslidzhennya>

проведеного міжнародним молодіжним проектом ЮНІСЕФ U-Report у червні 2022 року (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Розподіл відповідей на запитання

«До якої сфери волонтерства Ви долучились після початку війни?», %
Джерело: [1].

Вражає робота волонтерів західних областей України, пов'язана з евакуацією населення. На львівському залізничному вокзалі волонтери з'явилися на третю добу війни. Ініціативні місцеві підприємці, представники ОДА, небайдужі містяни почали кооперувати сили для ліквідації хаосу. За 14 днів з Головного залізничного вокзалу України виїхали понад 1 млн українців.

За цей час волонтери безкоштовно надавали такі послуги:

— гуманітарна допомога населенню: їжа, засоби гігієни, одяг, матраци, побутова техніка тощо;

¹ Волонтерство під час війни. Результати опитування U-Report, проведене 25 червня 2022 р. URL: <https://ukraine.ureport.in/opinion/5800/>

- психологічна підтримка: формування і підтримка на належному рівні психологічного стану населення;
- надання медичної допомоги;
- створення дитячого простору;
- допомога зорієнтуватися щодо розкладу поїздів.

Надходження гуманітарної допомоги із-за кордону вимагало побудови ефективної системи логістики. На той час волонтери, які займалися доставкою вантажів, зіткнулися з низкою проблем, однією з яких був дефіцит необхідних товарів у Європі, складність знайти товар у наявності за прийнятною ціною. Складнощі також виникли із наявністю водіїв: внаслідок запровадження воєнного стану чоловікам від 18 до 60 років заборонено виїжджати за кордон. Цю проблему вирішили волонтери-жінки та чоловіки літнього віку.

Унікальною є діяльність громадської організації «*Львівська волонтерська кухня*», що працює з 2014 року. Організація має повний цикл виготовлення сухих страв для українських військових: сухих супів, борщів, голубців. Щомісяця з волонтерської кухні на фронт військовим відправляють 17 тисяч пакетів з сухими стравами, за місяць переробляють 40 тисяч тонн овочів. Продукти, з яких готують страви, приносять львів'яни, фермери та меценати.

Українська волонтерська служба розробила інструкцію «8 способів допомоги Україні в тилу», які відображають основні види волонтерської роботи під час війни¹:

- фінансова допомога українській армії;
- робота у штабах гуманітарної допомоги — координація процесів надходження допомоги, сортування медикаментів, одягу та інших вантажів;
- допомога при евакуації населення — сортування продуктів та одягу, приготування їжі; для людей з медичною освітою — чергування на локації та надання медичної допомоги;
- допомога зі спорядженням та одягом для захисників — плетіння маскувальних сіток, пошиття теплої одягу та інше;
- автоволонтерство — доставлення необхідних речей, продуктів чи амуніції; транспортування переселенців з місцевих вокзалів до організованих місць ночівлі;

¹ Сайт Української волонтерської служби. URL: <https://volunteer.country>

- онлайн-волонтерство та IT-армія України — блокування ворожих сайтів та розповсюдження правдивої інформації;
- участь у територіальній обороні міста;
- допомога за кордоном — послуги з пошуку житла, роботи, оформлення документів.

На сьогодні в Україні існує велика кількість волонтерських організацій, які допомагають українській армії, Національній гвардії та іншим формуванням (зокрема і добровольчим) ще від 2014 року.

Благодійний фонд допомоги армії «Повернись живим» активно функціонує ще з 2014 року. Фонд закуповує обладнання, яке допомагає рятувати життя військових, зокрема, тепловізійну оптику, квадрокоптери, автомобілі, системи захисту та розвідки. «Повернись живим» є першою благодійною організацією в Україні, яка отримала ліцензію на закупівлю та імпорт товарів військового та подвійного призначення.

У Фонді розробляють аналітику, яка стає основою майбутніх рішень держави в оборонній сфері, реалізують проекти підтримки ветеранського підприємництва та спортивної реабілітації.

Інструктори фонду займаються підготовкою саперів, операторів безпілотних літальних апаратів (БПЛА), артилеристів і снайперів, навчають домедичній допомозі.

З 2014 року Фонд зібрав на потреби Сил оборони понад 4,5 млрд грн та підготував більше 10 тисяч висококваліфікованих військових фахівців.

Благодійний фонд Сергія Притули здійснює забезпечення українських воїнів засобами зв'язку, оптичними пристроями, дронами та БПЛА, транспортом і засобами тактичної медицини. У серпні 2022 року фонд придбав супутник компанії ICEYE за 600 млн грн для української розвідки.

Частину зібраних коштів фонд скеровує в гуманітарний прифронтовий штаб, який допомагає цивільним в окупації та прифронтових містах і селах. Координація фінансової та гуманітарної допомоги здійснюється налагодженою логістичною системою з п'яти центрів в Україні та Польщі.

Армія SOS — благодійний фонд, який був заснований у 2014 році. Організація починала свою роботу з допомоги окремим батальйонам ще на початку російського вторгнення. Основні напрями діяльності фонду:

- виготовлення безпілотних літальних апаратів і розвідка за їх допомогою. «Армія SOS» має 4 польотні групи та веде постійне чергування на фронті;

— закупівля та програмування планшетів для артилеристів. На планшети встановлюються карти місцевості та розроблені волонтерами програми, що виконують артилерійські розрахунки та полегшують зв'язок. Зокрема, розроблено авторське програмне забезпечення «Кропива» (застосунок для артилерійських планшетів, який прискорює роботу безпілотників за допомогою інтелектуальних карт);

— інше технічне та речове забезпечення військових: засоби захисту, зв'язку та розвідки, форма та взуття, продукти, ліки, намети, генератори, автотранспорт тощо;

— допомога волонтерській групі «Діти героїв України», яка займається підтримкою сімей військових.

Благодійний фонд «Крила Фенікса» надає допомогу в оснащенні української армії засобами індивідуального нелетального захисту (бронежилети, каски), лікуванні поранених бійців, ремонті будівель військових частин, придбанні індивідуальних аптечок. З травня 2014 року спільно з громадською організацією «Українська асоціація фахівців з подолання наслідків психотравмуючої події» фонд відкрив проект із психологічного супроводу і навчання військових. Команда професійних психологів безперервно реалізує психологічний супровід і навчання у військових частинах, навчальних центрах, військових закладах вищої освіти, загальновійськових полігонах і безпосередньо в зоні проведення бойових дій.

Підтримай армію України — волонтерська організація, яка об'єднала понад 12 тисяч учасників не лише з України, але й зі всього світу. Створена з метою залучення свідомих громадян та представників бізнес-спільноти для організації оперативної матеріально-технічної підтримки Збройних Сил України та силових структур;

Благодійний фонд «Корпорація монстрів» офіційно зареєстрований у 2017 році, хоча свій початок бере у 2014 році, коли активно надавав допомогу переселенцям з Донбасу. Основні напрями діяльності організації:

— забезпечення потреб армії (закупівля дронів, авто, генераторів, аптечок, біноклів, бронежилетів і шоломів, одягу тощо);

— забезпечення потреб лікарень;

— допомога випускникам дитячих будинків.

— гуманітарна допомога людям, які опинилися у складній життєвій ситуації.

Фонд «*Razom for Ukraine*» почав роботу з часів Революції Гідності, а його засновниками були небайдужі українці зі США. Після 24 лютого

фонд перекваліфікувався з підтримки громадських проєктів на допомогу військовим та цивільним. Завдяки фондові в Україну надходить фінансова, волонтерська та донорська допомога з різних куточків нашої планети. Кошти спрямовуються на закупівлю технічного приладдя для армії та на гуманітарну допомогу. Також фонд займається евакуацією вразливих груп населення та видає гранти іншим організаціям.

KSE Foundation був створений ще в 2007 році. Від початку війни фонд надає допомогу громадянам України та підтримує армію. Фонд проводить закупівлю бронезилетів, касок, пікапів, дронів, засобів зв'язку, аптечок і турнікетів для українських бійців. У березні 2022 року фондом запущено проєкт з продуктової допомоги громадянам у всій країні. Ця ініціатива реалізується *KSE Foundation* спільно з Міністерством соціальної політики України та *Fozzy Group* на основі тристороннього договору:

— *KSE Foundation* організовує та налагоджує процес приймання гуманітарної допомоги від іноземних партнерів, після чого безоплатно передає її отримувачам;

— *Fozzy Group* за рахунок власних коштів здійснює перевезення гуманітарних вантажів та організовує пункти безоплатної роздачі допомоги у крамницях мережі;

— Міністерство соціальної політики України координує діяльність з надання допомоги, забезпечує інформування населення та складає списки осіб, які потребують гуманітарної допомоги.

У рамках цього партнерства вже було надано 1000 тонн гуманітарної допомоги для понад 300 тисяч громадян по всій Україні¹.

KSE Foundation також збирає кошти на відновлення зруйнованої інфраструктури України. Так, спільно з Міністерством охорони здоров'я України, Укргазбанком та Київською ОВА було зібрано понад 4,5 млн грн на відбудову амбулаторії в смт Макарів Київської області.

Коротко про інші волонтерські організації, які допомагають фронту, біженцям та населенню, яке страждає від війни. Серед них:

— *Всеукраїнське об'єднання «Патріот»* — матеріальна та соціальна підтримка військових. На зібрані кошти волонтери купують каски, форми, зброю, амуніцію для солдат на фронті;

— *ДемАльянс допомога* — соціальна, психологічна, інформаційна та юридична допомога родинам воїнів. Навчання психологічної самопомоги. Працює соціальний клуб для членів родин воїнів;

¹ Що робить *KSE Foundation*. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/shho-robot-kse-foundation/>

— *Фонд Діани Макарової* (Фонд оперативної національної допомоги) — ініціативна група активістів з надання допомоги армії та Національній гвардії України, пораненим і біженцям, сім'ям військовослужбовців;

— *Всеукраїнський фонд «Територія Добра»* засновано у 2015 році, він допомагає не лише військовим, але і дітям, які живуть на лінії зіткнення;

— *UNITED 24* — це донат одним кліком з будь-якої точки світу. Кошти спрямовуються на підтримку ЗСУ, медичні й гуманітарні потреби цивільних, відновлення інфраструктури в регіонах. Запустив цю ініціативу Президент України Володимир Зеленський;

— *КОЛО* — команда організації складається з провідних менеджерів компаній-гігантів українського ринку: Kyivstar, Readdle, Grammarly, Tumblr, Parimatch, Reface, Vimeo, ЛУН та ін. Здійснює надання технічного обладнання ЗСУ;

— *Зграя* — організація співпрацює з багатьма іншими волонтерськими осередками та координує гуманітарні вантажі для цивільних й військових: медикаменти, устаткування для лікарів, техніку, екіпування, засоби тактичної медицини для ЗСУ;

Наведений (далеко не повний) перелік організацій та їх напрямів діяльності свідчить про значну роль волонтерства в системі забезпечення національної безпеки країни. Тисячі волонтерів об'єднались навколо спільної мети — забезпечити стійкість суспільства, зберегти якомога більше життів.

Для об'єднання волонтерських організацій та індивідуальних волонтерів зі всієї України у березні 2021 року Українською волонтерською службою, Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) та ІТ-компанією SoftServe за підтримки Міністерства молоді та спорту була запущена Волонтерська Платформа.

Після початку війни Платформа стала тим інструментом, який допомагає волонтерам швидко реагувати на запити тих, хто потребує допомоги. На сьогодні Волонтерська Платформа об'єднує понад 400 тис. користувачів, понад 500 організацій і локальних волонтерських ініціатив та 1150 волонтерських можливостей. Використання цього ресурсу дозволяє швидко налагодити зв'язок між волонтерами та отримувачами допомоги. За перші місяці війни кількість користувачів Платформи зросла втричі. За весь час Платформа збрала близько 50 тис. реєстрацій на волонтерські можливості¹.

¹ Волонтерська Платформа об'єднала 400 тисяч українців довкола допомоги Україні під час війни. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/volunteer-hub-helps-400000-ukrainians-make-difference>

За перші кілька днів повномасштабної війни команда Української волонтерської служби вдосконалила Платформу, щоб волонтери могли обирати ті категорії допомоги, які були першочергово необхідні. Допомога переселенцям, пошук ліків і продуктів, автоволонтерство та допомога в кіберпросторі — ось ті основні сфери, до яких молодь долучається і допомагає через них цивільному населенню.

У травні 2022 року Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з Центром політичної соціології за підтримки John Fell Oxford University Press Research Fund провели опитування 1000 респондентів щодо залученості їх до волонтерства. За результатами опитування, 57% українців з Центру та Заходу країни долучалися до волонтерства чи благодійності, а 11% ще планують це зробити. Причому, у віковій групі 18–29 років 80% людей долучалися або фінансово, або власною працею до волонтерського руху чи благодійності.

Ще одне дослідження «Благодійність у часи війни» було проведене у червні-липні 2022 року Zagoriy Foundation спільно з дослідницькою агенцією «Соціоінформ». Результати дослідження показали, що у 2022 році 86% мешканців України були благодійниками, що на 19% більше, ніж у 2021 році¹.

Найпопулярнішим способом допомоги залишається фінансова підтримка (76% благодійників). На другому місці безоплатна передача їжі, одягу, засобів гігієни (69%), і на третьому — безоплатне надання послуг чи здійснення робіт (45%). Найчастіше мешканці України надсилали кошти на державний рахунок ЗСУ (37%) та банківські картки тим, хто потребував фінансової підтримки (32%). 27% передавали допомогу через волонтерів, а 25% — через благодійні фонди. При цьому середній благодійний внесок збільшився із 1046 грн у 2021 році до 9730 грн у 2022 році.

Результати опитування показали, що 66% волонтерів займалися фізичною працею, такою як розвантаження вантажів чи плетіння сіток, 39% організовували гуманітарну допомогу, 25% — допомогу військовим. 31% долучилися до боротьби на інформаційному фронті, а 10% стали кіберволонтерами².

¹ Жерельнікова З. «Все для фронту»: благодійність та волонтерство українців з початку повномасштабної війни. URL: <https://voxukraine.org/vse-dlya-frontu-blagodijnist-ta-volonterstvo-ukrayintsiv-z-pochatku-povnomasshtabnoyi-vijny/>

² Там само.

За даними дослідження, також виявлено, що більшість тих, хто долучилися до волонтерської чи благодійної діяльності, планують робити це і в майбутньому (рис. 2.4).

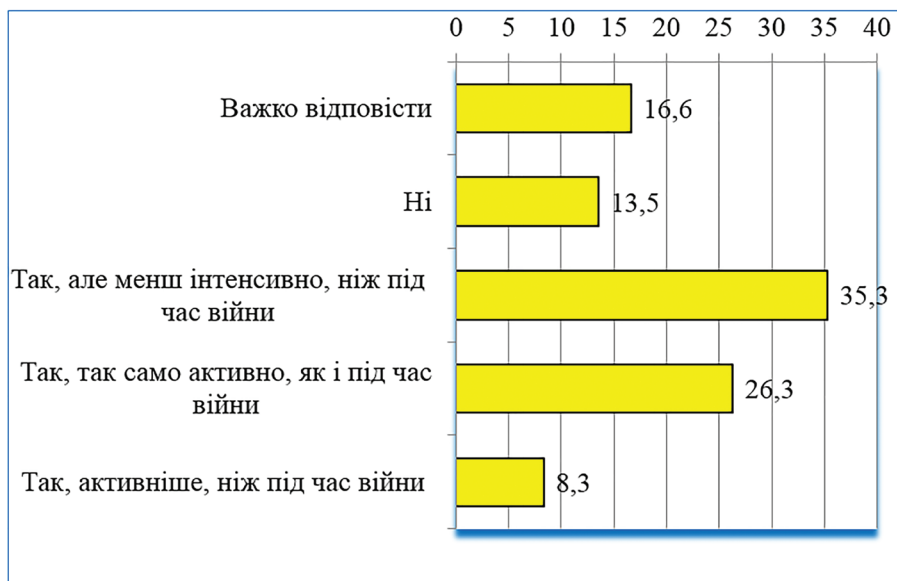

Рис. 2.4. Розподіл відповідей на запитання «Чи плануєте займатися волонтерством після війни?», % опитаних
Джерело: [1].

Таким чином, збройна агресія росії в Україні стала чинником активізації волонтерського руху у лютому 2022 року. На сьогодні в країні функціонує велика кількість волонтерських організацій, які допомагають українській армії збором коштів, плетінням маскувальних сіток, пошуком дефіцитного обладнання, приготуванням їжі для військових. Недавні соціологічні опитування засвідчили, що більше половини українців долучилися з початку війни до надання волонтерської допомоги тим, хто її потребує.

¹ Жерельнікова З. «Все для фронту»: благодійність та волонтерство українців з початку повномасштабної війни. URL: <https://voxukraine.org/vse-dlya-frontu-blagodijnist-ta-volonterstvo-ukrayintsiv-z-pochatku-povnomasshtabnoyi-vijny/>

Висновки до розділу 2

1. Система правового забезпечення волонтерської діяльності в Україні включає Конституцію України, міжнародні угоди, резолюції, рекомендації та конвенції; закони України; укази Президента України; постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України; накази міністерств і відомств. Основним законом, який регулює волонтерську діяльність, є Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 р. № 3236-VI у редакції від 03.09.2022 р. Деякі аспекти волонтерської діяльності як складової частини соціальної роботи регулюються законами України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 р. № 2671-VIII та «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06.2001 р. № 2558-III.

2. Встановлено, що до Закону України «Про волонтерську діяльність» неодноразово вносились зміни. Останніми змінами (вересень 2022 р.) передбачено додаткові напрями волонтерства; створення та адміністрування центральними органами виконавчої влади у партнерстві з неприбутковими організаціями та установами інформаційно-аналітичної платформи для інформування про можливості волонтерства в Україні та за її межами; визначено в якості основного напрямку державної підтримки волонтерської діяльності розроблення та імплементацію загальнодержавних цільових програм.

3. Констатовано, що діяльність волонтерських організацій в Україні є вагомим внеском у забезпечення сталого розвитку суспільства. Вона спрямована на вирішення складних проблем окремих громадян, підтримання в належному стані навколишнього середовища, збереження національних традицій, зміну ціннісних орієнтацій населення. Як засіб сталого розвитку волонтерство зміцнює громадянську активність, захищає соціальну інклюзію, поглиблює солідарність та зміцнює відповідальність за результати розвитку. Волонтерство дозволяє людям і громадам брати участь у власному зростанні. Завдяки волонтерству громадяни розвивають стійкість, покращують свою базу знань та отримують почуття відповідальності за власну громаду. Соціальна згуртованість і довіра зміцнюються через індивідуальні та колективні волонтерські дії, що призводять до стійких результатів. Суттєві особливості сучасного волонтерства в Україні полягають у високому рівні ініціативності діяльності волонтерських структур та залученні багатьох волонтерів з різних сфер професійної діяльності.

4. Серед проблем волонтерської діяльності в Україні слід виділити такі: відсутність ефективної комунікації між волонтерами та суспільством;

недостатність контролю за подальшою долею майна, переданого волонтерами; емоційне вигорання волонтерів, зниження мотивації; безпека волонтерів; спротив чиновників і консерватизм державних структур; випадки зловживань з боку волонтерів, діяльність псевдоволонтерів; відсутність достатньої координації між волонтерами; недостатня компетентність волонтерів при роботі з певними категоріями споживачів послуг. Збільшення кількості волонтерських організацій в Україні, розширення переліку волонтерських послуг і наявність низки проблем у волонтерській діяльності обумовлюють необхідність удосконалення політики держави щодо підтримки та розвитку волонтерства.

5. Виділено чинники, що стимулюють розвиток волонтерського руху в Україні. До них віднесено: значний кредит довіри до волонтерського руху з боку населення країни; збільшення чисельності людей, які потребують допомоги: біженців, поранених, тих, хто втратили житло та майно; підвищення рівня патріотизму та свідомості громадян; підвищення уваги влади до удосконалення правового забезпечення волонтерської діяльності. Серед чинників, що перешкоджають чи сповільнюють розвиток волонтерського руху, слід назвати: недостатню матеріально-технічну базу громадських об'єднань, відсутність масової освіти з тематики волонтерства, незначне поширення в суспільстві цінностей діалогу, відсутність сталих практик партнерства з органами місцевого самоврядування та бізнесом. Завдання всіх суб'єктів і складових політики підтримки волонтерської діяльності в Україні має полягати у нівелюванні зазначених негативних чинників.

6. Чинником активізації волонтерського руху у лютому 2022 року стала збройна агресія росії в Україні. На сьогодні в країні функціонує велика кількість волонтерських організацій, які допомагають українській армії збором коштів, плетінням маскувальних сіток, пошуком дефіцитного обладнання, приготуванням їжі для військових. Численні соціологічні опитування засвідчили, що більше половини українців долучилися з початку війни до надання волонтерської допомоги тим, хто її потребує.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

3.1. Міжнародний досвід організаційного та правового забезпечення волонтерської діяльності

Аналіз діючих нормативно-правових актів та існуючої наукової доктрини дозволяє об'єднати суб'єктів міжнародної волонтерської діяльності у наступні категорії:

— держава — як ініціатор або організатор здійснення волонтерської діяльності (замовник волонтерських послуг) та/або як приймаюча сторона результатів волонтерства;

— юридичні особи (міжурядові, міжнародні неурядові організації, волонтерські об'єднання, асоціації, служби, центри), що, в свою чергу, утворюють різні структурні підрозділи для досягнення волонтерських цілей і завдань на місцях (група, команда, ініціатива тощо);

фізичні особи — волонтери, координатори волонтерської діяльності (директор, керівник, менеджер), групи (табору, команди), а також особи, яким безпосередньо надається волонтерська допомога.

Розглядаючи державу як суб'єкта міжнародного волонтерського руху, вважаємо за доцільне навести визначення, сформульоване К. А. Важною: «Держава — це суб'єкт міжнародного публічного права, що становить собою політико-правове територіальне утворення, яке відповідає наступним критеріям: має постійне населення, визначену територію, публічні органи державної влади, здатність самостійно вступати у міжнародні публічно-правові відносини»¹.

¹ Важна К. А. Поняття та характеристика держави як суб'єкта міжнародного публічного права // Журнал «Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти». 2019. № 3. С. 132–142. URL: <http://international-relations.knukim.edu.ua/article/view/159113/158363>

Оскільки волонтерська діяльність є нестандартною формою зайнятості, що передбачає залучення до праці у волонтерських організаціях, об'єднаннях, асоціаціях, центрах тощо, держава, у будь-якому випадку, є важливим гарантом захисту прав громадян, які виявили бажання надати допомогу у вигляді суспільно корисної праці, виступаючи при цьому чи у якості замовника волонтерських послуг, чи стороною, що приймає волонтерську допомогу.

Наступним суб'єктом міжнародного волонтерського руху є міжнародні організації. Так, міждержавною організацією в науці прийнято вважати об'єднання суверенних держав, яке засноване міжнародним договором на постійній основі та має постійні органи, наділене міжнародною правосуб'єктністю і діє для досягнення загальних цілей відповідно до загально-визнаних принципів і норм міжнародного права¹. Міжнародні неурядові організації, згідно з Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 23 травня 1968 року, можна визначити, як будь-яку міжнародну організацію з недержавним характером представництва, добровільним характером діяльності, яка ґрунтується не на підставі міжурядової угоди та не переслідує комерційної мети².

На міжнародному рівні спостерігаємо тенденцію до організаційного упорядкування волонтерського руху. Найбільш відомими добровільними організаціями у світі є Всесвітня громадянська служба (SCI — Service Civil International), Волонтери ООН (UNV — United Nations Volunteers), Альянс Європейських волонтерських організацій (Alliance of European Voluntary Service), Асоціація волонтерських організацій (AVSO — Association of Voluntary Service), Координаційний комітет міжнародних волонтерських організацій (CCIVS — Coordinating Committee for International Voluntary Service), Молодіжна міжнародна організація (YAP — Youth Action for Peace), Волонтерська служба за місцем проживання (Community Service Volunteers (CSV)). Усі ці організації глобального пацифістського характеру. Їхню діяльність спрямовано на розв'язання соціально-гуманітарних (допомога людям з обмеженими фізичними можливостями, особам похилого віку), соціокультурних (просвітництво), інформаційно-консультативних (інформаційна допомога) та екологічних (охорона

¹ Свіда Т. О. Поняття та функції міждержавних організацій // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. Одеса: Юридична література, 2007. Вип. № 32. 404 с. С. 297.

² Ільницька У. Особливості міжнародно-правової суб'єктності неурядових організацій // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: зб. наук. праць / Нац. ун-т «Львівська політехніка» [та інші]. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2012. Вип. 24. С. 84–91.

природного середовища і раціональне природокористування) проблем людства.

Однак безпосереднім учасником волонтерської діяльності, а отже, і «найголовнішим» суб'єктом міжнародного волонтерського руху, залишаються фізичні особи, завдяки яким існує саме явище волонтерства за заходах добровільництва. Це волонтери — особи, які добровільно надають допомогу, а також ті менеджери, які координують роботу волонтерських груп, ініціатив і проєктів. Правовий статус волонтерів, їх права й обов'язки, а також функції, які на них покладаються в процесі здійснення волонтерської діяльності — добровільної допомоги, є тим фундаментальним підґрунтям, на якому будується система активної участі у вирішенні сучасних проблем держави та суспільства.

Системи правового забезпечення волонтерської діяльності в зарубіжних країнах суттєво відрізняються одна від одної, що пояснюється як різними цілями законодавців, так і ступенем розвитку волонтерства.

У багатьох країнах не існує національного законодавства, яке б чітко регулювало питання волонтерської діяльності та статус волонтерів. Однією з таких країн є *Великобританія*. В цій країні волонтерські організації сприймаються як органи самоврядування, тому їм дозволено регулювати свою діяльність і внутрішні справи самостійно. Всі умови участі у волонтерській діяльності залежать від правил саморегулювання організації, а також угоди між волонтером і приймаючою організацією.

У країні функціонують такі національні волонтерські організації: NCVO, Volunteer Development Scotland, Wales Council for Voluntary Action та Northern Ireland Volunteer Development Agency. Вони фінансуються урядом і підтримують місцеві та регіональні волонтерські організації.

Єдиний закон, який би регулював волонтерську діяльність, відсутній і в *Болгарії*, також у цій країні немає державного органу, відповідального за інституційне забезпечення волонтерства. Незважаючи на це, в країні функціонують багато місцевих і національних організацій, що активно займаються набором, навчанням і підтримкою волонтерів. До них, зокрема, відноситься Національний альянс волонтерських дій — загальнонаціональна платформа та мережа організацій, що працюють з волонтерами у всій країні. Він сприяє, набирає та навчає волонтерів різних видів діяльності.

Починаючи з 2005 року, потужну підтримку волонтерським організаціям у Болгарії, надає Tulip Foundation, сприяючи волонтерству та надаючи

можливості для фінансування, навчання та спілкування як для місцевих груп у невеликих поселеннях у віддалених районах, так і для добре відомих організацій, що працюють з волонтерами. Цей фонд профінансував сотні волонтерських проєктів.

Місія Фонду — заохочувати соціальну відповідальність у болгарському суспільстві шляхом посилення співпраці між громадянським суспільством, корпоративним сектором, національною, місцевою владою для покращення якості життя та можливостей розвитку для людей шляхом:

- залучення коштів для соціальних інвестицій від окремих донорів, бізнес-сектору та державних і приватних джерел;

- надання фінансової та технічної підтримки організаціям громадянського суспільства, які вирішують соціальні потреби громади на національному рівні;

- сприяння ефективності, стабільності та різноманітності соціальних програм у Болгарії шляхом надання цільових грантів;

- надання експертних порад, консультацій, проведення моніторингу та оцінки проєктів і програм;

- співпраці з іншими громадськими та діловими організаціями на національному або місцевому рівнях для підвищення соціальної відповідальності та стабільності громадянського сектору в Болгарії¹.

Tulip Foundation надає гранти, навчальні та мережеві можливості для громадських організацій, проводить такі національні кампанії як «Солідарність поколінь», «Волонтерська ініціатива року» тощо та систематично працює над заохоченням волонтерства. Діяльність Фонду фінансується державними та приватними донорами.

Tulip Foundation керує Правлінням, що складається з трьох-семи членів, які обираються на чотири роки. Вони приймають і захищають цінності Фонду та виконують свої завдання добровільно без винагороди, визначаючи загальну політику Фонду та розробку його бюджету.

У *Нідерландах* також відсутній єдиний закон про волонтерство, що створює труднощі для волонтерів, оскільки їм доводиться орієнтуватися в різноманітних законах і нормах, що їх стосуються.

У всій країні існує близько 300 місцевих волонтерських центрів. Функціонують також дві національні інституції, відповідальні за підтримку волонтерства: Асоціація голландських добровільних організацій (350 членів волонтерських організацій), яка працює над посиленням волонтерства,

¹ Tulip Foundation, Bulgaria. URL: <https://voluntary-mentors.eu/tulip-foundation-bulgaria/>

та Нідерландський центр соціального розвитку, що є національним консультативним центром знань для волонтерства.

У Німеччині основні положення, що стосуються волонтерської служби, прописані в Цивільному кодексі, а також у регіональних (земельних) законах. Відповідальність за питання, пов'язані з добровільною громадською діяльністю, розподілена між федеральним і регіональним рівнями.

На федеральному рівні основна відповідальність за волонтерство в цілому лежить на Федеральному міністерстві у справах сім'ї, людей похилого віку, жінок та молоді (Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend, BMFSFJ), в якому створено окремий відділ для цієї роботи. Міністерство відповідає за значну кількість типових програм і поточних ініціатив, спрямованих на посилення волонтерства в громадянському суспільстві. Крім того, ним координуються зусилля уряду щодо сприяння волонтерству та забезпечення належної нормативно-правової бази й інфраструктури.

Більшість німецьких волонтерських агенцій зібрано під дахом «Національної організації волонтерських агенцій» (Bundesarbeitsgemeinschaft der Freiwilligenagenturen e.V., BAGFA)¹. BAGFA, заснована в 1999 році, є форумом для місцевих і регіональних волонтерських центрів та агенцій, а також членом Європейського волонтерського центру (CEV). Основним завданням мережі BAGFA є підтримка розширення волонтерських центрів у всій Німеччині шляхом розробки стандартів волонтерства та надання консультацій.

Окрім волонтерських агенцій, в Німеччині функціонують організації, які зосереджуються на активних літніх громадянах, так звані «Офіси старших» (Seniorenbüros). Ці офіси зосереджуються на конкретній цільовій групі (пенсіонерах), але їхні цілі дуже схожі з цілями волонтерських організацій. «Офіси старших» також мають національну головну організацію «Німецьку національну асоціацію організацій пенсіонерів», засновану в 1995 році. Незважаючи на наявність таких організаційних волонтерських структур та їх роботу, стратегія розвитку волонтерського руху в Німеччині не розроблена.

Розглядаючи організаційне забезпечення волонтерської діяльності в Німеччині, слід звернути увагу на функціонування в країні Фандрайзингової німецької асоціації (DFRV), яку було засновано у 1993 році і яка

¹ Study on Volunteering in the European Union. Country Report Germany. URL: https://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_de_en.pdf

є другою за величиною асоціацією Європи у галузі фандрайзингу¹. DFRV об'єднує некомерційні організації, волонтерів, фандрайзерів, постачальників соціальних послуг, представників науки і освіти та всіх осіб, які працюють у Німеччині в сфері культури і благодійності. DFRV займається збором та узагальненням регіональних, національних і міжнародних практик фандрайзингу та досвіду, прагне до жорсткого слідування етиці та принципам фандрайзингу, представляє інтереси галузей благодійності та фандрайзингу перед урядом і громадськістю. Фінансується асоціація, головним чином, за рахунок членських внесків, доходів від Німецького конгресу фандрайзингу (Deutscher Fundraising Kongress) та спонсорства.

У країні поширено Ініціативу Прозорого громадянського суспільства (Träger der Initiative Transparente Zivilgesellschaft), яка націлена на рівноправність всіх благодійних організацій, незалежно від організаційно-правової форми, тобто повноцінний і прозорий доступ до інформації про їх діяльність та цілі. Ініціатива виходить з того, що громада повинна знати про організації, діяльність яких націлена на благо суспільства, все: цілі організації, напрями роботи, джерела надходжень коштів, методи їх залучення та використання, склад правління та членство тощо. Визначено перелік інформації, обов'язкової для висвітлення: установчий договір, склад правління, інформація про джерела коштів і напрями їх використання, структура персоналу тощо.

У Франції центральним органом влади, відповідальним за волонтерство, є Директорат у справах молоді, освіти та асоціативного сектору, який безпосередньо підпорядковується Прем'єр-міністру². Директорат розробляє, координує й оцінює політику волонтерського руху. Він забезпечує сприяння та розвиток усіх форм залучення волонтерів у волонтерські організації та координує міжміністерські дії, що здійснюються в цій сфері.

Рух волонтерів у Франції координує громадська структура «Фонд волонтерського руху». Через фонд французька влада стимулює роботу добровольців, зокрема надає їх об'єднанням податкові пільги. Тим, які найбільш відзначилися, регулярно вручають нагороди — «Пальмові гілки волонтерського руху». Крім цього, в країні існує так званий «паспорт добровольця». У нього заносять всю інформацію про роботу людини в

¹ Чернявська О. В., Соколова А. М. Фандрайзинг. навч. посіб. Київ: Алерта, 2015. С. 56.

² Study on Volunteering in the European Union. Country Report France. URL: https://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_fr_en.p

якості волонтера, що відіграє певну роль, скажімо, при влаштуванні на роботу.

Відповідно до законодавства, волонтери, які проходять державну службу на добровільних засадах, мають право отримувати фіксовану щомісячну грошову допомогу, звільнену від будь-яких податків і внесків на соціальне страхування.

У Швеції загальна модель волонтерства характеризується орієнтацією на членство. Це є наслідком поширеності народних масових рухів, які заохочувалися державною політикою у шведському суспільстві. Однак поступово традиційна волонтерська робота, заснована на членстві, починає занепадати. Зараз жителі Швеції вважають за краще визначати власний рівень участі та шукають «вільніших» стосунків із добровільною організацією.

Конкретна правова база щодо волонтерства в країні відсутня, волонтерські організації в Швеції є саморегульованими.

Особливість волонтерської діяльності у Швеції в тому, що вона зосереджена не на наданні послуг, а на адвокації/лобіюванні. Добровільні організації діють як групи тиску, щоб вплинути на уряд з метою надання послуг у відповідь на потребу. У результаті цього існують тісні зв'язки між шведським урядом і добровільним сектором¹.

За розвиток волонтерської діяльності у Швеції відповідає відділ молодіжної політики та громадських організацій Міністерства інтеграції та гендерної рівності. Підтримку різним типам волонтерських організацій надають муніципалітети. Також є кілька державних установ, які на національному рівні відповідають за розподіл грантів, інформації та консультацій, а також за впровадження політики щодо волонтерських організацій у різних секторах. Прикладами таких агентств є²:

- Національна рада у справах молоді (Ungdomsstyrelsen);
- Національна рада з охорони здоров'я та соціального забезпечення (Socialstyrelsen);
- Шведське агентство економічного та регіонального розвитку (Tilväxtverket).

Наприклад, Національна рада охорони здоров'я та соціального забезпечення (Socialstyrelsen) виділяє державне фінансування волонтерським

¹ Study on Volunteering in the European Union. Country Report Sweden. URL: https://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_se_en.pdf

² Там само.

організаціям для певних сфер діяльності чи певних сфер роботи. До таких сфер належать ВІЛ/СНІД, соціальна робота, профілактика вживання алкоголю та психоактивних речовин, організації для людей з обмеженими можливостями та інші організації в окремих сферах. Уряд надає вказівки Socialstyrelsen щодо розподілу фінансування.

Національна рада у справах молоді (Ungdomsstyrelsen) надає підтримку молодіжним організаціям, незалежним жіночим організаціям, організаціям, що представляють національні меншини.

Зараз у Швеції існує близько 80 регіональних волонтерських центрів, якими керують або муніципалітети, або великі волонтерські організації, такі як Червоний Хрест. За базу даних підбору волонтерів відповідає Національний форум добровільної соціальної роботи (Forum för Frivilligt Socialt Arbete), який було створено як пілотний проєкт у 2002 році, зараз він є членом Європейського волонтерського центру (CEV). Forum för Frivilligt Socialt Arbete надає відповідні послуги через онлайн-базу даних, де люди, які шукають волонтерської роботи, можуть знайти вакансії в організаціях, що потребують волонтерів, і навпаки.

Варто звернути увагу на наявність у країні діалогу та партнерства між органами влади та волонтерськими організаціями. Підтвердженням цього є підписаний Договір між Урядом, волонтерськими організаціями та Шведською асоціацією місцевих органів влади та регіонів (SALAR), в якому сторони погодили шість принципів майбутніх відносин¹. Це свідчить про те, що волонтерство посідає достойне місце в громадянському суспільстві країни.

Спеціальний закон, що регулює волонтерство, відсутній також і в Австрії. Права та обов'язки волонтерів впливають із прав та обов'язків, що застосовуються до відповідних професій, наприклад пожежна служба чи швидка медична допомога.

Волонтерами в Австрії можуть стати молоді люди віком від 17 до 26 років. Волонтери зазвичай отримують щомісячну допомогу, а також відшкодування витрат на проїзд. На час волонтерської діяльності за кордоном для них призупиняються виплати допомоги у зв'язку з безробіттям, допомоги сім'ї, студентських стипендій, пенсій сиротам і подібних допомог на дітей.

¹ Study on Volunteering in the European Union. Country Report Sweden. URL: https://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_se_en.pdf

Доходи до 10900 євро в Австрії не оподатковуються, тому волонтерам де-факто не потрібно сплачувати податок з отриманої ними грошової та негрошової винагороди¹.

Головним волонтерським органом на національному рівні є Австрійська рада з питань волонтерства, яка була створена у 2003 році. Рада є представницьким органом, а також слугує консультативним механізмом між волонтерськими організаціями та федеральним урядом Австрії, є форумом для дискусій та інституційного діалогу між політиками, з одного боку, та представниками волонтерських організацій, з іншого. Конкретними завданнями Ради є наступні:

- розробка рекомендацій з питань, що зачіпають інтереси волонтерського сектору;
- розробка пропозицій щодо формування сучасної основи волонтерської діяльності та волонтерської роботи;
- участь у розробці пріоритетів та оформленні звіту про волонтерство, яке представляється парламенту один раз на період виборів;
- формулювання висновків щодо проектів законів і розпоряджень, які зачіпають інтереси волонтерських організацій та волонтерів.

На відміну від розглянутих країн, у багатьох європейських країнах прийняті спеціальні закони, що регулюють волонтерську діяльність. До таких країн відносяться: Хорватія, Чехія, Угорщина, Італія, Бельгія, Польща, Португалія, Румунія, Іспанія та інші.

Італія має Закон про волонтерство, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності, визначено Міністерство праці та соціальної політики. Однією з найбільших організацій, що розвиває волонтерські ініціативи в країні, є Італійський фонд волонтерства, створений за ініціативою Римської ошадної каси.

Фонд надає консультаційні та освітні послуги волонтерам і організаціям, випускає «Журнал волонтера», заснував декілька Національних премій в сфері волонтерства з метою виявлення і підтримки найбільш перспективних та ініціативних груп, які вирішують соціальні проблеми. В Італії також діє Постійний комітет голів волонтерських організацій і фондів, який представляє інтереси майже двох мільйонів волонтерів перед урядом, парламентом, церквою, різними суспільними інститутами.

Закон *Угорщини* «Про добровільну діяльність в інтересах суспільства» містить положення про те, що «організаторами волонтерської діяльності»

¹ Study on Volunteering in the European Union. Country Report Sweden. URL: https://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_se_en.pdf

можуть бути благодійні організації, державні установи, державні або приватні постачальники послуг у сферах соціальної допомоги, культури, освіти і захисту меншин»¹. Законодавством встановлено вимогу щодо обов'язкової реєстрації організацій, які залучають на роботу волонтерів, а також обов'язкового ведення волонтерською організацією обліку волонтерів і збереження цих даних протягом п'яти років після припинення трудових відносин із ними.

У Бельгії Закон «Про права волонтера» було прийнято у 2006 році, ним регулюється низка питань, що стосуються волонтерської діяльності, включаючи відшкодування витрат волонтера та страхові зобов'язання. За виконання закону несе відповідальність федеральний уряд. У той час, як волонтерство, в основному, регулюється на державному рівні, німецька, французька та фламандська громади мають власні передові практики щодо волонтерства, які вони запроваджують через власні відповідні нормативно-правові документи.

На федеральному рівні в країні функціонує Вища рада волонтерів, що складається з представників бельгійських неурядових організацій, діє як консультативна рада, надаючи консультації, дослідження й огляди волонтерського сектора. Окрім Вищої ради волонтерів, національного волонтерського центру в Бельгії немає, існують лише регіональні та секторальні волонтерські центри.

Закон Люксембургу «Про молодіжну волонтерську службу» було прийнято у 1999 році з метою стимулювання соціальної активності молоді. Під дію цього закону підпадають лише ті неприбуткові організації, що акредитовані в Міністерстві у справах молоді. Тривалість волонтерської служби обмежується терміном від 6 до 12 місяців, який може бути скорочено або продовжено лише з дозволу цього міністерства. Інші типи волонтерської діяльності законом не регулюються.

Основним законом, який регулює діяльність неурядових організацій в Польщі, є Закон про діяльність громадської користі та волонтерство, прийнятий у 2003 році з останніми поправками від 2010 року. Він включає в себе окремих розділ з регулювання волонтерської діяльності. Відповідно до цього закону волонтерам надається комплекс пільг і прав, зокрема:

— покриття витрат на поїздки та виплата добових у такому самому розмірі, як і щодо найманих працівників;

¹ Томіна В. Ю., Пашаєв А. З. Порівняльно-правовий аналіз вітчизняного та зарубіжного законодавства в питаннях волонтерської діяльності // Південноукраїнський правничий часопис. 2019. № 2. С. 14.

- компенсація інших необхідних витрат;
- право на допомогу по догляду під час хвороби;
- медичне страхування волонтерів, делегованих для роботи в інших країнах.

У Чеській Республіці Закон про волонтерську службу набув чинності у 2014 році. Особливістю організації волонтерської діяльності в країні є запровадження сертифікація волонтерів. Згідно із законодавством, якість волонтерських послуг забезпечується акредитацією волонтерських організацій (на 4 роки), яку проводить Міністерство внутрішніх справ Чеської Республіки¹. До складу Акредитаційної комісії входять представники різних міністерств і відомств, вона виконує функції консультативно-дорадчого органу. Міністерство внутрішніх справ веде перелік всіх акредитованих організацій, він знаходиться на сайті міністерства і є доступним для всіх бажаючих.

У Чеській Республіці функціонують кілька регіональних волонтерських центрів, багатьма з яких незалежно керують різні місцеві організації. Національний волонтерський центр NESTIA проводить волонтерські дослідження, тренінги, семінари з навчання для сприяння та підтримки волонтерства. Для регіональних волонтерських центрів під час Європейського року волонтерства було встановлено деякі базові стандарти якості, але багато з них ще належить запровадити².

Особливістю волонтерства в Чеській Республіці є висока частка молодіжного сегменту. Відповідно до законодавства, молодь може займатися волонтерством з 15 років (усередині країни), та з 18 років (за кордоном)³. Ключовими суб'єктами сектору молодіжного волонтерства є асоціації дітей та молоді, в основному об'єднані в рамках Чеської ради у справах дітей та молоді (CRDM) або в рамках регіональних рад, якщо молодіжні організації мають регіональний та місцевий характер.

На практиці кожен член, якому більше 15 років, має свою добровільну роль в організації — або регулярну у формі будь-якої функції, або випадкову, переважно в літніх таборах та інших заходах протягом року.

¹ Молодіжне волонтерство в Чеській Республіці. URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/czech-republic/24-youth-volunteering-at-national-level>

² Measuring the Impact of Volunteering. Position paper. URL: <https://volonteur.eu/wp-content/uploads/2020/10/Measuring-Impact-FINAL.pdf>

³ Молодіжне волонтерство в Чеській Республіці. URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/czech-republic/24-youth-volunteering-at-national-level>

У Румунії Закон про волонтерство № 78/2014 був ухвалений у 2014 році. Закон охоплює: визначення волонтерства; основні принципи, пов'язані з волонтерством; волонтерський договір або контракт, права та обов'язки; розірвання договору; відшкодування витрат; соціальний захист місцевих волонтерів та іноземних волонтерів у Румунії. Закон офіційно визнає соціальний капітал волонтерства та розглядає волонтерство як професійний досвід роботи.

У країні створено Національну мережу місцевих волонтерських центрів, до складу якої входять 35 організацій.

Аналізуючи правові засади волонтерської діяльності в Румунії, потрібно зважати на те, що добровольчий сектор у країні виник лише після падіння комуністичного режиму у 1989 році. На початку 1990-х років активно почали створюватись неурядові організації.

Хоча все ж, на той період, у Румунії їх було найменше, у порівнянні з іншими посткомуністичними країнами. Дослідники пояснюють таку ситуацію низьким рівнем соціальної довіри в країні та відсутністю традицій у формуванні асоціацій¹.

Відповідно до законодавства, договір між волонтером і волонтерською організацією не є обов'язковим. Якщо волонтер і приймаюча організація згодні для підписання договору, то в ньому зазначаються такі особисті права волонтера:

- здійснювати діяльність лише відповідно до своїх можливостей;
- бути застрахованим приймаючою добровільною організацією відповідно до правових положень захисту працівників;
- бути застрахованим приймаючою організацією від ризиків нещасного випадку та хвороби, пов'язаної з самим характером діяльності;
- отримати сертифікат від приймаючої організації в кінці добровільного періоду.

У Законі про волонтерство також зазначено, що волонтерські організації зобов'язані вести реєстр власних волонтерів.

У *Литві* особливості волонтерства, його принципи, права та обов'язки волонтера й організатора волонтерської діяльності, порядок організації волонтерської діяльності, випадки страхування волонтерів, відшкодування витрат волонтерів визначаються Законом Литовської Республіки

¹ Study on Volunteering in the European Union. Country Report Romania. URL: https://europapentru cetateni.m3.ro/images/Studii-rapoarte/Volunteering_in_EU_national_report_Romania_en.pdf

від 22 червня 2011 року № XI-1500 «Про добровільну діяльність»¹. Цим законом визначається волонтерство як діяльність для суспільного блага, що здійснюється волонтером безоплатно, умови якої визначаються договором між волонтером та організатором цієї діяльності. Міжнародна волонтерська програма — програма, що реалізується відповідно до міжнародних зобов'язань Литовської Республіки та встановлює умови для волонтерської участі, організації та фінансування волонтерської діяльності.

Волонтерами можуть бути громадяни Литовської Республіки, які досягли 14-річного віку, та іноземці, які легально перебувають на території Литовської Республіки. Особи, які не досягли 18-річного віку, можуть брати участь у волонтерській діяльності за умови, що представник дитини не заперечує проти участі в ній. Кваліфікація для волонтера не потрібна, за винятком характеру волонтерської діяльності, що вимагає спеціальної кваліфікації відповідно до іншого законодавства або відповідно до вимог організаторів-волонтерів.

Статтею 6 Закону Литовської Республіки від 22 червня 2011 року № XI-1500 «Про добровільну діяльність» визначено, що в якості організаторів волонтерської діяльності можуть бути зареєстровані:

- благодійні фонди та фонди підтримки;
- бюджетні органи;
- асоціація;
- державні органи;
- релігійні громади та центри;
- філії міжнародних громадських організацій, представництв;
- політичні партії;
- профспілки;
- інші юридичні особи, діяльність яких регулюється спеціальними законами і метою діяльності яких не є отримання прибутку, а одержаний прибуток не може бути розподілений між їх учасникам.

В Естонії волонтерство не регулюється окремим законом, необхідні аспекти волонтерської діяльності охоплюються різними законами та правилами (наприклад, у випадку допоміжних поліцейських і добровольців-рятувальників). Діяльність волонтерів регламентується насамперед різними звичаями та побутовою практикою. Найголовніше узгоджується

¹ Закон Литовської Республіки «Про добровільну діяльність» від 22 червня 2011 року № XI-1500. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.402802>

між самими волонтерами та залученими координаторами волонтерської діяльності.

Діяльність помічників (допоміжних) поліції регулюється окремим Законом Естонської Республіки «Про допоміжну поліцію»¹. Також деякі нормативно-правові акти регламентують діяльність рятувальників-добровольців, зокрема накази Міністра внутрішніх справ Естонії: від 10.11.2010 р. № 57 «Вимоги професійної придатності рятувальника-добровольця та порядок перевірки їх дотримання та порядок проведення навчання й обліку»; від 09.11.2010 р. № 54 «Опис посвідчення добровольця-рятувальника та спеціального жетона, порядок видачі і носіння спеціального жетона»; від 07.12.2010 р. № 61 «Види витрат, що відшкодовуються рятувальним департаментом рятувальникам-добровольцям та юридичним особам, порядок визначення та виплати розміру компенсації».

Станом на листопад 2022 року окремих державних або регіональних програм підтримки волонтерської діяльності в Естонії не розроблено. Існують спеціальні програми навчання помічників поліцейських, різних категорій рятувальників, а інші добровольці – волонтери діють окремо як фізичні особи або у складі діяльності різних громадських об'єднань, що реалізують проекти і програми підтримки громадянського суспільства, та некомерційних організацій, але ці програми, як правило, не мають на меті та не спрямовуються безпосередньо на підтримку волонтерської діяльності як окремого її виду.

Проте, ефективно працює Спілка громадських організацій Vabatahtlike Värav (Волонтерська брама), що є стратегічним партнером Міністерства внутрішніх справ Естонії у сфері волонтерської діяльності².

У Латвії волонтерська діяльність регулюється Законом про асоціації та фонди, який набув чинності у 2003 році та визначає права та обов'язки асоціацій загалом³. У законі наведене визначення волонтерської роботи, передбачено укладання письмового договору при наданні волонтерських послуг, а також відповідальність асоціації чи фонду за будь-яку шкоду, заподіяну особі під час здійснення волонтерської діяльності.

¹ Закон Естонської Республіки «Про допоміжну поліцію» від 24.11.2010 р. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/106052020002?leiaKehtiv>

² Сайт Спілки громадських організацій Vabatahtlike Värav (Волонтерська брама). URL: <https://vabatahtlikud.ee/>

³ Study on Volunteering in the European Union. Country Report Latvia. URL: https://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_lv_en.pdf

У 2009 році набув чинності Закон Латвійської Республіки про молодь, в якому зазначається, що держава й органи місцевого самоврядування повинні сприяти неформальній освіті, волонтерству та залученню молоді до культурного життя.

Окремо необхідно розглянути форми державної підтримки волонтерів, оскільки вони є різними. Наприклад, у США волонтери мають переваги при працевлаштуванні та вступі до закладів вищої освіти.

У багатьох американських організаціях для працевлаштування, вступу або успішного закінчення престижного закладу вищої освіти необхідно мати певну кількість відпрацьованих у ролі волонтера годин (волонтерських кредитів). Зазначений у резюме волонтерський досвід завжди позитивно вирізняє кандидата з-поміж інших.

З розвитком корпоративного волонтерства великі світові компанії застосовують різні способи стимулювання своїх працівників до волонтерської роботи: «від виділення окремих днів у робочому графіку для спільної праці на користь громади до спеціальних волонтерських відпусток як за власний рахунок, так і за рахунок підприємства»¹. Зокрема, роботодавці у США розробляють власні корпоративні програми, за якими волонтерам надається оплачувана відпустка для проведення волонтерської роботи. Багато таких програм, наприклад, Habitat for Humanity, фінансуються роботодавцями, однак уряд надає таким компаніям значні пільги.

Роботодавці дозволяють працівникам регулярно відпочивати саме для того, щоб ті брали участь у волонтерських програмах. При цьому після повернення волонтера його місце роботи зберігається й офіційно волонтер не є безробітним у період свого «служіння», відповідно, трудовий стаж роботи волонтера не переривається.

У Німеччині діє державна програма підтримки волонтерів, згідно з якою активісти отримують певні пільги та сплачують нижчі податки. У цій країні державні службовці можуть бути звільнені від роботи на кілька годин на тиждень, щоб присвятити цей час роботі з молоддю. Людям, які на громадських засадах доглядають за літніми людьми, працюють інструкторами або викладачами, надаються істотні податкові пільги. Держава також бере на себе витрати зі страхування добровільних помічників.

У Польщі, згідно з законом про податок на доходи фізичних осіб, обсяг усіх виплат, отриманих волонтерами у зв'язку з їхньою волонтерською працею,

¹ Крулько І. Волонтерство в Україні: як підтримати і посилити мотивацію // Дзеркало тижня. 15 січня 2016 р. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/volonterstvo-v-ukrayini-yak-pidtrimati-i-posiliti-motivaciyu-.html>

звільняється від податку з доходів. Такими виплатами є, наприклад: витрати на харчування, витрати на робочі поїздки, добові та інші необхідні витрати, яких зазнав волонтер, надаючи послуги, витрати на навчання волонтера в галузі послуг, що надає волонтер, витрати на страхування цивільної відповідальності, медичне страхування, страхування від нещасного випадку тощо¹.

У Чеській Республіці підтримка молодіжного волонтерства полягає у здійсненні державного страхування волонтерів за такими видами²:

- від нещасного випадку;
- відповідальності молодіжних організацій;
- відповідальності волонтерів;
- працівників молодіжних організацій.

Фінансова підтримка окремих волонтерів у Чеській Республіці офіційно можлива лише за умови проходження добровільної служби. Відповідно до Закону про добровільну службу волонтер має право на таке фінансове забезпечення³:

- компенсація витрат, пов'язаних з необхідною підготовкою до ролі волонтера;
- компенсація витрат на проїзд;
- особиста допомога (загальні витрати в місці дислокації);
- компенсація робочих засобів і засобів індивідуального захисту;
- страхування для покриття відповідальності за шкоду майну або здоров'ю;
- медичне страхування;
- пенсійне страхування (за погодженням з добровільною організацією).

Дослідники зарубіжного досвіду волонтерської діяльності також звертають увагу на розуміння за кордоном важливості освіти для волонтерів. Наводиться приклад існування в Німеччині Академії волонтерства — навчального закладу, в якому готують фахівців для роботи з волонтерами⁴.

Важлива роль волонтерства на міжнародному рівні визнається Організацією Об'єднаних Націй. З 1968 року Генеральною Асамблеєю ООН

¹ Крулько І. Волонтерство в Україні: як підтримати і посилити мотивацію // Дзеркало тижня. 15 січня 2016 р. URL: https://zn.ua/ukr/internal/volonterstvo-v-ukrayini-yak-pidtrimati-i-posiliti-motivaciyu_.html

² Молодіжне волонтерство в Чеській Республіці. URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/czech-republic/24-youth-volunteering-at-national-level>

³ Там само.

⁴ Крулько І. Волонтерство в Україні: як підтримати і посилити мотивацію // Дзеркало тижня. 15 січня 2016 р. URL: https://zn.ua/ukr/internal/volonterstvo-v-ukrayini-yak-pidtrimati-i-posiliti-motivaciyu_.html

було прийнято понад 20 резолюцій з питань волонтерства, включаючи Програму волонтерів Організації Об'єднаних Націй (United Nations Volunteer Program, UNV).

У 1985 році спеціальною резолюцією (№ A/RES/47/3) було запропоновано урядам відзначати 5 грудня як «Міжнародний день волонтерів в ім'я економічного і соціального розвитку» (*International Volunteer Day for Economic and Social Development, IVD*), закликавши їх здійснювати заходи для спонукання людей у всіх сферах діяльності пропонувати свої послуги як волонтерів. У своїх щорічних посланнях з нагоди Дня волонтерів Генеральний секретар ООН високо оцінює роль і значення волонтерів, незалежно від того, якою конкретно діяльністю вони займаються.

З 2018 року Міжнародний день волонтера зосереджується не лише на відзначенні волонтерства у всіх його аспектах, а й на висвітленні ролі, яку волонтери відіграють у побудові стійких громад. Нинішні підрахунки прирівнюють глобальну волонтерську робочу силу до 109 млн штатних працівників. З них 30% волонтерської діяльності відбувається офіційно, через організації, асоціації та групи і 70% — через неформальну взаємодію між людьми. Загалом, 60% неформальних волонтерів — жінки¹.

Визнаючи важливу роль волонтерства в досягненні сталого розвитку країн і регіонів, Генеральна асамблея ООН у резолюції 73/140 від 19 грудня 2018 року «Волонтерство для Порядку денного сталого розвитку до 2030 року»² визнала безпрецедентну глобальну та національну необхідність прискорення процесу визнання, сприяння й інтеграції волонтерської діяльності і закликала уряди у партнерстві з установами ООН, громадянське суспільство, наукові кола сприяти створенню сприятливого середовища для волонтерства та волонтерів. Ключові моменти резолюції полягали в тому, що Генеральна Асамблея заохочує:

— уряди інтегрувати волонтерство в національні стратегії, плани та політику розвитку;

— усі держави-члени включати інформацію про масштаби, внесок і вплив волонтерства в майбутні добровільні національні огляди Цілей сталого розвитку;

¹ Підрахунок добровольців, на яких розраховує світ. URL: <https://www.unv.org/Success-stories/counting-volunteers-world-counts>

² Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/73/140 від 19.12.2018 р. «Волонтерство для Порядку денного сталого розвитку до 2030 року». URL: <https://www.unv.org/news/resolution-volunteering-2030-agenda-sustainable-development-formally-adopted-un-general>

— держави-члени, які можуть це зробити, щоб збільшити свої внески до Спеціального добровільного фонду волонтерів Організації Об'єднаних Націй.

Кожні три роки UNV випускає Звіт про стан світового волонтерства, в якому демонструються масштаби й охоплення населення світу волонтерством. Звіт за 2021 рік має назву «Побудова рівних та інклюзивних суспільств», основна ідея цього документа — довести, що способи взаємодії, співпраці та партнерства волонтерів і державних органів є життєво важливими для досягнення Порядку денного сталого розвитку до 2030 року та Цілей сталого розвитку.

Серед успішних європейських волонтерських програм можна виокремити наступні:

Європейський корпус солідарності¹ — це програма, започаткована Європейським Союзом у 2017 році, що дає європейській молоді й організаціям можливість спільно будувати більш турботливе суспільство та відповідати на виклики суспільства у сферах освіти, культури, роботи з молоддю, навколишнього природного середовища, соціальних послуг, прав людини тощо. Мета — виявлення та вирішення проблем суспільства через залучення молоді й організацій до волонтерської діяльності. Завданням програми є формування відкритого суспільства, міжкультурне навчання, підтримка громадянської активності й участі громади;

через міжнародну громадську молодіжну асоціацію EstYES (Youth Exchange Development Association EstYES²) можна взяти участь у міжнародних волонтерських таборах, що проводяться у всьому світі, переважно в літній сезон. Робота в таборах дуже різноманітна, а спектр проєктів широкий. Більшість таборів для молоді від 18 років, верхнього вікового обмеження немає. Також є кілька проєктів для 14-річних і старших, а також є табори для сімей;

завдяки реалізації проєктів неурядовою громадською організацією Mondo³, що діє у тринадцяти країнах світу за допомогою програми EU Aid Volunteers, волонтерами надається гуманітарна допомога Європейського Союзу до Гани, Кенії, Уганди, України, Таїланду, Грузії, Непалу та Туреччини. Волонтерські завдання Mondo тривають 6–12 місяців, подати заявку можуть усі громадяни Європейського Союзу. Волонтери шукають людей

¹ Сайт програми House of Europe («Дім Європи»). URL: <https://houseofeurope.org.ua/opportunity/125>

² Сайт міжнародної громадської молодіжної асоціації EstYES. URL: <https://esty.es/en/about-us/>

³ Сайт неурядової громадської організації Mondo. URL: <https://mondo.org.ee/>

з певними професійними навичками та досвідом роботи. Кандидат може претендувати як на посаду молодшого, так і старшого волонтера, досвід роботи старшого волонтера повинен бути більше 5 років, досвід роботи молодшого волонтера може бути менше. Крім того, організація Mondo організовує проекти з відновлення постраждалих від війни територій в Україні, щоб жителі звільнених сіл і міст могли повернутися додому.

Таким чином, проведений огляд зарубіжного правового й організаційного забезпечення волонтерської діяльності засвідчив про відсутність у деяких країнах (наприклад, у Великобританії, Болгарії, Естонії, Нідерландах, Німеччині, Франції, Швеції, Австрії) національного законодавства, яке б чітко регулювало питання волонтерської діяльності та статус волонтерів. Спеціальні закони, що регулюють волонтерську діяльність, прийняті в Хорватії, Чехії, Угорщині, Італії, Бельгії, Польщі, Литві, Португалії, Румунії, Іспанії та інших країнах.

У контексті адаптації в Україні зарубіжного досвіду регулювання волонтерської діяльності заслугоує на увагу більш детальне ознайомлення та використання досвіду Швеції щодо створення спеціальної структури, яка б відповідала за базу даних підбору волонтерів. Також цікавим для вивчення є досвід створення Фонду волонтерства, як це було зроблено в Італії за ініціативою Римської ошадної каси. Слід також звернути увагу на функціонування в Німеччині організацій, діяльність яких зосереджується на активних літніх громадянах.

3.2. Напрями удосконалення нормативно-правового та інституційного забезпечення волонтерської діяльності в Україні в контексті міжнародного досвіду

Подальший розвиток волонтерської діяльності в Україні, вирішення наявних проблем у цій сфері потребують пошуку напрямів удосконалення її нормативно-правового й інституційного забезпечення. Серед цих напрямів важливими нам убачаються наступні:

- удосконалення нормативно-правової бази;
- поліпшення порядку функціонування реєстрів волонтерів;
- розробка державної цільової програми «Сприяння розвитку волонтерської діяльності в Україні»;
- удосконалення публічних консультацій з громадськістю;
- активізація роботи щодо популяризації волонтерської діяльності;

— розширення знань та досвіду волонтерів через більш активну реалізацію міжнародних волонтерських програм і проєктів.

Розглянемо більш детально зміст цих напрямів.

Удосконалення нормативно-правової бази розвитку волонтерської діяльності. Цей напрям державної підтримки волонтерства в цілому майже досягнутий з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності» від 15.08.2022 р. № 2519-IX¹. Зміст внесених до Закону змін характеризувався у підрозділі 2.2 монографії. Між тим, залишилися не вирішеними деякі питання удосконалення нормативно-правової бази.

Зокрема, важливим є питання удосконалення методів боротьби з псевдоволонтерством. Численні публікації та випадки з практики свідчать про поширення зловживань у сфері волонтерської роботи, активізацію шахрайських структур, що під виглядом благодійної діяльності здійснюють публічні збори коштів на власні потреби. На думку дослідників, «багато в чому така шахрайська діяльність в Україні стала можливою у зв'язку з відсутністю реальних способів контролю та звітності при здійсненні благодійної діяльності»².

До Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» вже внесено зміни щодо «зобов'язання неприбуткової організації, у тому числі благодійної організації (крім політичних партій і кредитних спілок), або територіальної громади оприлюднювати на своєму веб-сайті звіти про використання коштів та документи (або їх засвідчені копії), що підтверджують їх використання»³.

Пропонується Кодекс України про адміністративні правопорушення доповнити правовими нормами, що встановлюють адміністративну відповідальність за порушення встановленого законом порядку публічного збору благодійних пожертв та за неоприлюднення (ненадання вільного доступу) інформації про структуру та розмір доходів і витрат благодійної організації у встановленому законом порядку.

Також доцільно включити до Кримінального кодексу України статтю, що передбачає кримінальну відповідальність за привласнення зібраних

¹ Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності» від 15.08.2022 р. № 2519-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2519-20>

² Васькович В. В. Адміністративно-правове забезпечення волонтерства як складова соціальної функції держави: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ужгород, 2019. С. 102.

³ Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05.07.2012 р. № 5073-VI (у ред. від 16.04.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17/sp:max50:nav7:font2>

благодійних пожертв (благодійних грантів), призначених для вигодонабувача (бенефіціара).

Варто погодитись із науковцями в тому, що «нормативне закріплення адміністративної та кримінальної відповідальності у цій сфері дозволить належним чином переслідувати недобросовісних осіб, залучених до шахрайських схем»¹.

Напрямом удосконалення організаційного забезпечення волонтерської діяльності в Україні є *поліпшення порядку функціонування реєстрів волонтерів*.

Пропонується встановлення санкцій за неподання відомостей волонтерськими організаціями для включення до Реєстру неприбуткових установ і Реєстру волонтерів антитерористичної операції.

Також виникла потреба у спрощенні порядку включення благодійників – фізичних осіб до Реєстру волонтерів АТО та/або ООС. Робота над вирішенням цього питання вже розпочалась. 18 жовтня 2022 року Верховна Рада прийняла за основу зі скороченням строку підготовки до другого читання проект Закону про внесення змін до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» щодо вдосконалення порядку включення благодійників – фізичних осіб до Реєстру волонтерів АТО та/або ООС.

Метою законопроекту є спрощення порядку включення благодійників – фізичних осіб до Реєстру волонтерів АТО та/або ООС, що знизить бюрократичне навантаження на волонтерів і сприятиме покращенню державної політики підтримки волонтерської діяльності².

Зміст цього спрощення полягає в тому, що згідно з Податковим кодексом України, до річного (місячного) доходу платника податків не включаються суми коштів, що отримані благодійниками – фізичними особами, внесеними до Реєстру волонтерів АТО та/або ООС, для надання благодійної допомоги.

Тобто, задля застосування зазначеної норми до благодійників вони повинні бути включені до відповідного реєстру.

¹ Вашкович В. В. Адміністративно-правове забезпечення волонтерства як складова соціальної функції держави: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ужгород, 2019. С. 102.

² Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» щодо вдосконалення порядку включення благодійників – фізичних осіб до Реєстру волонтерів антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/J1081471?an=1>

Процедура включення благодійника до реєстру передбачає обов'язковість подання довідки з банку (довідок з банків) із зазначенням реквізитів рахунків, відкритих на ім'я такого волонтера, що призначені для здійснення благодійної діяльності¹. Однак в умовах війни отримання такої довідки ускладнює процес подачі документів, у зв'язку з чим значна частка таких осіб не звертається з заявою про включення до Реєстру.

Отже, проектом Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» передбачається внесення наступних змін до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації»:

— скасування положення щодо обов'язковості подання довідки з банку (довідок з банків) зі збереженням відповідних відомостей про реквізити банківських рахунків, призначених для здійснення благодійної діяльності, у відповідній заяві;

— фіксація положення щодо можливості подання документів для включення до Реєстру волонтерів АТО та/або ООС як у письмовій, так і в електронній формі.

Таким чином, на нашу думку, внесення цих змін до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» знизить бюрократичне навантаження на десятки тисяч волонтерів і сприятиме покращенню державної політики підтримки волонтерської діяльності.

Розглядаючи напрями удосконалення інституційного забезпечення політики держави щодо підтримки волонтерської діяльності, варто уточнити, що в широкому розумінні інституціалізація — це:

— утворення стабільних зразків соціальної взаємодії, заснованої на формалізованих правилах, законах, звичаях і ритуалах;

— процес упорядкування, структурування, формалізації та стандартизації певних усталених компонентів свідомості або поведінки, в ході якого соціальні практики стають достатньо регулярними і тривалими;

— процес конституювання (утворення) соціальних інститутів².

¹ Наказ Міністерства фінансів від 30.10.2014 р. № 1089 «Про затвердження Порядку формування та ведення Реєстру волонтерів антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, що здійснюються шляхом проведення операції Об'єднаних сил (ООС)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1471-14>

² Енциклопедія державного управління: у 8 т. Т. 1: Теорія державного управління / наук.-ред. колегія: В. М. Князев (співгол.), І. В. Розпупенко (співгол.) та ін. 2011. С. 264. URL: <https://archive.org/details/derzhupr1/page/258/mode/2up>

Інституційне забезпечення — це спроможність органів влади реалізувати ефективну політику щодо розвитку волонтерського руху, зокрема впроваджувати інновації та нові форми соціальних відносин; це наявність засад, що дали би змогу державним і недержавним установам солідарно формувати політику в цій сфері, належним чином реалізовувати стратегічні плани, проводити моніторинг виконання політики й об'єктивну оцінку її ефективності.

У Законі України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 р. № 3236-VI (у ред. від 03.09.2022 р.) актуальним напрямом удосконалення інституційного забезпечення політики держави щодо підтримки волонтерської діяльності визначено піднесення програмно-цільової складової цієї політики¹.

Отже, виникла доцільність *розробки державної цільової програми «Сприяння розвитку волонтерської діяльності в Україні»*. Державна цільова програма — це «комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, що спрямовані на розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, здійснюються з використанням коштів Державного бюджету України та узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням»².

Ураховуючи порядок розробки та затвердження державних цілевих програм, така програма може виконуватись лише у 2024–2025 роках. Адже законодавством передбачено, що «перелік державних цілевих програм, які планується виконати у відповідному році з використанням коштів Державного бюджету України, подається на розгляд Верховної Ради України разом із проектом закону про Державний бюджет України на відповідний рік»³.

Крім того, слід врахувати, що процес розроблення та виконання державної цільової програми включає декілька стадій, тривалих за часом:

— ініціювання розроблення державної цільової програми, розроблення та громадське обговорення концепції програми;

— схвалення концепції програми та прийняття рішення щодо розроблення проекту програми, визначення державного замовника і строків її розроблення;

¹ Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 р. № 3236-VI (у ред. від 03.09.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>

² Закон України «Про державні цільові програми» від 18.03.2004 р. № 1621-IV (у ред. від 24.10.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>

³ Там само.

— розроблення проекту програми — визначення заходів і завдань, що пропонуються для включення до неї, а також обсягів і джерел фінансування;

— державна експертиза проекту програми;

— погодження та затвердження програми;

— проведення конкурсного відбору виконавців заходів і завдань програми;

— організація виконання заходів і завдань програми, здійснення контролю за їх виконанням;

— підготовка й оцінка щорічних звітів про результати виконання програми, а в разі потреби — проміжних звітів;

— підготовка й опублікування в офіційних друкованих виданнях заключного звіту про результати виконання програми¹.

Мета державної цільової програми «Сприяння розвитку волонтерської діяльності в Україні» — вирішення соціальних, гуманітарних та екологічних проблем через підвищення рівня залученості населення до волонтерської діяльності, а також налагодження ефективної співпраці та консолідації зусиль волонтерських ініціатив з органами влади (рис. 3.1).

Пропонуємо орієнтовний перелік заходів для досягнення мети:

— створення й адміністрування центральними органами виконавчої влади у партнерстві з неприбутковими організаціями та установами, що залучають до своєї діяльності волонтерів, іншими організаціями, що сприяють розвитку волонтерства, інформаційно-аналітичної платформи для інформування про можливості волонтерства в Україні та за її межами;

— створення системи професійного навчання волонтерству на базі закладу вищої освіти (на кшталт німецької Академії волонтерства) з метою підготовки фахівців для роботи з волонтерами;

— поліпшення застосування консультацій із громадськістю щодо питань розвитку волонтерської діяльності;

— удосконалення процедури проведення конкурсів волонтерських проєктів;

— активізація проведення круглих столів, семінарів, конференцій, пов'язаних з розвитком волонтерства;

¹ Закон України «Про державні цільові програми» від 18.03.2004 р. № 1621-IV (у ред. від 24.10.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>

Рис. 3.1. Основні елементи Державної цільової програми «Сприяння розвитку волонтерської діяльності в Україні»

Джерело: авторська розробка

— сприяння використанню існуючої найкращої практики волонтерства шляхом поширення інформації у ЗМІ.

Для проведення моніторингу виконання Програми пропонується використовувати такі результативні показники:

- обсяг бюджетних коштів, витрачених на реалізацію Програми;
- кількість організацій, що залучають волонтерів;
- відсоток залучення населення до волонтерської діяльності (за результатами соціологічних опитувань);
- кількість проведених публічних заходів (форумів, конференцій, семінарів та інших заходів), присвячених розвитку волонтерства;
- кількість осіб, які пройшли навчання з волонтерського менеджменту та фінансової грамотності;
- кількість педагогів закладів освіти, які пройшли тематичні навчання з питань волонтерської діяльності та залучення до неї;
- кількість заходів, реалізованих у рамках інформаційно-просвітницької кампанії з метою популяризації волонтерської діяльності (у тому числі, розроблення інформаційних матеріалів, аудіо- та відеороликів, публічних заходів, статей у ЗМІ тощо);
- кількість публічних консультацій, обговорень, заходів, пов'язаних з питаннями розвитку волонтерської діяльності.

Повноваження Міністерства соціальної політики України у сфері розроблення та виконання державної цільової програми «Сприяння розвитку волонтерської діяльності в Україні» наступні:

- здійснення методичного забезпечення робіт з розроблення та виконання програми;
- розгляд і погодження проєктів концепцій державної цільової програми та проєктів державної цільової програми;
- здійснення аналізу проєктів програми з метою збалансування необхідних для їх виконання ресурсів;
- розгляд і погодження пропозицій щодо внесення змін до програми.

Вважаємо, що доцільно також розробляти регіональні цільові програми розвитку волонтерського руху. Чинне законодавство наділяє місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування повноваженнями розробляти цільові програми. Важливу роль у досягненні ефективності таких програм відіграє активне залучення громадськості до процесу розробки, прийняття та контролю за їх виконанням.

Розвиток соціального партнерства між волонтерськими організаціями та державою. На сьогоднішній день волонтерські організації беруть

активну участь у спільному наданні державних соціальних послуг, співпрацюють та вибудовують відносини з органами державної влади на всіх рівнях. Проте, вони у цій співпраці виконують роль простих виконавців, пасивно реалізують попередньо розроблені програми. В Україні дуже повільно впроваджуються сучасні технології соціального партнерства волонтерських організацій із державними структурами.

У Звіті UNV 2022 року «Про стан волонтерства у світі: створення рівноправного суспільства для всіх» актуалізується питання взаємної відповідальності волонтерів і державних суб'єктів за спільні соціальні дії, спрямовані на створення рівноправних суспільств для всіх, наводяться рекомендації щодо формування суспільних договорів. На думку зарубіжних експертів, відносини між волонтерськими організаціями та державою можуть виходити за рамки такого партнерства, в якому головне завдання волонтерів — гарантія підзвітності державним органам та їх публічна критика за невиконані зобов'язання. Волонтерські організації та державні органи можуть спільно розробляти ініціативи на різних рівнях і брати на себе загальну відповідальність за виконання¹.

Партнерство передбачає, що волонтери вкладають час, знання та зусилля у процеси, якими раніше займалися виключно експерти і професіонали. При цьому «спільне надання послуг підкріплюється розширенням прав і можливостей учасників та їх самостійністю, що сприяє гнучкості, особливо у відповідь на виникаючі потреби»².

Функції волонтерських організацій у партнерстві з державою можна визначити наступним чином:

- вони є експертами з питань, з якими стикаються спільноти, адже вони у більшості випадків є їх членами;
- відіграють роль посередників і розповсюджувачів інформації;
- допомагають населенню орієнтуватись у різних бюрократизованих процесах;
- надають волонтерську допомогу тим, хто її потребує;
- є учасниками розробки, реалізації та оцінки державних цільових програм разом із владою.

Для розширення участі волонтерських організацій у розв'язанні численних соціальних проблем, для посилення їх партнерства з державою

¹ Доповідь UNV «Про стан волонтерства у світі: створення рівноправного суспільства для всіх», 2022. URL: https://swvr2022.unv.org/wp-content/uploads/2022/04/UNV_SWVR_2022_RU.pdf

² Там само.

слід більш активно застосовувати соціальне замовлення на основі укладання соціальних контрактів між органами місцевого самоврядування та громадськими об'єднаннями. Під соціальним замовленням слід розуміти комплекс заходів організаційно-правового характеру, спрямованих на вирішення соціальної проблеми в масштабах держави або окремої адміністративно-територіальної одиниці, які здійснюються некомерційними організаціями на основі соціального контракту з органами державної влади або місцевого самоврядування.

Вирішення соціальних проблем слід здійснювати за допомогою цільових соціальних програм (соціальних проєктів), а виконавців соціального замовлення визначати на конкурсній основі. Для вирішення соціальних проблем доцільно укладати соціальний контракт між замовником, що виступає від імені органу державної влади або місцевого самоврядування, та волонтерською організацією, яка перемогла у конкурсі соціальних проєктів. У свою чергу, волонтерська організація може на договірній або іншій основі залучати до здійснення соціального замовлення спонсора — підприємця або грантову організацію.

Вивчення зарубіжного досвіду свідчить, що соціальні контракти використовуються в Німеччині та Великій Британії в чітко визначеній галузі — діяльності у соціальній сфері (соціальні та медичні послуги, культура, спорт тощо) і означають переукладання (на контрактній основі) на плечі громадських організацій тих послуг, які за законом зобов'язана надавати держава. Це — форма публічно-приватного партнерства між державою (її центральним або місцевим органом) і так званими приватними суб'єктами права — постачальниками соціальних послуг.

За оцінками американських фахівців, майже третина коштів, які обертаються в некомерційному секторі США, складають кошти, які надійшли від держави через систему соціальних контрактів. У Німеччині ця частка досягає 70%, у Франції — 80%¹.

Дослідники практики застосування цієї форми державного фінансування відмічають, що соціальні контракти в різних країнах укладаються із різних переконань. Наприклад, для Німеччини типовим є принцип субсидіарності, згідно з яким краще за все попіклуватися про людей можуть ті, кому вони та їх проблеми найбільш зрозумілі. У Великій Британії

¹ Соціальне замовлення в Україні: досвід 10 років впровадження // Збірник аналітичних та нормативно-методичних матеріалів / за ред. В. І. Брудного, А. С. Крупника. Одеса: Євродрук, 2011. 156 с.

переважає конкурсна система, що ґрунтується на принципі ефективності витрат: послуга має бути або дешевша, або якісніша¹.

Варто назвати такі економічні переваги впровадження соціального замовлення²:

— залучення додаткових ресурсів у сферу розв'язання соціальних проблем, на які спрямоване соціальне замовлення. За умовами конкурсу його переможець (він же і виконавець соціального замовлення) має додатково залучити певну суму небюджетних коштів (залежно від умов конкурсу). Це зменшує навантаження на бюджет, допомагає залучити додаткові небюджетні кошти на фінансування соціальної сфери;

— максимізація ефекту при мінімізації витрат. У некомерційних організаціях нижче рівень адміністративних і накладних витрат, ніж у державних чи муніципальних установ;

— конкурентність і конкурсність як мотивуючі принципи соціального замовлення. Участь некомерційних організацій в конкурсах проектів на соціальне замовлення дає їм навички поведінки в умовах конкурентного середовища, зуміти продемонструвати свої переваги перед конкурентами. Це дозволяє організаторам конкурсів соціального замовлення вибрати найбільш гідного на даний момент виконавця соціального контракту і таким чином застрахуватися від неефективного витрачання коштів, виділених на вирішення соціальних проблем.

З нашої точки зору, застосування соціального замовлення при вирішенні соціальних проблем забезпечить ефективний перерозподіл соціальної відповідальності між державою та волонтерськими організаціями. Адже досвід показує, що в ринковій економіці функція держави на ринку соціальних послуг полягає у створенні правової бази, а функції операторів на даному ринку успішніше виконують громадські організації на конкурентній основі.

Незважаючи на значні переваги механізму соціального замовлення, його впровадження в Україні для вирішення соціальних проблем відбувається дуже повільно. Основними причинами цього, на нашу думку, є наступні:

¹ Державне фінансування організацій громадянського суспільства. Як запровадити європейські стандарти? / О. Ю. Вінніков, Д. С. Ковриженко, М. В. Лациба та ін.; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. Київ: Агентство «Україна», 2010. С. 179. URL: http://ipo.org.ua/wp-content/uploads/2015/06/finance_NGO_2010.pdf

² Соціальне замовлення в Україні: досвід 10 років впровадження // Збірник аналітичних та нормативно-методичних матеріалів / за ред. В. І. Брудного, А. С. Крупника. Одеса: Євродрук, 2011. С. 21.

— невідповідність влади до взаємодії із громадськими організаціями;

— фахова неготовність і відсутність досвіду у більшості громадських об'єднань щодо виконання соціальних проєктів спільно із владою;

— відсутність спеціального закону про соціальне замовлення, який би визначив правові, фінансові й організаційні умови впровадження механізму соціального замовлення у практику взаємодії органів виконавчої влади із громадськими об'єднаннями.

На сьогодні питання надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення регламентуються постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 р. № 450 «Деякі питання надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення»¹.

Таким чином, розширення участі волонтерських організацій у вирішенні соціальних проблем у країні можна досягти шляхом активного впровадження соціального замовлення. З нашої точки зору, найбільш актуальними заходами в цій сфері є наступні:

— створення правової бази впровадження соціального замовлення, зокрема прийняття Закону України «Про соціальне замовлення»;

— розроблення ефективної системи оцінки проєктів соціального замовлення;

— удосконалення процедури проведення конкурсів соціальних проєктів серед громадських об'єднань;

— активізація проведення різних заходів (круглих столів, семінарів, конференцій) для розповсюдження інформації про сутність та переваги соціального замовлення;

— вивчення зарубіжного досвіду спільного вирішення із державою соціальних проблем.

Удосконалення публічних консультацій з громадськістю. Важливим напрямом інституційного забезпечення волонтерської діяльності є вдосконалення публічних консультацій з громадськістю. Широке обговорення спрямованості політики підтримки волонтерської діяльності є доцільним з огляду на необхідність зменшення конфліктності та вироблення консолідованої позиції. Механізм консультування з громадськістю використовується на етапі генерування альтернативних варіантів вирішення проблеми.

¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 р. № 450 «Деякі питання надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/450-2020-%D0%BF/conv#n3>

На сьогодні в цілому розроблено нормативну базу проведення консультацій з громадськістю. При центральних і регіональних органах влади створено громадські ради, що повинні забезпечувати проведення консультацій із зацікавленими сторонами. Так, наприклад, функціонування Громадської ради при Національному агентстві з питань запобігання корупції — обов'язкова норма Закону України «Про запобігання корупції»¹. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 листопада 2019 р. № 952 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики»² встановлює, що вона є колегіальним органом, що утворюється «для забезпечення прозорості та громадського контролю за діяльністю Національного агентства з питань запобігання корупції». Її основними завданнями, серед інших, є: сприяння взаємодії органу з громадськістю, врахування громадської думки під час виконання Агентством своїх завдань.

Досвід інших країн говорить про те, що розвиток і стабільність демократичних держав неможливі без взаємодії громадянського суспільства та державних органів. У сучасному світі громадські ради існують у більшості правових держав. Вони створюються у різних формах і сферах суспільного життя для підвищення ефективності державного управління та підвищення якості розроблюваних політик і рішень. Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) рекомендує ще більше залучати громадян до всіх етапів політичного циклу в країні. Це можуть бути як форми громадських рад при органах влади, так і більш глобальні ініціативи на кшталт громадянських асамблей чи місцевих об'єднань. Це надасть громадянам можливість краще представляти свої інтереси та підвищить рівень довіри до влади³.

Порядок проведення консультацій із громадськістю з питань формування та реалізації державної політики визначено постановою Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 р. № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики»⁴. Згідно з цим

¹ Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

² Постанова Кабінету Міністрів України від 20 листопада 2019 р. № 952 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952-2019-%D0%BF#Text>

³ Громадські ради: для чого потрібні та як працюють в Україні. Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК). 25 травня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-p>

⁴ Постанова КМУ від 03.11.2010 р. № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>

порядком, консультації із громадськістю організовує та проводить орган виконавчої влади, який готує пропозиції щодо реалізації державної політики у відповідній сфері державного і суспільного життя. Громадські організації можуть ініціювати проведення консультацій із громадськістю з питань, не включених до орієнтовного плану, шляхом подання відповідних пропозицій громадській раді або безпосередньо органу виконавчої влади. Консультації з громадськістю проводяться у формі публічного громадського обговорення та вивчення громадської думки.

За висновками експертів, консультації із громадськістю часто мають формальний характер, не завжди дотримуються часових рамок їх проведення. Відповідно до Порядку проведення консультацій з громадськістю, органи виконавчої влади повинні розміщувати на своїх веб-сайтах інформаційні повідомлення про проведення консультацій з громадськістю, хід проведення консультацій та звіти за їх результатами. На жаль, така інформація там, як правило, відсутня.

Порядок проведення консультацій також передбачає, що органи виконавчої влади повинні щороку складати орієнтовний план проведення консультацій з громадськістю, затверджувати його до початку року й оприлюднювати на офіційному веб-сайті органу виконавчої влади та в інший прийнятний спосіб. Ця вимога теж не завжди виконується.

Основними причинами неефективності консультацій з громадськістю є такі:

- недоліки Порядку проведення консультацій з громадськістю;
- небажання місцевих органів виконавчої влади враховувати пропозиції інститутів громадянського суспільства;
- відсутність належного інформування про проведення консультацій;
- низька якість пропозицій від інститутів громадянського суспільства;
- недостатній досвід партнерського спілкування між органами влади та громадськими об'єднаннями;
- невисока роль представників інститутів громадянського суспільства в ініціюванні консультацій, хоча така можливість передбачена законодавством.

Для удосконалення публічних консультацій з громадськістю необхідно:

- передбачити обов'язковість оприлюднення на веб-сайті органу виконавчої влади всіх пропозицій, отриманих органом влади в ході проведення консультацій;

— передбачити обов'язковість підготовки органами влади щорічних звітів про результати виконання щорічних планів проведення консультацій з громадськістю;

— розглянути можливість організації для інститутів громадянського суспільства тренінгів з питань підготовки й обґрунтування пропозицій до проектів нормативно-правових актів;

— забезпечити обов'язковість проведення консультацій за умови подання пропозиції щодо їх проведення не менше ніж трьома інститутами громадянського суспільства;

— дотримуватись часових рамок проведення консультацій, які повинні бути достатніми для підготовки пропозицій;

— здійснювати інформування про консультації та залучення представників усіх зацікавлених сторін.

Отже, необхідно активізувати роботу Громадської ради при Міністерстві соціальної політики України, а в разі необхідності — створювати консультативні науково-методичні ради з метою залучення фахівців для обговорення проблем політики підтримки волонтерського руху в країні.

Активізація роботи щодо популяризації волонтерської діяльності. Цей важливий напрям відноситься до компетенції Міністерства культури та інформаційної політики України, а також Державного комітету телебачення і радіомовлення України, завданнями яких мають стати:

— сприяння створенню інформаційних матеріалів з висвітлення кращих волонтерських практик у форматі соціальної реклами, журналістських розслідувань, окремих тематичних програм;

— популяризація прикладів взаємодії бізнесу, волонтерських організацій та влади;

— проведення інформаційних кампаній, спрямованих на залучення до соціалізації внутрішньо переміщених осіб якомога ширшого кола громадян України, у тому числі силами волонтерів, благодійних організацій, приватних донорів.

Розширення знань та досвіду волонтерів через більш активну реалізацію міжнародних волонтерських програм. На сьогодні волонтерські організації існують у 80-ти країнах світу. Близько 110 млн людей щорічно беруть участь у добровільних програмах, де допомагають у сферах освіти, охорони здоров'я, екології, соціального захисту та багатьох інших. Існує безліч міжнародних волонтерських програм і міжнародних волонтерських таборів, у яких можуть взяти участь українські волонтери. Унікальність цих програм у наступному:

- інтенсивна мовна практика;
- занурення у культуру інших країн;
- неформальна освіта, тобто набуття нових знань і вмінь у процесі волонтерської роботи;
- популяризація України у світі: кожен волонтер, перебуваючи у таборі, є посланцем своєї країни. Тому в українських волонтерів є ще одна важлива місія — нести інформацію про Україну у світ.

Під час участі у міжнародних волонтерських програмах мають можливість ґрунтовно поглибити свої знання щодо надання соціальної допомоги різним верствам населення студенти — майбутні психологи та соціальні педагоги.

Студенти-волонтери, беручи участь у міжнародних програмах, мають змогу набути фахових знань з обраної спеціальності в процесі спілкування з професіоналами, спостереження за їхньою роботою, ознайомлення з певними методиками, технологіями й їхнім застосуванням на практиці, вони знайомляться з діяльністю громадських організацій різних країн, набувають досвіду спілкування та співпраці з іноземними студентами. Працюючи в міжнародних групах, «студенти не тільки розширюють своє бачення волонтерського руху, отримують навички організації міжнародних програм, а й удосконалюють свої комунікативні вміння, толерантність і емпатичні здібності, спілкуючись з учасниками з інших країн»¹.

Отже, для отримання українськими волонтерами нових знань та досвіду необхідно активізувати реалізацію міжнародних волонтерських програм. Це — завдання Національної соціальної сервісної служби України як центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику в сфері волонтерської діяльності. Пошук міжнародних волонтерських програм приводить на сайти українських волонтерських організацій, а на сайті Нацсоцслужби така інформація відсутня. Між тим, одним із повноважень Національної соціальної сервісної служби є сприяння здійсненню міжнародного співробітництва з питань волонтерської діяльності, узагальнення та поширення практики роботи у цій сфері.

Нацсоцслужба повинна узагальнювати пропозиції зарубіжних волонтерських організацій, аналізувати їх та пропонувати на своєму сайті. Це дасть можливість волонтеру вибрати потрібну та безпечну міжнародну волонтерську програму. Необхідно також налагодити співпрацю з закладами вищої освіти для поширення інформації про волонтерські проекти

¹ Калениченко Р. А. Волонтерство в соціальній роботі: навч. посіб. Київ: КиМУ, 2008. С. 48.

серед студентів, оскільки саме студентство є одним з основних джерел поповнення числа волонтерів.

Таким чином, серед напрямів удосконалення нормативно-правового та інституційного забезпечення волонтерської діяльності в Україні важливими нам бачаться такі: удосконалення нормативно-правової бази; поліпшення порядку функціонування реєстрів волонтерів; розробка державної цільової програми «Сприяння розвитку волонтерської діяльності в Україні»; розвиток соціального партнерства між волонтерськими організаціями та державою; удосконалення публічних консультацій з громадськістю; активізація роботи щодо популяризації волонтерської діяльності; розширення знань та досвіду волонтерів через більш активну реалізацію міжнародних волонтерських програм.

3.3. Функціонування системи професійного навчання волонтерству

Формування системи навчання волонтерів в Україні розпочалося зі створення Школи волонтерів у Всеукраїнському громадському центрі «Волонтер».

Мета Школи волонтерів¹:

— сприяти підвищенню мотивації до волонтерської діяльності, оволодінню основними знаннями та вміннями, необхідними для здійснення волонтерської роботи;

— розвиток соціальної активності, навичок усвідомленого вибудовування власного життя.

Заняття в Школі проводяться у формі семінарів, тренінгів, різноманітних творчих вправ, рольових і тематичних ігор, підготовки інформаційних повідомлень, дискусій, обговорень тощо. Навчання в Школі здійснюється на безоплатній основі. Слухачами можуть бути: учні старших класів загальноосвітніх, вихованці позашкільних навчальних закладів, студенти закладів вищої освіти, безробітна молодь, клієнти центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді тощо. До роботи в Школі залучаються: фахівці на договірних засадах (соціальні педагоги, лікарі, психологи, педагоги, юристи тощо), волонтери, які пройшли відповідну підготовку.

¹ Менеджмент волонтерських груп від А до Я: навч.-метод. посіб. / за ред. Т. Л. Лях; авт.-кол.: З. П. Бондаренко, Т. В. Журавель, Т. Л. Лях та ін. Київ: Версо-04, 2012. С. 203.

На тренінгах волонтери навчаються роботі в дитячих аудиторіях, молодіжному лідерству, набувають навичок ораторського мистецтва, ефективного спілкування, ведення соціальної роботи, проведення соціальних опитувань.

Відповідно до покладених на неї завдань Школа¹:

1) надає волонтерам знання з психолого-педагогічних, правових, соціально-медичних питань, необхідних для реалізації соціальних програм;

2) сприяє професійному зростанню та набуттю практичного досвіду волонтерів;

3) сприяє розвитку лідерських якостей, творчих здібностей, самовираженню та становленню волонтерів як активних членів суспільства;

4) розробляє та запроваджує навчально-тематичні плани та програми підготовки волонтерів за пріоритетними напрямками діяльності Центру.

Згодом (у 2009 році) у Всеукраїнському громадському центрі «Волонтер» було розроблено та впроваджено Програму зростання волонтерів в організації «Крок до успіху»².

Метою Програми є створення належних умов для розвитку соціальної активності та зростання волонтерів в організації.

Завдання Програми:

— забезпечення індивідуального підходу до особистісного та професійного розвитку особистості в організації;

— здійснення моніторингу мотивів і потреб волонтерів;

— забезпечення прозорості у діяльності працівників організації та волонтерів;

— окреслення перспектив зростання волонтерів в організації та визначення механізмів забезпечення цього процесу.

Згідно з цією Програмою у Всеукраїнському громадському центрі «Волонтер» виокремлюють 5 етапів зростання волонтерів в організації: волонтер-початківець; волонтер; лідер волонтерської групи; волонтер активного складу; координатор діяльності волонтерської групи (рис. 3.2).

¹ Менеджмент волонтерських груп від А до Я: навч.-метод. посіб. / за ред. Т. Л. Лях; авт.-кол.: З. П. Бондаренко, Т. В. Журавель, Т. Л. Лях та ін. Київ: Версо-04, 2012. С. 203.

² Іванчук К. П., Лях Т. Л. Особливості підготовки волонтерів у неурядових організаціях (на прикладі Всеукраїнського громадського центру «Волонтер»): матер. XIII Міжнар. наук.-практ. конф. «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії». Переяслав-Хмельницький, 2015. С. 226–229.

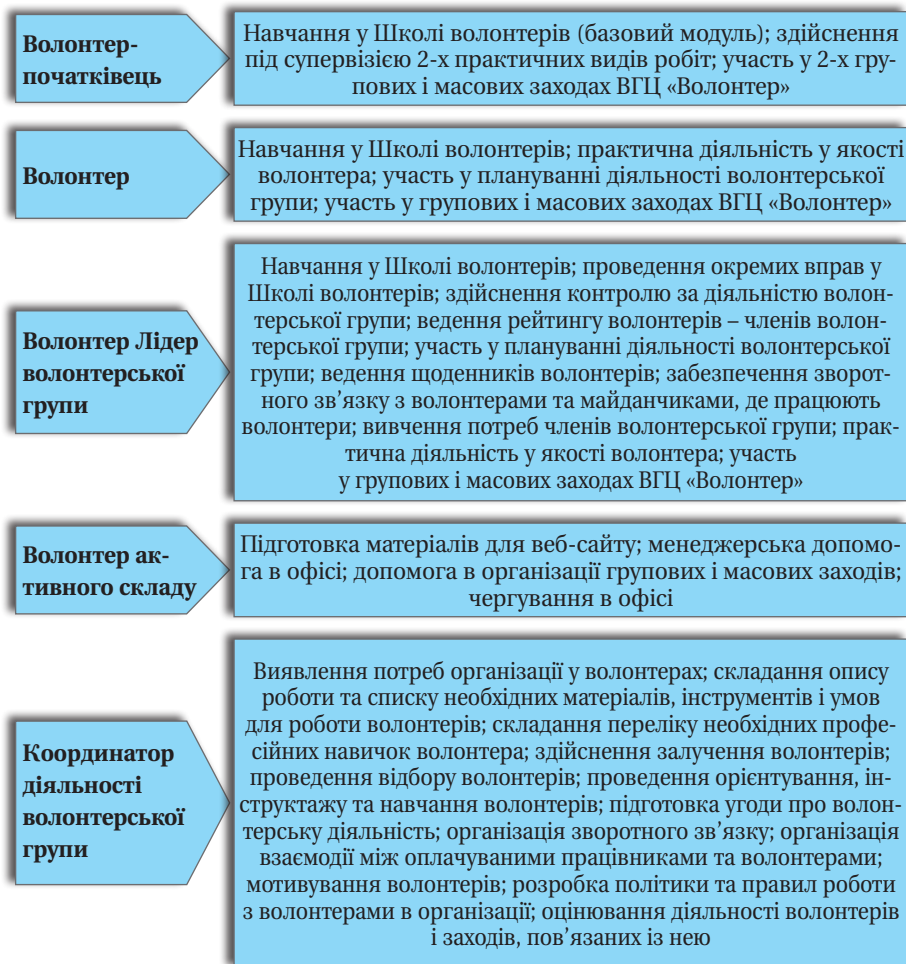

Рис. 3.2. Зміст діяльності волонтера згідно з рівнем його розвитку (за Програмою «Крок до успіху»)

Джерело: побудовано за [1].

¹ Лях Т. Л. Програма зростання волонтерів в громадській організації «Всеукраїнський громадський центр «Волонтер»: матер. XIV Міжнар. наук.-практ. конф. «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії» // Зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т імені Григорія Сковороди, 2015. URL: <http://conferences.neasmo.org.ua/uk/art/2061>

Основні складові Програми: організаційні вимоги до волонтера; зміст діяльності волонтера; привілеї волонтера; завдання координатора волонтерської групи; технологічне забезпечення. Вважаємо за доцільне пропонувати авторам Програми при її удосконаленні внести до неї в якості складової зміну компетенцій волонтера залежно від його кроків сходинками до успіху.

Школа волонтерів функціонує також і в Центрі соціальних ініціатив і волонтерства Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, який був створений у 2002 році на факультеті психології та спеціальної освіти, а з 2010 року набув загальноуніверситетського статусу¹. В Школі волонтерів проводяться цікаві та змістовні заняття, організовуються зустрічі з соціальними партнерами, обговорюються нові проекти.

У 2006 році наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 30.01.2006 р. № 204 затверджене Типове положення про Школу волонтерів центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді²».

Згідно з цим Положенням Школа волонтерів центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді — це спеціалізоване формування, яке створюється центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Наказом визначено завдання Школи:

— надання волонтерам знань з психолого-педагогічних, правових, соціально-медичних питань, необхідних для реалізації соціальних програм;
— сприяння професійному зростанню та набуттю практичного досвіду волонтерів;

— сприяння розвитку лідерських якостей, творчих здібностей, самовираженню та становленню волонтерів як активних членів суспільства;

— розробка та запровадження навчально-тематичних планів та програм підготовки волонтерів за пріоритетними напрямками діяльності Центру.

Заняття в Школі проводяться у формі семінарів, тренінгів, різноманітних творчих вправ, рольових і тематичних ігор, підготовки інформаційних повідомлень, дискусій, обговорень тощо.

Відповідно до зазначеного наказу навчання в Школі здійснюється на безоплатній основі. Слухачами Школи можуть бути різні категорії молоді.

¹ Волонтерська робота в Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара. URL: <https://www.dnu.dp.ua/view/fpsih>

² Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 30.01.2006 р. № 204 «Про затвердження Типового положення про Школу волонтерів центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0141-06#Text> (втратив чинність).

У подальшому, з розвитком волонтерського руху, школи волонтерів стали відкривати більшість волонтерських організацій.

Навчання волонтерів також проводять різні державні установи. Наприклад, навчання волонтерів пробації здійснюють підрозділи Державної установи «Центр пробації». Для цього розроблено тренінгову програму первинної підготовки та інтеграції волонтерів пробації. Основними завданнями тренінгової програми є: сприяння розвитку навичок волонтерської діяльності, пов'язаної з пробацією, та ефективних навичок для роботи з суб'єктами пробації; стимулювання у громадян усвідомлення важливості волонтерської діяльності, пов'язаної з пробацією.

Підрозділи Державної служби з надзвичайних ситуацій (ДСНС) розгорнули курси для бажаючих стати волонтерами у воєнний час. Тривалість курсів — два тижні, за цей період волонтери проходять тренінги щодо основ домедичної допомоги постраждалим, способів порятунку при дорожньо-транспортних пригодах, дій при пожежі, загрозах обвалу конструкцій та виявленні підозрілих і вибухонебезпечних предметів.

Важливість та необхідність навчання волонтерів визнається як науковцями, так і фаховими співробітниками соціальних служб.

Так, на актуальності волонтерської школи в сучасних умовах наголошує Р. А. Калениченко, вважаючи, що «головним критерієм налагодженої структури волонтерського руху є навчання й підготовка добровольців»¹. На думку вченого, розвиток волонтерського руху в Україні повинен базуватися не тільки на практиці, а й на теоретичній основі. А діяльність волонтерів у всіх прошарках нашого суспільного життя потребує знань із психології, педагогіки, соціології, юриспруденції, медицини та підготовки до роботи в різних проблемних ситуаціях. Добровольці повинні бути готові до будь-яких проблемних ситуацій, знати всі тонкощі, з якими працюють, розуміти особливості кожної категорії людей, яким намагаються допомогти.

Науковцями неодноразово порушувалися питання щодо створення шкіл волонтерів при закладах вищої освіти. Так, зокрема, І. Е. Артеменко розглядала необхідність та можливості «створення на базі Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова школи волонтерів для роботи з територіальними центрами»². Дослідниця пропонувала залучити

¹ Калениченко Р. А. Волонтерство в соціальній роботі: навч. посіб. Київ: КиМУ, 2008. С. 61.

² Артеменко І. Е. Концептуальні засади створення школи волонтерів для роботи з людьми поважного віку // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. 2018. Вип. 24. С. 139. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/19831/Artemenko.pdf?sequence=1>

до роботи в цій школі вузькоспеціалізованих фахівців з практичним досвідом роботи. Завдання школи формулювались наступним чином:

- популяризація у студентському середовищі НПУ імені М. П. Драгоманова ідеї волонтерства;
- зорієнтування студентів-волонтерів у професійній спеціалізації;
- формування у студентів високого рівня знань та навичок, які необхідні у соціальній роботі з людьми похилого віку та інвалідами;
- формування у студентів навичок тренерської діяльності.

На наш погляд, цікавим напрямом удосконалення системи навчання волонтерства в країні може стати створення Академії волонтерства на базі одного із закладів вищої освіти, в якій передбачити навчання як керівників волонтерських програм, так і волонтерів.

Безсумнівно, що навчання в цьому закладі повинно будуватися на основі компетентного підходу як методології системи професійної підготовки. Застосування цього підходу передбачає чітке визначення результатів навчання.

Отже, для розуміння мети навчання, його складових і результатів, перш за все, необхідно розглянути компетентності волонтера. Для цього звернемось до трактування поняття «компетентність».

У Законі України «Про освіту» термін «компетентність» визначається як «динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність»¹.

Волонтер, на наш погляд, повинен володіти такими компетентностями (рис. 3.3).

Отже, складовими професійної компетентності волонтера є психолого-педагогічна, соціальна, соціокультурна, комунікативна та лідерська компетентності.

Серед зазначених компетентностей для волонтера важливою є *комунікативна компетентність* — здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, яка розглядається як система внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації у певному колі ситуацій міжособистісної взаємодії².

¹ Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

² Школа волонтерів: навч. посіб. / за заг. ред. Г. С. Скитьової; авт. кол.: Я. А. Брик, Н. В. Говорун, В. В. Демтьєв, О. М. Лашук, О. В. Мельник, О. В. Потій, Г. С. Скитьова, М. П. Тищенко. Київ, 2016. С. 59.

Рис. 3.3. Складові професійної компетентності волонтера

Джерело: побудовано за [1; 2; 3; 4]

Волонтер, який володіє комунікативною компетентністю, здатний вміло використати різноманітні види комунікації й ефективно вплинути на реалізацію поставлених цілей.

Соціальна компетентність — це сукупність соціальних знань, умінь, навичок, досвіду, мотивів діяльності, цінностей і особистісних якостей, зокрема професійно значущих, та здібностей, які дають змогу майбутньому фахівцю ефективно взаємодіяти з соціумом, встановлювати контакти з різними соціальними групами, виконувати соціальні ролі, функції в

¹ Школа волонтерів: навч. посіб. / за заг. ред. Г. С. Скитьової; авт. кол.: Я. А. Брик, Н. В. Говорун, В. В. Дементьев, О. М. Лашук, О. В. Мельник, О. В. Потій, Г. С. Скитьова, М. П. Тищенко. Київ, 2016. 166 с.

² Слущкий Я. С. Формування компетенцій, як складової волонтерської діяльності, у волонтера // Austrian Journal of Humanities and Social Sciences. 2015. № 9–10. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-kompetentsiy-kak-sostavlyayuschey-volonterskoy-deyatelnosti-u-volontera>

³ Лях Т. В. Вимоги до особистісно-моральних якостей потенційних волонтерів з числа студентів. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1241/1/T_LYAKH_VDOMYPVZCS_KSP&KO_IPSP.pdf

⁴ Червоненко К. С. Формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників засобами волонтерської діяльності // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2020. Вип. 77. С. 216–220.

межах компетенції соціального працівника та в головних сферах діяльності людини¹.

З точки зору К. С. Червоненко, соціально компетентний соціальний працівник має володіти такими якостями²:

— відповідально ставитися до прийняття рішень, розуміти власні почуття;

— бути впевненим та соціально активним;

— розуміти сутність та специфіку ситуації або проблеми;

— визначати мету, завдання та шляхи їх досягнення найоптимальнішими засобами;

— розуміти прохання та очікування людей, враховувати їх бажання, можливості, права;

— розуміти соціальну дійсність, аналізувати, прогнозувати та передбачати наслідки соціальних процесів у суспільстві та конкретному середовищі;

— вмотивовано застосовувати соціальні знання та вміння у різноманітних сферах діяльності людини;

— демонструвати гнучкість поведінки у різних соціальних ситуаціях, ефективно виконувати соціальні ролі;

— аналізувати свою діяльність та її наслідки;

— постійно самовдосконалюватися.

Інклюзивна компетентність визначається як «здатність здійснювати професійні функції в процесі інклюзивного навчання з урахуванням різних вад здоров'я та потреб у соціальних послугах дітей і молоді з особливими потребами й створювати умови для їх розвитку і саморозвитку»³.

Н. А. Фіголь визначає критерії готовності до інклюзивної діяльності⁴:

— усвідомлення необхідності виконувати соціально-педагогічну діяльність;

— готовність до подолання невдач;

¹ Сидорук І. І. Сутність поняття «соціальна компетентність майбутнього соціального працівника» // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2019. Вип. 1(44). С. 177.

² Червоненко К. С. Формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників засобами волонтерської діяльності // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2020. Вип. 77. С. 216–220.

³ Соловей Т. В., Чайковський М. Є. Змістовні компоненти професійної компетентності соціального працівника інклюзивного закладу освіти // Зб. наук. праць Хмельницького ін-ту соціальних технологій Університету «Україна». 2013. № 1. С. 224.

⁴ Фіголь Н. А. Інклюзивна компетентність педагога: теоретичний аспект // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2020. Вип. 77. С. 201.

— упевненість в тому, що виконувана діяльність принесе позитивні результати;

— знання фахових і методичних матеріалів;

— здатність до професійної рефлексії;

— наявність реактивного мислення для розв'язання нестандартних ситуацій;

— схильність до творчості;

— наявність особистісно значущих якостей, необхідних для виконання соціально-педагогічної діяльності в умовах інклюзивної освіти;

— бажання допомогти розкрити потенціал учнів.

Головним аспектом *соціокультурної компетентності* є вміння використовувати існуючі соціокультурні правила у необхідному контексті¹. Поділяючи цю компетентність на складові (соціальну та культурну), Л. М. Вольнова наводить такі їх визначення:

— соціальна компетентність — здатність до співпраці, уміння розв'язувати проблеми в різних життєвих ситуаціях, навички взаєморозуміння, соціальні й громадянські цінності та вміння, мобільність у різних соціальних умовах, вміння визначати особисті ролі в суспільстві тощо;

— культурна компетентність — здатність запобігти поширенню атмосфери нетерплячості, сприяти як розумінню відмінностей, так і готовності жити у злагоді з людьми інших культур, мов, релігій тощо².

Психолого-педагогічну компетентність науковці трактують як «сукупність особистісних характеристик індивіда, володіння психолого-педагогічними знаннями, уміннями та навичками, здібностями і мотиваційно-ціннісними установками, які забезпечують можливість успішної взаємодії, накопичення й обміну досвідом із суб'єктами навколишнього світу та професійної діяльності»³.

Лідерська компетентність — це здатність реалізовувати цілі, завдання, функції та технології лідерського управління, набувати професійного досвіду та досвіду лідерства як певних соціальних стосунків між членами

¹ Слущкий Я. С. Формування компетенцій, як складової волонтерської діяльності, у волонтера // *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*. 2015. № 9–10. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-kompetentsiy-kak-sostavlyayuschey-volonterskoj-deyatelnosti-u-volontera>

² Вольнова Л. М. Соціокультурна компетентність як складова підготовки студентів — майбутніх фахівців системи діяльності «людина–людина» // *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №12: Психологічні науки*. 2009. Вип. 28 (52). С.137–145.

³ Артюшина М., Новікова Т., Туз О. Формування психолого-педагогічних компетентностей майбутніх фахівців економічних спеціальностей у процесі ступеневої освіти // *Зб. наук. праць Нац. академії Держ. прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*. 2020. № 4(23). С. 12.

групи, бути лідером. Вона є інтегрованою якістю особистості, яка складається із таких структурних компонентів: когнітивного (знання), операційно-діяльнісного (уміння та здатності) та особистісного (якості особистості, загальні та специфічні риси лідера)¹.

Виходячи із необхідності володіння волонтером зазначеними компетентностями, потрібно побудувати програму навчання, підібрати форми та методи навчання (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Навчальні дисципліни, форми та методи навчання
в Академії волонтерства**

Навчальні дисципліни (основи)	Загальна та вікова психологія
	Соціальна психологія
	Соціальна педагогіка
	Менеджмент соціальної роботи
	Економічні основи соціальної роботи
	Правове регулювання соціального забезпечення
	Соціальна робота з різними групами клієнтів
	Етика соціальної роботи
	Основи соціально-педагогічних комунікацій
	Медико-соціальні основи здоров'я
Форми навчання	Лекції-бесіди
	Консультації
	Колоквіуми
	Семінари-практикуми
	Клуб-школи
Методи навчання	Дискусії
	Робота в групах
	Тренінги
	Кейси
	Ігрові методи
	Конференції
	Круглі столи

Джерело: авторська розробка

¹ Єрмоленко А. Б. Сучасна модель розвитку лідерської компетентності педагогічних працівників професійної освіти в системі підвищення кваліфікації // Вісник Глухівського нац. пед. ун-ту імені Олександра Довженка. 2021. Вип. 45. С. 207.

Зміст таблиці 3.1 — це, на нашу думку, орієнтовні пропозиції щодо організації навчання в запропонованій до створення Академії волонтерства. Зазвичай фахівці у сфері соціальної роботи пропонують широкий перелік різних структур і форм навчання, зокрема¹:

- семінари;
- вуличні ігротеки, школи спілкування, школи лідерів;
- навчальні тренінги;
- навчальні прес-центри;
- круглі столи з окремих проблем;
- тематичні волонтерські курси;
- години саморозвитку;
- стажування;
- цикл тематичних 2–3-денних зборів;
- пошукові дні;
- захист творчих проєктів тощо.

Слухачами Академії можуть бути: волонтери, керівники волонтерських програм, студенти, учні старших класів загальноосвітніх шкіл. Тривалість навчання в Академії — 6 місяців, після закінчення слухач отримує сертифікат про проходження навчання.

Передбачається, що викладання основних навчальних дисциплін будуть здійснювати викладачі університету, працівники громадських організацій, експерти на безоплатній основі. Основними формами навчання волонтерів і підготовки їх до здійснення волонтерської діяльності, включаючи роботу з дітьми та молоддю, є: лекції, семінари, тематичні зустрічі, відвідування соціальних служб, громадських організацій тощо. Але важливо, щоб навчання проводилося в інтерактивній, тренінговій формі, що дозволяє учасникам ознайомитися з особливостями організації роботи волонтерів, опанувати сучасні технології соціальної роботи, поглибити знання щодо організації просвітницької роботи з формування здорового способу життя серед дітей та молоді, а також знайти однодумців і партнерів для започаткування спільних проєктів. Саме тому однією з форм навчання студентів-волонтерів Академії ми обрали тренінг. Приклад онлайн-тренінгу «Основи волонтерської діяльності» наведено у додатку Г.

Доцільним було б створення в складі Академії структурного підрозділу «Міжнародний волонтер», який відповідатиме за аналіз і відбір

¹ Калениченко Р. А. Волонтерство в соціальній роботі: навч. посіб. Київ: КиМУ, 2008. С. 65.

міжнародних волонтерських програм. Участь у міжнародних волонтерських програмах слід зараховувати як проходження практики волонтером.

Звісно, створення Академії волонтерства потребує розробки системи правового та організаційного забезпечення.

У цьому напрямі необхідно:

— визначити та закріпити правовий статус цього навчального центру в рамках структури Університету, підготувати проєкт рішення Вченої ради про створення структурного підрозділу та/або проєкту наказу про створення Академії волонтерства;

— Академію волонтерства доцільно підпорядкувати проректору з навчально-виховної роботи Університету;

— розробити та затвердити Положення про Академію волонтерства, в якому визначити такі концептуальні основи її діяльності: місію, стратегію, цілі, завдання та методи їх досягнення;

— розробити та погодити штатний розпис Академії та посадові інструкції штатних співробітників;

— розробити програму залучення партнерських організацій до участі в діяльності Академії;

— встановити партнерські зв'язки з місцевими та регіональними владними структурами, некомерційними організаціями та бізнес-спільнотою.

Необхідно також визначити основні та додаткові джерела фінансування діяльності Академії, скласти кошторис доходів і витрат на її утримання. Основними джерелами фінансування можуть бути: гранти, цільове фінансування, спонсорські кошти та інші.

Таким чином, за результатами проведеного дослідження зроблено висновок про важливість та необхідність створення системи професійного навчання волонтерів. Зазначено, що навчання волонтерів повинно будуватися на основі компетентнісного підходу як методології системи професійної підготовки. Враховуючи, що однією із проблем волонтерської діяльності в Україні є недостатня компетентність волонтерів, та визнаючи важливість і необхідність удосконалення системи навчання волонтерства в країні, в монографії запропоновано створення Академії волонтерства на базі одного із закладів вищої освіти, в якій слід передбачити навчання як керівників волонтерських програм, так і окремих волонтерів.

Висновки до розділу 3

1. Проведений огляд зарубіжного правового забезпечення волонтерської діяльності засвідчив про його суттєві відмінності в різних країнах, що пояснюється як різними цілями законодавців, так і ступенем розвитку волонтерства. В деяких країнах (наприклад, у Великобританії, Болгарії, Нідерландах, Німеччині, Франції, Швеції, Австрії) відсутнє національне законодавство, яке б чітко регулювало питання волонтерської діяльності та статус волонтерів. Спеціальні закони, що регулюють волонтерську діяльність, прийняті в Хорватії, Чехії, Угорщині, Італії, Бельгії, Польщі, Португалії, Румунії, Іспанії та інших країнах.

2. У багатьох зарубіжних країнах діють державні програми підтримки волонтерів, що передбачають надання податкових пільг; здійснення державного страхування волонтерів за деякими видами; компенсацію витрат, пов'язаних з необхідною підготовкою до ролі волонтера, з проїздом та харчуванням. Великі світові компанії застосовують різні способи стимулювання своїх працівників до волонтерської роботи: від виділення окремих днів у робочому графіку для спільної праці на користь громади до спеціальних волонтерських відпусток для проведення волонтерської роботи.

3. У контексті адаптації в Україні зарубіжного досвіду регулювання волонтерської діяльності заслугоує на увагу більш детальне ознайомлення та використання досвіду Швеції щодо створення спеціальної структури, яка б відповідала за базу даних підбору волонтерів. Також цікавим для вивчення є досвід створення Фонду волонтерства, як це було зроблено в Італії за ініціативою Римської ошадної каси. Слід також звернути увагу на функціонування в Німеччині організацій, діяльність яких зосереджується на активних літніх громадянах.

4. Генеральною асамблеєю ООН визнано безпрецедентну глобальну та національну необхідність прискорення процесу сприяння й інтеграції волонтерської діяльності та зроблено заклик до урядів країн допомагати створенню сприятливого середовища для волонтерства та волонтерів, включати інформацію про масштаби, внесок і вплив волонтерства в майбутні добровільні національні огляди Цілей сталого розвитку. У звіті UNV про стан світового волонтерства за 2021 рік зазначено, що способи взаємодії, співпраці та партнерства волонтерів і державних органів є життєво важливими для досягнення Порядку денного сталого розвитку до 2030 року та Цілей сталого розвитку.

5. Важливими напрямками удосконалення нормативно-правового та інституційного забезпечення волонтерської діяльності в Україні є наступні: удосконалення нормативно-правової бази; поліпшення порядку функціонування реєстрів волонтерів; розробка державної цільової програми «Сприяння розвитку волонтерської діяльності в Україні»; розвиток соціального партнерства між волонтерськими організаціями та державою; удосконалення публічних консультацій з громадськістю; активізація роботи щодо популяризації волонтерської діяльності; розширення знань та досвіду волонтерів через більш активну реалізацію міжнародних волонтерських програм.

6. Розглянуто етапи формування системи навчання волонтерів та основні функціонування шкіл волонтерів, що діють в Україні. Звернено увагу на необхідність впровадження компетентнісного підходу як методології системи професійної підготовки волонтерів. Охарактеризовано компетентності, якими повинен володіти сучасний волонтер, зокрема: психолого-педагогічну, соціальну, соціокультурну, комунікативну та лідерську. Запропоновано створення Академії волонтерства на базі одного із закладів вищої освіти, в якій передбачити навчання як керівників волонтерських програм, так і окремих волонтерів.

ВИСНОВКИ

У розрізі здійсненого організаційно-правового дослідження волонтерської діяльності в Україні як феномена і складової соціальної роботи, об'єкта державної політики та важливої умови сталого розвитку суспільства України, зроблено наступні висновки.

1. Дослідження феномена волонтерської діяльності демонструє актуальність зазначеної теми. Вітчизняними та зарубіжними дослідниками широко трактується її сутність, розглядаються принципи та функції волонтерства. У нашому розумінні волонтерська діяльність — це добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Її ознаками є добровільність, неприбутковість, соціально спрямований характер, користь для окремих осіб і суспільства загалом. Різноманітні види волонтерської діяльності можна згрупувати за такими класифікаційними ознаками: залежно від організатора діяльності; залежно від правового статусу; за провідним напрямом діяльності; залежно від мотивації до волонтерства.

2. У монографії уточнено функції волонтерської діяльності в суспільстві, зокрема виділено такі: формування і розвитку громадянського суспільства, трансляційну, стимулюючу, консолідуючу, нормотворчу та комунікативну. Серед принципів побудови волонтерської діяльності основними визнано принцип добровільності, безкорисливості, гуманності, законності, гласності, відповідальності, конфіденційності. Важливість волонтерства для суспільства полягає в його можливості та здатності вирішувати складні проблеми окремої людини, суспільства та довкілля, які часто виникають на ґрунті недостатньої турботи про суспільне благо.

3. Здійснено аналіз генезису функціонування і розвитку волонтерства, який засвідчив, що офіційною датою його заснування вважається 1859 рік, коли швейцарський підприємець та громадський діяч Жан Анрі Дюнан, вражений результатами битви при Сольферіно, зробив спробу створення Товариства допомоги пораненим.

Аналізуючи хронологію розвитку волонтерства, зроблено висновок, що в основі всіх його проявів лежать певні мотиви. Основними серед них слід вважати бажання громадянина добровільно і безоплатно надати допомогу тим, хто її потребує, реалізувати свої моральні та релігійні принципи, відчутти себе потрібним і корисним для інших; отримання морального задоволення від вдячності людей, яким надана допомога; самореалізацію волонтера, його подальше професійне зростання. Починаючи з середини XIX століття і до сьогодення волонтерська діяльність набувала різних форм, спостерігались різні темпи активності волонтерства.

4. Проаналізовано рівень залученості населення різних країн до волонтерської діяльності за результатами Всесвітнього індексу благодійності (World Giving Index). Виявлено, що тенденцією 2020–2021 рр. стало зниження рівня благодійності в країнах, класифікованих ООН як країни з високим рівнем доходу. У 2021 р. до ТОП-10 у рейтингу благодійності потрапила Україна. Серед європейських країн найвищий рівень залученості населення до волонтерства у 2021 році мала Франція (29%), а найнижчий — Сербія (9%). У Франції високе значення показника пов'язане з давніми традиціями волонтерства, а причин незначного поширення волонтерської діяльності в Сербії декілька: відносно молодий і невеликий некомерційний сектор у країні та недостатнє сприйняття населенням некомерційних організацій як суб'єктів надання допомоги населенню.

5. Охарактеризовано волонтерську діяльність як складову частину соціальної роботи. З'ясовано, що в Україні роль волонтерства у соціальній сфері визнана на державному рівні, що знаходить підтвердження в окремих законодавчих документах, зокрема у законах України «Про соціальні послуги», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», в яких добровільна праця волонтерів визнається як необхідна та суспільно корисна. В Україні волонтерів до своєї діяльності залучають територіальні центри соціального обслуговування одиноких громадян та людей похилого віку, які діють при Управліннях праці та соціального захисту населення, та Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

6. Констатовано, що феномен волонтерської діяльності як ресурс особистісно-професійного розвитку полягає в тому, що функції волонтерства спрямовані як на людей, які потребують допомоги, так і на самого волонтера. До їх переліку ми відносимо наступні: функцію

соціалізації; самопізнання; формування соціального капіталу; пізнавальну функцію та функцію професіоналізації. Через волонтерство збагачується професійний досвід, навички, діапазон знань, розвивається креативно-творча діяльність. Це засіб виховання і соціалізації особистості, соціальної взаємодії, саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації. Особливу роль виконує студентське волонтерство, завдяки якому майбутній фахівець стає активним учасником міжособистісних взаємовідносин і професіоналом своєї справи.

7. Проаналізовано систему правового забезпечення волонтерської діяльності в Україні, встановлено, що вона включає міжнародні угоди, резолюції, рекомендації та конвенції; закони України; укази Президента України; постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України; накази міністерств та відомств. Основним законом, який регулює волонтерську діяльність, є Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 р. № 3236-VI у редакції від 03.09.2022 р. Останніми змінами до Закону передбачено додаткові напрями волонтерства; створення та адміністрування центральними органами виконавчої влади у партнерстві з неприбутковими організаціями та установами інформаційно-аналітичної платформи для інформування про можливості волонтерства в Україні та за її межами; визначено в якості основного напрямку державної підтримки волонтерської діяльності розроблення та імплементацію загальнодержавних цільових програм.

8. Досліджено роль волонтерських організацій України у забезпеченні сталого розвитку суспільства. Акцентуємо увагу на тому, що волонтерська діяльність спрямована на вирішення складних проблем окремих громадян, підтримання в належному стані навколишнього середовища, збереження національних традицій, зміну ціннісних орієнтацій населення. Як засіб сталого розвитку волонтерство зміцнює громадянську активність, захищає соціальну інклюзію, поглиблює солідарність та зміцнює відповідальність за результати розвитку. Волонтерство дозволяє людям і громадам брати участь у власному зростанні. Завдяки волонтерству громадяни розвивають свою стійкість, покращують свою базу знань та отримують почуття відповідальності за власну громаду. Соціальна згуртованість і довіра зміцнюються через індивідуальні та колективні волонтерські дії, що призводять до стійких результатів.

9. Запропоновано авторське трактування сутності політики підтримки волонтерської діяльності. Під цим поняттям розуміємо діяльність держави, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства із визначення законодавчо закріплених цілей, розроблення й реалізації управлінських заходів, рішень та дій щодо забезпечення ефективної волонтерської діяльності. З метою визначення напрямів удосконалення зазначеної політики проаналізовано проблеми волонтерської діяльності в Україні. Серед них основними визначено такі: відсутність ефективної комунікації між волонтерами та суспільством; недостатність контролю за подальшою долею майна, переданого волонтерами; емоційне вигорання волонтерів, зниження мотивації; безпека волонтерів; спротив чиновників і консерватизм державних структур; випадки зловживань з боку волонтерів, діяльність псевдоволонтерів; відсутність достатньої координації між волонтерами; недостатня компетентність волонтерів при роботі з певними категоріями споживачів послуг.

10. Виділено чинники, що стимулюють розвиток волонтерського руху в Україні. До них віднесено: значний кредит довіри до волонтерського руху з боку населення країни; збільшення чисельності людей, які потребують допомоги: біженців, поранених, тих, хто втратили житло та майно; підвищення рівня патріотизму та свідомості громадян; підвищення уваги влади до удосконалення правового забезпечення волонтерської діяльності. Серед чинників, що перешкоджають чи сповільнюють розвиток волонтерського руху, слід назвати: недостатню матеріально-технічну базу громадських об'єднань, відсутність масової освіти з тематики волонтерства, незначне поширення в суспільстві цінностей діалогу, відсутність сталих практик партнерства з органами місцевого самоврядування та бізнесом. Завдання всіх суб'єктів та складових політики підтримки волонтерської діяльності в Україні має полягати у нівелюванні зазначених негативних чинників.

11. Проаналізовано роль волонтерських організацій в системі забезпечення національної безпеки України. Виділено два сплески активізації волонтерського руху — після анексії Криму і початку війни на Донбасі (2014 рік) та 24 лютого 2022 року, з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну. У зв'язку із зовнішньою загрозою втрати територіальної цілісності держави через волонтерство відбулася мобілізація ресурсів громадянського суспільства. На

сьогодні в країні функціонує велика кількість волонтерських організацій, що допомагають українській армії збором коштів, плетінням маскувальних сіток, пошуком дефіцитного обладнання, приготуванням їжі для військових. Нещодавні соціологічні опитування засвідчили, що більшість тих, хто долучилися до волонтерської діяльності під час війни, планують робити це і в майбутньому.

12. Проведений огляд зарубіжного правового забезпечення волонтерської діяльності засвідчив його суттєві відмінності в різних країнах, що пояснюється як різними цілями законодавців, так і ступенем розвитку волонтерства. В деяких країнах (наприклад, у Великобританії, Болгарії, Нідерландах, Німеччині, Франції, Швеції, Австрії) відсутнє національне законодавство, яке б чітко регулювало питання волонтерської діяльності та статус волонтерів. Спеціальні закони, що регулюють волонтерську діяльність, прийняті в Хорватії, Чехії, Угорщині, Італії, Бельгії, Польщі, Португалії, Румунії, Іспанії та інших країнах. У багатьох зарубіжних країнах діють державні програми підтримки волонтерів. У контексті адаптації в Україні зарубіжного досвіду регулювання волонтерської діяльності заслуговує на увагу більш детальне ознайомлення та використання досвіду Швеції щодо створення спеціальної структури, яка б відповідала за базу даних підбору волонтерів. Цікавим для вивчення є досвід створення Фонду волонтерства в Італії, слід також звернути увагу на функціонування в Німеччині організацій, діяльність яких зосереджується на активних літніх громадянах.

13. Визначено напрями удосконалення нормативно-правового та інституційного забезпечення волонтерської діяльності. Серед них: удосконалення нормативно-правової бази; поліпшення порядку функціонування реєстрів волонтерів; розробка державної цільової програми «Сприяння розвитку волонтерської діяльності в Україні»; розвиток соціального партнерства між волонтерськими організаціями та державою; удосконалення публічних консультацій з громадськістю; активізація роботи щодо популяризації волонтерської діяльності; розширення знань та досвіду волонтерів через більш активну реалізацію міжнародних волонтерських програм.

14. Наголошено на важливості та необхідності створення в Україні системи професійного навчання волонтерів. Розглянуто основні школи волонтерів, що діють в Україні. Звернено увагу на необхідність впровадження компетентнісного підходу як методології

системи професійної підготовки волонтерів. Охарактеризовано компетентності, якими повинен володіти сучасний волонтер, зокрема, психолого-педагогічну, соціальну, соціокультурну, комунікативну та лідерську. Запропоновано створення Академії волонтерства на базі одного із закладів вищої освіти, в якій передбачити навчання як керівників волонтерських програм, так і окремих волонтерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артеменко І. Е. Концептуальні засади створення школи волонтерів для роботи з людьми поважного віку // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. 2018. Вип. 24. С. 137–142. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/19831/Artemenko.pdf?sequence=1>
2. Артюшина М., Новікова Т., Туз О. Формування психолого-педагогічних компетентностей майбутніх фахівців економічних спеціальностей у процесі ступеневої освіти // Зб. наук. праць Нац. академії Держ. прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки. 2020. № 4(23). С. 5–21.
3. Благодійність і волонтерство-2016: результати соціологічного дослідження. URL: <https://dif.org.ua/article/blagodiynist-i-volonterstvo-2016-rezultati-sotsiologichnogo-doslidzhennya>
4. Болотова В. О., Ляшенко Н. О., Байдак Т. М. Волонтерська діяльність в Україні як вид соціальної активності // Грани. 2018. Т. 21. № 9. С. 47–57.
5. Бондаренко А., Вдовцов Ю. Посібник по роботі з волонтерами. Київ, 2021. 164 с. URL: https://caritas.ua/wp-content/uploads/2022/02/5_ukr_digital_whole.pdf
6. Бондаренко З. П. Соціально-педагогічне волонтерство як бренд сучасної студентської молоді // Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. Педагогічні науки. 2019. № 2(18). С. 130–136.
7. Важна К. А. Поняття та характеристика держави як суб'єкта міжнародного публічного права // Журнал «Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти». 2019. № 3. С. 132–142. URL: <http://international-relations.knukim.edu.ua/article/view/159113/158363>

8. Вашкович В. В. Адміністративно-правове забезпечення волонтерства як складова соціальної функції держави: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ужгород, 2019. 220 с.
9. Вашкович В. Опис волонтерської допомоги (завдання) у договорах про надання волонтерської допомоги // Підприємництво, господарство і право. 2018. № 2. С. 44–47.
10. Волонтери системи БПД: нові обличчя. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/volonteri-sistemi-bpd-novi-oblichchya>
11. Волонтерство під час війни. Опитування U-Report, проведене 25 червня 2022 р. URL: <https://ukraine.ureport.in/opinion/5800/>
12. Волонтерська Платформа об'єднала 400 тисяч українців довкола допомоги Україні під час війни. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/volunteer-hub-helps-400000-ukrainians-make-difference>
13. Волонтерська робота в Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара. URL: <https://www.dnu.dp.ua/view/fpsih>
14. Вольнова Л. М. Соціокультурна компетентність як складова підготовки студентів — майбутніх фахівців системи діяльності «людина–людина» // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №12: Психологічні науки. 2009. Вип. 28 (52). С.137–145.
15. Всесвітній індекс благодійності. URL: <https://www.wikiwand.com/uk/>
16. Говорун Н. Школа волонтерів-2016. URL: <http://poruch.ua/wp-content/uploads/2016/10/Hto-ti-ye-volonter.pdf>
17. Голуб В. Л. Роль волонтерської діяльності в освітньо-науковому просторі суспільства та її значення для державного управління // Зб. наук. праць

- Нац. академії держ. управління при Президентові України. 2013. Вип. 2. С. 160–178.
18. Горінов П. В., Драпушко Р. Г. Адміністративно-правове регулювання волонтерського руху в Україні // Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 8. С. 266–269. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2022/57.pdf
 19. Горносталя М. Україна потрапила до топ-10 країн світового індексу благодійності. URL: <https://gloss.ua/ua/lifestyle/138913-ukrajina-potrapila-do-top-10-krajin-svitovoho-indeksu-blahodijnosti>
 20. Грищенко Н. І. Волонтерський рух в сучасній Україні як стратегія розвитку молодіжного лідерства // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2018. Вип. 2(38). С. 73–78.
 21. Громадські ради: для чого потрібні та як працюють в Україні. Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК). 25 травня 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-p>
 22. Демида С. М., Носок М. С. Мотивація студентів до волонтерської діяльності // Вісник ЛДУ БЖД. 2016. № 13. С. 169–174.
 23. Державне фінансування організацій громадянського суспільства. Як запровадити європейські стандарти? / О. Ю. Вінніков, Д. С. Ковриженко, М. В. Лациба та ін.; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. Київ: Агентство «Україна», 2010. 224 с. URL: http://ipo.org.ua/wp-content/uploads/2015/06/finance_NGO_2010.pdf
 24. Доповідь UNV «Про стан волонтерства у світі: створення рівноправного суспільства для всіх», 2022. URL: https://swvr2022.unv.org/wp-content/uploads/2022/04/UNV_SWVR_2022_RU.pdf
 25. Енциклопедія державного управління: у 8 т. Т. 1: Теорія державного управління / наук.-ред. колегія: В. М. Князев (співгол.), І. В. Розпутенко

- (співгол.) та ін. 2011. 748 с. URL: <https://archive.org/details/derzhupr1/page/258/mode/2up>
26. Єрмоленко А. Б. Сучасна модель розвитку лідерської компетентності педагогічних працівників професійної освіти в системі підвищення кваліфікації // Вісник Глухівського нац. пед. ун-ту імені Олександра Довженка. 2021. Вип. 45. С. 205–213.
 27. Єсіна Н. О. Поняття та сутність волонтерської діяльності в Україні // Сучасне суспільство. 2017. Вип. 1(13). С. 73–80.
 28. Жан Анрі Дюнан. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Жан_Анрі_Дюнан
 29. Жерельнікова З. «Все для фронту»: благодійність та волонтерство українців з початку повномасштабної війни. URL: <https://voxukraine.org/vse-dlya-frontu-blagodijnist-ta-volonterstvo-ukrayintsiv-z-pochatku-povnomasshtabnoyi-vijny/>
 30. Закон Естонської Республіки «Про допоміжну поліцію» від 24.11.2010 р. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/106052020002?leiaKehtiv>
 31. Закон Литовської Республіки «Про добровільну діяльність» від 22 червня 2011 р. № XI-1500. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.402802>
 32. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05.07.2012 р. № 5073-VI (у ред. від 16.04.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17/sp:max50:nav7:font2>
 33. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності» від 05.03.2015 р. № 246-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-19>
 34. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації

- прав засуджених» від 07.09.2016 р. № 1492-VIII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-19>
35. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення доступності медичної та реабілітаційної допомоги у період дії воєнного стану» від 29.07.2022 р. № 2494-XIX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-20>
36. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності» від 15.08.2022 р. № 2519-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2519-20>
37. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України» від 15.08.2022 р. № 2520-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2520-20>
38. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 р. № 3236-VI (у ред. від 03.09.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>
39. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 р. № 3236-VI. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/317209__551310.
40. Закон України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. № 4572-VI (у ред. від 12.06.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17/sp:max50:nav7:font2>
41. Закон України «Про державні цільові програми» від 18.03.2004 р. № 1621-IV (у ред. від 24.10.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>
42. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. № 1706-VII (у ред. від 03.08.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18/sp:max50:nav7:font2>

43. Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
44. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
45. Закон України «Про пробацію» від 05.02.2015 р. № 160-VIII (у ред. від 01.01.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19>
46. Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 р. № 2671-VIII (у ред. від 27.04.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>
47. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06.2001 р. № 2558-III (у ред. від 15.12.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>
48. Здійснення соціального супроводу сім'ям (особам), які опинилися в складних життєвих обставинах / Громадська організація «Колесо добра». URL: <https://eu4csos.org/competition-applicant-2021046>
49. Іванчук К. П., Лях Т. Л. Особливості підготовки волонтерів у неурядових організаціях (на прикладі Всеукраїнського громадського центру «Волонтер»): матер. XIII Міжнар. наук.-практ. конф. «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії. Переяслав-Хмельницький, 2015. С. 226–229.
50. Ільницька У. Особливості міжнародно-правової суб'єктності неурядових організацій // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: зб. наук. праць / Нац. ун-т «Львівська політехніка» [та інші]. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2012. Вип. 24. С. 84–91.
51. Інформаційна довідка Міністерства соціальної політики України щодо волонтерства та

- благодійництва. 13.12.2016 р. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/12101.html>
52. Карітас України. URL: <https://caritas-ua.org/karitas-v-ukrayini/>
53. Кахнова М. Підтримати небайдужих: як допомогти розвитку волонтерського руху. URL: <https://mind.ua/openmind/20241526-pidtrimati-nebajduzhih-yak-dopomogti-rozvitku-volonterskogo-ruhu>
54. Козубовська І. В., Козубовський Р. В. Зарубіжний досвід участі студентів у волонтерській діяльності // The scientific heritage. 2019. № 31. С. 30–33.
55. Колотило М. О. Онлайн-волонтерство у сучасному світі: особливості та актуальні практики. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/39756/1/S_r_i_s_X_2020-97-99.pdf
56. Конончук А. І. Інноваційність у професійній підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2018. Вип. 24 (І т.). С. 171–181.
57. Котубей О. Зберегти віртуальну культурну спадщину України: волонтери створили безкоштовний спосіб архівування. URL: <https://suspilne.media/222474-zberegiti-virtualnu-kulturnu-spadsinu-ukraini-volonteri-stvorili-bezkostovnij-sposib-arhivuvanna/>
58. Крулько І. Волонтерство в Україні: як підтримати і посилити мотивацію // Дзеркало тижня. 15 січня 2016 р. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/volonterstvo-v-ukrayini-yak-pidtrimati-i-posiliti-motivaciyu-.html>
59. Кудря М. Політична складова частина діяльності волонтерського руху як інституту громадянського суспільства в Україні // Вісник Львівського ун-ту. 2018. Вип. 16. С. 151–155.

60. Купенко О. В. Соціальна робота: від теорії до практики: навч. посіб. Суми: Сумський держ. ун-т, 2020. 192 с.
61. Купрієнко С. А. Словник соціології (літери А–Я). URL: <https://kuprienko.info/kupriyenko-s-a-slovnik-sotsiologiyi-literi-a-ya/>
62. Литвиненко І. С. Роль волонтерства у професіоналізації особистості студентів-психологів в умовах ВНЗ // Науковий вісник Миколаївського держ. ун-ту імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки. 2013. Т. 2. Вип. 10. С. 191–195.
63. Лях Т. В. Вимоги до особистісно-моральних якостей потенційних волонтерів з числа студентів. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1241/1/T_LYAKH_VDOMYPVZCS_KSP&KO_IPSP.pdf
64. Лях Т. Л. Мотивація до волонтерської діяльності // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2012. № 22(257). Ч. VIII. С. 84–91.
65. Лях Т. Л. Програма зростання волонтерів в громадській організації «Всеукраїнський громадський центр «Волонтер»: матер. XIV Міжнар. наук.-практ. конф. «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії // Зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т імені Григорія Сковороди, 2015. URL: <http://conferences.neasmo.org.ua/uk/art/2061>
66. Мазій І. В. Аналіз міжнародних документів у сфері волонтерського руху // Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 8. С. 114–118.
67. Маккарлі С., Лінч С. Управління діяльністю волонтерів. Як залучити громадськість до вирішення проблем суспільства/ пер. з англ. О. Винничук. Київ: Ресурсний центр розвитку громадських організацій «Гурт», 1998. 160 с.

68. Матяш М. Українське волонтерство — явище унікальне. Йому завдячуємо суверенітетом. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2324579-ukrainske-volonterstvo-avise-unikalnejomu-zavdacuemo-suverenitetom.html>
69. Менеджмент волонтерських груп від А до Я: навч.-метод. посіб. / за ред. Т. Л. Лях; авт.-кол.: З. П. Бондаренко, Т. В. Журавель, Т. Л. Лях та ін. Київ: Версо-04, 2012. 288 с.
70. Міжнародні програми «Global Volunteers». URL: <https://globalvolunteers.org>
71. Міноборони спільно з YouControl запустили Платформу для оперативної допомоги ЗСУ. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2022/03/12/minoboroni-spilno-z-youcontrol-zapustili-platformu-dlya-operativnoi-dopomogi-zsu/>
72. Молодіжне волонтерство в Чеській Республіці. URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/czech-republic/24-youth-volunteering-at-national-level>
73. Наказ Міністерства соціальної політики України від 18.05.2015 р. № 516 «Про затвердження Положення про Раду з координації роботи щодо надання волонтерської та благодійної допомоги при Міністерстві соціальної політики України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0649-15>
74. Наказ Міністерства України у справах молоді та спорту «Про затвердження Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України» від 09.09.2005 р. № 1965. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1965643-05>
75. Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 30.01.2006 р. № 204 «Про затвердження Типового положення про Школу волонтерів центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0141-06> (втратив чинність)

76. Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 07.12.2005 р. № 3133 «Про затвердження Типового положення про службу «Телефон Довіри». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1580-05> (втратив чинність)
77. Наказ Міністерства фінансів України від 30.10.2014 р. № 1089 «Про затвердження Порядку формування та ведення Реєстру волонтерів антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, що здійснюються шляхом проведення операції Об'єднаних сил (ООС)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1471-14>
78. Наказ Міністерства юстиції України від 17.01.2017 р. № 98/5 «Про затвердження Положення про організацію діяльності волонтерів пробації». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0065-17>
79. Остапчук О. Л. Волонтерська діяльність студентів під час навчання у ВНЗ. URL: <http://eprints.zu.edu.ua>
80. Офіційний сайт Всеукраїнського громадського центру «Волонтер». URL: <https://volunteer.kiev.ua/aboutus>
81. Офіційний сайт Національної соціальної сервісної служби України. URL: <https://nssu.gov.ua/volonterstvo>
82. Офіційний сайт Програми волонтерів ООН (United Nations Volunteer Program, UNV). URL: <https://www.unv.org>
83. Офіційний сайт Української Волонтерської Служби. URL: <https://volunteer.country>
84. Панькова О. В., Касперович О. Ю., Іщенко О. В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та

- перспективи // Український соціум. 2016. № 2(57). С. 25–40.
85. Паславська О. Становлення та розвиток волонтерського руху в Україні (історико-правове дослідження) // Актуальні проблеми правознавства. 2016. Вип. 4(8). С. 22–28.
86. Петренко І. В. Організаційно-методичні основи удосконалення підготовки спортивних волонтерів в системі проведення змагань: дис. ... канд. наук з фізичного виховання і спорту: 24.00.01. Харків, 2018. 277 с.
87. Писаренко Л. М., Плукчи Л. В., Федорова І. В. Волонтерство: виклики сьогодення (за матеріалами друкованих ЗМІ) // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32(71). № 1. Ч. 3. С. 156–160.
88. Підрахунок добровольців, на яких розраховує світ. URL: <https://www.unv.org/Success-stories/counting-volunteers-world-counts>
89. Положення про Національну соціальну сервісну службу України: затверджене постановою КМУ від 26.08.2020 р. № 783. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2020-%D0%BF>
90. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 р. № 450 «Деякі питання надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/450-2020-%D0%BF/conv#n3>
91. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 р. № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-п>
92. Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 р. № 556 «Про затвердження Порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності» (із змінами

- від 13.09.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/556-2015-п>
93. Постанова Кабінету Міністрів України від 10.12.2003 р. № 1895 «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1895-2003-п> (втратила чинність)
94. Постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. № 604 «Деякі питання виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичної операції, бойових дій та збройного конфлікту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/604-2015-п>
95. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 листопада 2019 р. № 952 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-п>
96. Постмайданна благодійність і волонтерство-2015: результати соцдослідження / Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL: <http://www.dif.org.ua/ua/polls/2015a/postmaidannazhennja.html>
97. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» щодо вдосконалення порядку включення благодійників – фізичних осіб до Реєстру волонтерів антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/II08147I?an=1>
98. Практикум: соціальна сфера (workshop book: social sphere) / автори-укладачі: І. В. Літяга, С. М. Сит-

- няківська; за заг. ред. проф. Н. А. Сейко. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2022. 277 с.
99. Програма «Волонтери ООН» в Україні. URL: <https://unv.org.ua/about>
100. Проценко О. О. Волонтерська діяльність як фактор формування соціального капіталу особистості // Вісник Харківського нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. 2017. Вип. 38. С. 61–67.
101. Проценко О. О. Волонтерські практики в умовах вимушеної міграції в сучасній Україні: чинники та наслідки актуалізації: дис. ... канд. соціологічних наук: 22.00.04. Харків, 2021. 243 с.
102. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/73/140 від 19.12.2018 р. «Волонтерство для Порядку денного сталого розвитку до 2030 року». URL: <https://www.unv.org/news/resolution-volunteering-2030-agenda-sustainable-development-formally-adopted-un-general>
103. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.04.2003 р. № 225-р «Про утворення Координаційної ради з питань розвитку та підтримки волонтерського руху». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225-2003-p>
104. Романовська Л. І. Волонтерство як засіб професійної соціалізації майбутніх соціальних працівників // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. 2013. № 1. С. 77–82.
105. Сайт громадської організації «Український екологічний клуб «Зелена Хвиля». URL: <https://ecoclubua.com/about/>
106. Сайт Центру демократії та верховенства права. URL: <https://cedem.org.ua/news/4365-gromadskiyh-ta-blagodijnyh/>

107. Сайт благодійної організації «Фонд «Асперн». URL: ua.aspern.com.ua
108. Сайт ВГО «Поруч». URL: poruch.com.ua
109. Сайт ГО «Інтегрум». URL: <https://integrum.org.ua>
110. Сайт Спілки громадських організацій Vabatahtlike Värav (Волонтерська брама). URL: <https://vabatahtlikud.ee/>
111. Сайт ГО «Маленьке серце з мистецтвом». URL: <https://smallheartwithart.org/ua/small-heart-with-art/>
112. Сайт ГО «Центр екологічних ініціатив «Екодія». URL: <https://ecoaction.org.ua/pro-na>
113. Сайт громадської організації «Світова молодіжна спільнота». URL: <https://www.globalyouth.com.ua/history.php>
114. Сайт Європейського Простору — веб-платформи підтримки громадянського суспільства України. URL: <https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/qe-09-22-293-en-n.pdf>
115. Сайт міжнародної громадської молодіжної асоціації EstYES. URL: <https://estyes.ee/en/about-us/>
116. Сайт неурядової громадської організації Mondo. URL: <https://mondo.org.ee/>
117. Сайт Програми «Проектор — Студентські волонтери». URL: <https://www.projektor.org.pl>
118. Сайт програми House of Europe («Дім Європи»). URL: <https://houseofeurope.org.ua/opportunity/125>
119. Сайт фандрайзингової платформи онлайн-благодійності Dobro.ua. URL: <https://dobro.ua>
120. Свида Т. О. Поняття та функції міждержавних організацій // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. Одеса: Вид. «Юридична література», 2007. Вип. № 32. С. 297.

121. Світовий рейтинг благодійності–2021. URL: https://zagoriy.foundation/wp-content/uploads/2021/10/cafsvitoviy-rejtyng-blagodijnosti-2021_.p
122. Семигіна Т. В. Міжнародна соціальна робота: глобальні пріоритети соціального розвитку і нове визначення соціальної роботи // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. 2015. URL: <http://nbuv.gov.ua/>
123. Семигіна Т. В. Чому соціальна робота набуває зеленого кольору? // Вісник Академії праці соціальних відносин і туризму. 2018. № 2. С. 11–27. URL: <https://www.researchgate.net/>
124. Сидоренко К. О. Адміністративно-правове регулювання волонтерської діяльності в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Запоріжжя. 2013. 18 с.
125. Сидорук І. І. Сутність поняття «соціальна компетентність майбутнього соціального працівника» // Науковий вісник Ужгородського ун-ту. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2019. Вип. 1(44). С. 174–178.
126. Сідун Л., Стойка О. Досвід залучення молоді до волонтерської діяльності в навчальних закладах США // Актуальні проблеми соціальної роботи: волонтерство як важливий ресурс соціальної роботи: матер. доп. та повідом. Міжнар. наук.-практ. конф. (Ужгород, 27 вересня 2013 р.) / за ред. І. В. Козубовської. Ужгород, 2013. С. 105–106.
127. Сірко В. С. Адміністративно-правове регулювання волонтерської діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2018. 204 с.
128. Скиданович В. Психологічна структура волонтерської діяльності студентів // Зб. наук. праць: психологія. 2018. Вип. 22. С. 62–68.
129. Словник із соціальної роботи. URL: <https://slovnuk.me/dict/socialwork>

130. Слуцький Я. С. Формування компетенцій, як складової волонтерської діяльності, у волонтера // *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*. 2015. № 9–10. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-kompetentsiy-kak-sostavlyayushey-volonterskoy-deyatelnosti-u-volontera>
131. Соловей Т. В., Чайковський М. Є. Змістовні компоненти професійної компетентності соціального працівника інклюзивного закладу освіти // *Зб. наук. праць Хмельницького ін-ту соціальних технологій Ун-ту «Україна»*. 2013. № 1. С. 220–224.
132. Соціальне замовлення в Україні: досвід 10 років впровадження // *Зб. аналітичних та нормативно-методичних матер.* / за ред. В. І. Брудного, А. С. Крупника. Одеса: Євродрук, 2011. 156 с.
133. Соціальна робота в Україні: навч. посіб. / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін.; за заг. ред. І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової. Київ: Науковий світ, 2003. 233 с.
134. Спадок Кеннеді: Корпус миру, або «міністерство волонтерів». URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/peace-corps/1798805.html>
135. Столярчук Л. Практична складова частина професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади // *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2018. Вип. 61. С. 295–298.
136. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини — безпека країни»: затверджена Указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020>
137. Тертичка В. В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. Київ: Основи, 2002. 750 с.
138. Глумачний словник-мінімум із соціальної педагогіки та соціальної роботи / упор. Л. В. Лохвицька. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 232 с.

139. Томіна В. Ю., Пашаєв А. З. Порівняльно-правовий аналіз вітчизняного та зарубіжного законодавства в питаннях волонтерської діяльності // Південноукраїнський правничий часопис. 2019. № 2. С. 13–16.
140. Тюптя Л. Т., Іванова І. Б. Соціальна робота: теорія і практика. Київ: Вид-во «Знання», 2014. 575 с. URL: https://pidru4niki.com/158407207079/sotsiologiya/sotsialna_robota
141. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. № 984_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
142. Указ Президента України від 13.12.2007 р. № 1220/2007 «Про День благодійництва». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/12202007-6783>
143. Уманська О. Волонтерство в Україні. URL: <https://uwcfoundation.com/ua/blagotvoritelnost-v-ukraine/volonterstvo-v-ukraini>
144. Файчук О. Л. Роль тренінгових технологій у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників // Наукові праці Чорноморського національного університету імені Петра Могили. Миколаїв. 2017. С. 73. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/18644/Petko%20LV,%202017,%20Mykolaiv.pdf?sequence=1>
145. Фіголь Н. А. Інклюзивна компетентність педагога: теоретичний аспект // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2020. Вип. 77. С. 199–202.
146. Харченко С. Я., Караман О. Л., Кратінова В. О. Історія, теорія та практика волонтерського руху в Україні: навч.-наук.-метод. посіб. для студентів, магістрантів, аспірантів та спеціалістів у галузі соц. роботи, соц. педагогіки. Луганськ, 2009. 403 с.

147. Чайка І. Ю. Волонтерство: сутність феномена та особливості його функціонування в сучасній Україні // Науково-теоретичний альманах «Грані». 2017. Т. 20. № 7(147). С. 72–79.
148. Червоненко К. С. Формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників засобами волонтерської діяльності // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2020. Вип. 77. С. 216–220.
149. Череватюк В., Безпальча О. Громадянське суспільство в Україні: етапи формування та нові громадські ініціативи // Юридичний вісник. 2015. № 4(37). С. 48–53.
150. Чернявська О. В., Соколова А. М. Фандрайзинг: навч. посіб. Київ: Алерта, 2015. 272 с.
151. Школа волонтерів: навч. посіб. / за заг. ред. Г. С. Скитьової; авт. кол.: Я. А. Брик, Н. В. Говорун, В. В. Дементьєв, О. М. Лащук, О. В. Мельник, О. В. Потій, Г. С. Скитьова, М. П. Тищенко. Київ, 2016. 166 с.
152. Що робить KSE Foundation. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/shho-robit-kse-foundation/>
153. Bernard Enjolras. Explaining the Varieties of Volunteering in Europe: A Capability Approach. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11266-021-00347-5>
154. Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In: Richardson, J., Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. Westport, CT: Greenwood: 241–58. URL: [rbasicsbourdieu1986-the-forms-of-capital.pdf](https://www.researchgate.net/publication/352811117_rbasicsbourdieu1986-the-forms-of-capital.pdf)
155. Činčalová S., Černá M. (2021) 'Volunteering of Czech College Students — Experience and Motivation', Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science, vol. 14, no. 2, pp. 79-88. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1304593.pdf>

156. Clary, E. G., Snyder, M., & Stukas, A. A. (1996). Volunteers' motivations: Findings from a national survey. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 25, 485–505.
157. History of volunteerism in the US: A crash course. URL: <https://join.mobilize.us/blog/history-of-volunteerism>
158. Measuring the Impact of Volunteering. Position paper. URL: <https://volonteuropa.eu/wp-content/uploads/2020/10/Measuring-Impact-FINAL.pdf>
159. Navaratnam K. K. Axtension of volunteers. Blacbirg: Viewpoint, 1986. 19 p.
160. New trends in the development of volunteering in the European Union. URL: <https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/qe-09-22-293-en-n.pdf>
161. Nylund M. Varieties of Mutual Support and Voluntary Action: a Study of Finnish Self-Help Groups and Volunteers. Helsinki: Hakapaino Oy, 2000. 166 p. URL: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/11064>
162. Putnam R. Making Democracy Work: Civic Tradition in Modern Italy / R. Putnam. Princeton: Princeton University Press, 1993.
163. Radovanovic B. Volunteering and helping in Serbia: Main characteristics. *Sociologija*. 2019. № 61(1). P. 133–152.
164. Salomon M., Sokolowski S., Haddock M. Measuring the economic value of volunteer work globally: concepts, Estimates and a roadmap to the future // *Annals of Public and Cooperative Economics*. 2011. Nr 82 (3). P. 217-252. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1467-8292.2011.00437.x>
165. Sewpaul, V., Jones, D. (2004) Global Standards for the Education and Training of the Social Work Profession, accessed at. URL: http://www.iasswaiets.org/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=28&Itemid=49 on October 29, 2010.

166. Stebbins R. *Between Work and Leisure: A Study of the Common Ground of Two Separate*. 2004. 165 p.
167. Study on Volunteering in the European Union. Country Report Austria. URL: https://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_at_en.pdf
168. Study on Volunteering in the European Union. Country Report Bulgaria. URL: https://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_bg_en.pdf
169. Study on Volunteering in the European Union. Country Report France. URL: https://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_fr_en.p
170. Study on Volunteering in the European Union. Country Report Germany. URL: https://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_de_en.pdf
171. Study on Volunteering in the European Union. Country Report Latvia. URL: https://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_lv_en.pdf
172. Study on Volunteering in the European Union. Country Report Poland. URL: https://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_pl_en.pdf
173. Study on Volunteering in the European Union. Country Report Romania. URL: https://europapentru cetateni.m3.ro/images/Studii-rapoarte/Volunteering_in_EU_national_report_Romania_en.pdf
174. Study on Volunteering in the European Union. Country Report Sweden. URL: https://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_se_en.pdf
175. The Evolution of Volunteering in France. URL: https://www.researchgate.net/figure/The-Evolution-of-Volunteering-in-France_tbl1_330186185
176. The History of Volunteering in the UK. URL: <https://vforvolunteers.eu/2020/09/11/the-history-of-volunteering-in-the-uk/>
177. Tulip Foundation, Bulgaria. URL: <https://voluntarymentors.eu/tulip-foundation-bulgaria/>

178. United Nations General Assembly (UNGA) (2002). Recommendations on support for volunteering (A/RES/56/38). Resolution adopted by the General Assembly at the fifty-sixth session — Agenda item 108. URL: <https://www.unv.org/sites/default/files/A%20RES%2056%2038.pdf>
179. UNV. Annual Report 2021. URL: <https://www.unv.org/Annual-report/Annual-Report-2021>
180. Volunteering Fairs 2019 (UK wide). URL: <https://www.studentvolunteeringnetwork.com/articles/volunteering-fairs-2019-uk-wide>
181. Wardell F, Lishman J, Whalley L. Who is volunteer? // British journal of social work. 2000. Nr. 30. P. 229.
182. World Giving Index 2022. URL: https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-research/caf_world_giving_index_2022

ДОДАТКИ

Додаток А

Тренінгове заняття з основ волонтерської діяльності «Добро дій, добро твори, до людей з добром іди»¹

Мета: обговорення шляхів організації роботи волонтерських груп у кожній школі і визначення алгоритму цієї роботи; підвищення мотивації дітей до партнерства, сприяння усвідомленню учнями пріоритетних цінностей, необхідних для самостійного життя, формування позитивної самооцінки, лідерських якостей, розвитку емпатії, навичок прийняття відповідальних рішень, групової роботи, уміння переконувати і створювати мотивації для інших.

Обладнання і матеріали: аркуші паперу формату А1 і А4; олівці, ручки, фломастери, маркери; скотч, стікери, м'ячик, іграшка «Червоне серце», мультимедійне обладнання.

Хід тренінгу

Вправа на знайомство: «Червоне серце».

Мета: познайомити учасників, підвищити їх самооцінку, створити дружню атмосферу.

Тренер бере в руки іграшку у вигляді великого червоного серця і починає першим зі слів: «Я, Наталя, за родом занять педагог, маю відкрите серце, тому хочу поділитися знаннями щодо важливості волонтерської роботи»

Інформаційне повідомлення «Хто такі волонтери»

Мета: мотивувати учнів розвивати лідерські якості, приєднатися до волонтерського руху.

¹ За матеріалами сайту Петрівського центру дитячої та юнацької творчості Кіровоградської області.
URL: <http://cdut.petrovo.net/>

1859 рік вважається роком виникнення волонтерського руху у світі. Саме в цей період Анрі Дюран, відомий французький письменник-журналіст, вражений наслідками кривавої битви при Сольферіно, запропонував створити Червоний Хрест — організацію, яка б працювала на волонтерських засадах і надавала першу медичну допомогу полоненим та пораненим. Принципами, сформульованими Анрі Дюраном, керуються волонтерські організації усього світу.

Волонтер — добровільний помічник. Це люди, які цілком безкоштовно займаються громадською діяльністю, допомагають всім без виключення, хто цього потребує.

Волонтерська допомога — один із важливих методів добровільної соціальної роботи. Основні підходи до неї сформульовані у Загальній декларації волонтерів, яку прийнято на IX Конгресі Міжнародної асоціації волонтерів (Франція, 14 вересня 1990 р.).

Волонтерство — інструмент соціального, культурного, економічного та екологічного розвитку. Це добровільна, непрофесійна соціальна робота, яка сприяє поліпшенню якості життя особистості, особистісному зростанню, поглибленню почуття солідарності, задоволенню потреб людини.

Найпоширенішим напрямом добровільної допомоги є соціальна допомога інвалідам, сиротам, дітям, які залишилися без піклування батьків, дітям вулиці, особам, схильним до наркоманії та алкоголізму та ін.

В Україні волонтерській рух — одна з найефективніших форм роботи з різними категоріями клієнтів. Він є невичерпним джерелом набуття громадянської освіти, дає людині можливість реалізувати себе у служінні суспільству. Велика кількість громадських організацій поєднує молодих людей, які на добровільних засадах беруть участь у соціальних програмах щодо попередження негативних явищ у молодіжному середовищі та надання допомоги іншим в їх розвитку, соціальному становленні, інтеграції у суспільство тощо.

Найважливіше у роботі волонтера — усвідомлення необхідності власної діяльності та наявність бажання працювати. Головна перевага волонтерів полягає в тому, що вони виконують роботу, яка їм подобається, й отримують задоволення, коли бачать результати. Але люди почуваються так, коли знають, що їх цінують і визнають. Крім цього, для кожної людини, котра виконує роботу, а тим більше на добровільних засадах, важлива оцінка її діяльності. Кожен, хто бере участь у волонтерській діяльності, має бути оцінений об'єктивно.

У Записці Генерального секретаря ООН виділено найважливіші риси волонтерства. Серед них:

- турбота про людей. Адже співчуття, моральна підтримка, допомога, піклування сприяють формуванню важливої для людського суспільства атмосфери — взаємопідтримки;

- солідарність і гуманна корисливість. Люди добровільно жертвують своїм часом заради встановлення взаємодовіри та причетності, що робить їх зацікавленими в благополуччі інших;

- духовна якість і громадянська чеснота. Її значення полягає в принципі «ми те, що ми робимо для інших»;

- багате джерело людського досвіду. Милосердя, толерантність, солідарність, співробітництво, подолання конфліктів, любіювання, емоційні й соціальні зв'язки, захист від небезпечного впливу тощо;

- нові інтелектуальні ресурси. Волонтери — це не лише виконавці програм, але й джерело нових ідей, нового життєвого досвіду;

- участь і відповідальність як суть активної громадянської позиції.

Міжнародною експертною групою з питань волонтерства та соціального розвитку в 1999 році було визначено три характерні особливості волонтерської діяльності:

- діяльність має бути неприбутковою;

- діяльність повинна бути добровільною, згідно з особистою волею індивідуума;

- діяльність повинна бути корисною кому-небудь, не тільки волонтеру, або суспільству загалом.

У Загальній декларації про волонтерську діяльність, яка була прийнята на XVI Всесвітній конференції волонтерів у 2001 році в Амстердамі (Нідерланди), визначено такі принципи діяльності волонтерів:

- визнання права на закріплення за всіма чоловіками, жінками та дітьми, незалежно від їхньої раси, віросповідання, фізичних особливостей, відповідного соціального та матеріального становища;

- поважання гідності й культури всіх людей;

- надання допомоги, безкоштовних послуг особисто чи організовано в дусі партнерства та братерства;

- визнання рівної важливості особистих і колективних потреб, сприяння їх забезпеченню;

- перетворення волонтерства на елемент набуття нових знань і навичок, удосконалення здібностей, стимулюючи при цьому ініціативу та

творчість людей, надаючи кожному можливість бути творцем, а не користувачем, спостерігачем.

Руханка «Привітання»

Мета: зняти м'язове та психологічне напруження, сприяти створенню на тренінгу невимушеної дружньої атмосфери.

Вчитель: «Оберіть собі пару. Потисніть одне одному руки. А тепер оберіть собі іншу пару і пригадайте, як вітаються ескімоси. Вони труться носами. Привітайтеся і ви так. Далі я говоритиму, якими частинами тіла ви маєте вітатися, а ви кожного разу обираєте для привітання іншу людину: Права рука до лівої руки, рука до ноги, спина до спини, вухо до вуха ... ».

Вправа «Яким має бути волонтер?»

Перекидаючи один одному м'ячик, учасники висловлюють свої думки про те, якими особистими якостями має володіти волонтер.

Вправа «Що може зробити волонтер?»

Мета: визначити сфери діяльності волонтерів, мотивувати учасників приєднатися до волонтерського руху.

Об'єднання у три групи:

Актори — готують пантоміму про те, що може робити волонтер.

Художники — розробляють плакат про те, які благодійні заходи можна провести у школі.

Журналісти — беруть інтерв'ю у волонтерів.

Демонстрація, підбиття підсумків, обговорення.

Вправа «Що означає «дарувати радість?»

Методом «мозкового штурму» дати відповіді на запитання та назвати категорії населення, з якими працюють волонтери.

Вправи «Крила добра»

Робота в групах. Запропонувати волонтерські соціальні ініціативи на рівні своєї громади

Вправа «Модель волонтера»

Мета: активізувати креативне мислення учасників, конкретизувати їхні уявлення про волонтерів.

Створіть власну модель волонтера. Використайте усі підручні матеріали (колаж).

Вправа «Болото»

Десь, невідомо де, тонує у болоті чоловік. Він репетував так голосно, що вже через п'ять хвилин навколо нього зібрався цілий натовп людей. Всі стояли та розводили руками. Один чоловік з натовпу вирішив допомогти. Він сказав: «Простягни мені руку, і я тебе витягну». Та бідолаха тільки продовжував кричати і тонути далі. А чоловік все просив його подати йому руку. Тоді із натовпу вийшов старець і порадив: «Ти ж бачиш, що він не може простягнути тобі свою руку, простягни ти перший свою...»

Рефлексія: які емоції викликала оповідь? Хто як її зрозумів? Чого вона нас вчить?

Пам'ятка волонтера

Доброта та милосердя — це милість людського серця, розуміння, співчуття, це перш за все любов, толерантність у ставленні до людей.

Це не слабкість, а сила, тому що добрі люди здатні прийти на допомогу.

Це найвища ознака людяності, коли не чекаєш, що тебе попросять допомогти, а сам відчуваєш, що твоя безкорислива допомога необхідна людині у скрутну хвилину її життя.

І не важливо: чи це втішне слово, чи матеріальна підтримка, чи вміння розділити чужий біль і горе, як власні.

Вправа «Прощання»

Мета: емоційне завершення тренінгу.

Стати в тісне коло, скласти праві руки одна на одну в центрі, лівою рукою обійняти за плечі сусіда. Стрибаючи на одній нозі, хором сказати: «Хай сьогодні нам щастить, хай нам завтра пощастить, хай усім завжди щастить! Будьмо!».

Додаток Б

Класифікація нормативно-правового забезпечення розвитку волонтерської діяльності в Україні

Назва документа	Назва нормативного документа
1	2
Міжнародні рекомендації, декларації та конвенції	Загальна Декларація волонтерів, прийнята 14 вересня 1990 р. у Парижі на XI Всесвітній конференції Міжнародної Асоціації добровольчих зусиль
	Декларація про волонтерську діяльність, прийнята у січні 2001 р. на XVI Всесвітній конференції добровольців
	Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами від 27.06.2014 р. № 984_011
	Конвенція про сприяння транснаціональній довгостроковій волонтерській службі молоді, ухвалена Радою Європи 11 травня 2000 р.
Закони України	Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 р. № 2671-VIII (у ред. від 27.04.2022 р.)
	Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 р. № 3236-VI (у ред. від 03.09.2022 р.)
	Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06.2001 р. № 2558-III (у ред. від 15.12.2021 р.)
	Закон України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. № 4572-VI (у ред. від 12.06.2022 р.)
	Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05.07.2012 р. № 5073-VI (у ред. від 16.04.2022 р.)
	Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. № 1706-VII (у ред. від 03.08.2022 р.)
	Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності» від 15.08.2022 р. № 2519-IX
	Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України» від 15.08.2022 р. № 2520-IX

Укази Президента України	Указ Президента України від 13.12.2007 р. № 1220/2007 «Про День благодійництва»
Постанови, розпорядження КМУ	Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.04.2003 р. № 225 «Про утворення Координаційної ради з питань розвитку та підтримки волонтерського руху» (втратило чинність)
	Постанова Кабінету Міністрів України від 10.12.2003 р. № 1895 «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг» (втратила чинність)
	Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 р. № 556 «Про затвердження Порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності» (із змінами від 13.09.2022 р.)
	Постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. № 604 «Деякі питання виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичної операції, бойових дій та збройного конфлікту» ¹
	Постанова Кабінету Міністрів України від 26.08.2020 р. № 783 «Про деякі питання Національної соціальної сервісної служби України»
Накази міністерств і відомств	Наказ Міністерства фінансів України від 30.10.2014 р. № 1089 «Про затвердження Порядку формування та ведення Реєстру волонтерів антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, що здійснюються шляхом проведення операції Об'єднаних сил (ООС)»
	Наказ Міністерства соціальної політики України 18.05.2015 р. № 516 «Про затвердження Положення про Раду з координації роботи щодо надання волонтерської та благодійної допомоги при Міністерстві соціальної політики України»
	Наказ Міністерства юстиції України від 17.01.2017 р. № 98/5 «Про затвердження Положення про організацію діяльності волонтерів пробації»

¹ Постановою КМУ від 20.02.2019 р. № 119 назву змінено на «Деякі питання виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, бойових дій та збройного конфлікту».

Додаток В

Хронологія формування правового забезпечення волонтерської діяльності в Україні

Дати прийняття	Назва нормативно-правового документа
23.04.2003 р.	Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.04.2003 р. № 225-р «Про утворення Координаційної ради з питань розвитку та підтримки волонтерського руху» (втратило чинність)
10.12.2003 р.	Постанова Кабінету Міністрів України від 10.12.2003 р. № 1895 «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг» (втратила чинність)
13.12.2007 р.	Указ Президента України від 13.12.2007 р. № 1220/2007 «Про День благодійництва»
19.04.2011 р.	Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 р. № 3236-VI
22.03.2012 р.	Закон України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. № 4572-VI
20.10.2014 р.	Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. № 1706-VII
05.03.2015 р.	Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності» від 05.03.2015 р. № 246-VIII
18.05.2015 р.	Наказ Міністерства соціальної політики України від 18.05.2015 р. № 516 «Про затвердження Положення про Раду з координації роботи щодо надання волонтерської та благодійної допомоги при Міністерстві соціальної політики України»
05.08.2015 р.	Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 р. № 556 «Про затвердження Порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності»

19.08.2015 р.	Постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. № 604 «Деякі питання виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичної операції, бойових дій та збройного конфлікту»
07.09.2016 р.	Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених» від 07.09.2016 р. № 1492-VIII
17.01.2017 р.	Наказ Міністерства юстиції України від 17.01.2017 р. № 98/5 «Про затвердження Положення про організацію діяльності волонтерів пробації»
17.01.2019 р.	Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 р. № 2671-VIII
26.08.2020 р.	Постанова Кабінету Міністрів України від 26.08.2020 р. № 783 «Про деякі питання Національної соціальної сервісної служби України»
15.12.2021 р.	Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06.2001 р. № 2558-III (у ред. від 15.12.2021 р.)
29.07.2022 р.	Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення доступності медичної та реабілітаційної допомоги у період дії воєнного стану» від 29.07.2022 р. № 2494-XIX
15.08.2022 р.	Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності» від 15.08.2022 р. № 2519-IX
15.08.2022 р.	Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України» від 15.08.2022 р. № 2520-IX

Додаток Г

ЗАКОН УКРАЇНИ
Про волонтерську діяльність

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 42, ст.435)

{Із змінами, внесеними згідно із Законами
№ 1474-VI від 05.06.2009, ВВР, 2009, № 44, ст. 656
№ 5073-VI від 05.07.2012, ВВР, 2013, № 25, ст. 252
№ 246-VIII від 05.03.2015, ВВР, 2015, № 22, ст. 146
№ 1492-VIII від 07.09.2016, ВВР, 2016, № 43, ст. 736 — положення щодо
застосування пробаційних програм набирають чинності з 1 січня 2018 р.
№ 2249-VIII від 19.12.2017, ВВР, 2018, № 6–7, ст. 43
№ 2462-VIII від 19.06.2018, ВВР, 2018, № 39, ст. 285
№ 2671-VIII від 17.01.2019, ВВР, 2019, № 18, ст. 73
№ 720-IX від 17.06.2020, ВВР, 2020, № 47, ст. 408
№ 2494-IX від 29.07.2022
№ 2519-IX від 15.08.2022}

Цей Закон регулює відносини, пов'язані з провадженням волонтерської діяльності в Україні.

Розділ I
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Волонтерська діяльність та основні засади її провадження

1. Волонтерська діяльність — добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги.

{Абзац перший частини першої статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом № 246-VIII від 05.03.2015}

Волонтерська допомога — роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами.

{Абзац другий частини першої статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом № 246-VIII від 05.03.2015}

Волонтерська діяльність є формою благодійної діяльності.

{Абзац третій частини першої статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом № 246-VIII від 05.03.2015}

Безоплатне виконання робіт або надання послуг особами, що здійснюється на основі сімейних, дружніх чи сусідських відносин, не є волонтерською діяльністю.

{Абзац четвертий частини першої статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом № 246-VIII від 05.03.2015}

2. Волонтерська діяльність ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, неприбутковості.

{Частина друга статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом № 246-VIII від 05.03.2015}

3. Волонтерська діяльність здійснюється за такими напрямками:

надання волонтерської допомоги з метою підтримки малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних, осіб, які потребують соціальної реабілітації, осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах;

здійснення догляду за хворими, особами з інвалідністю, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги;

надання волонтерської допомоги громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру, дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та/або іншої країни проти України, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам кримінальних правопорушень, біженцям, внутрішньо переміщеним особам;

надання волонтерської допомоги особам, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів;

проведення заходів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, збереженням культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання;

сприяння проведенню заходів національного та міжнародного значення, пов'язаних з організацією спортивних, культурних, молодіжних та інших видовищних і громадських заходів;

надання волонтерської допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру;

надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, дії правового режиму надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та/або іншої країни проти України;

надання волонтерської допомоги для подолання наслідків бойових дій, терористичного акту, збройного конфлікту, тимчасової окупації;

надання волонтерської допомоги для подолання наслідків збройної агресії Російської Федерації проти України та/або іншої країни проти України, а також для післявоєнного відновлення і розвитку України;

надання волонтерської допомоги особам/сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах через шкоду, завдану бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією, збройною агресією Російської Федерації проти України та/або іншої країни проти України;

сприяння уповноваженому органу з питань пробації у здійсненні нагляду за засудженими та проведенні з ними соціально-виховної роботи;

сприяння центральним і місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам та організаціям, об'єднанням громадян, а також фізичним особам, які здійснюють соціальний патронаж, у проведенні заходів, спрямованих на соціальну адаптацію осіб, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення

волі на певний строк, а також звільнені від подальшого відбування зазначених видів покарань на підставах, передбачених законом;

надання волонтерської допомоги особам, які постраждали внаслідок інфекційних (небезпечно інфекційних, особливо небезпечних інфекційних) хвороб та епідемій;

надання волонтерської допомоги, пов'язаної із захистом та рятуванням тварин;

надання волонтерської допомоги за іншими напрямками, не забороненими законодавством.

Волонтерська допомога за зазначеними напрямками може здійснюватися в онлайн-режимі за допомогою мережі Інтернет та інших телекомунікаційних мереж.

{Частина третя статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законами № 246-VIII від 05.03.2015, № 1492-VIII від 07.09.2016, № 2249-VIII від 19.12.2017, № 2462-VIII від 19.06.2018, № 720-IX від 17.06.2020, № 2494-IX від 29.07.2022; в редакції Закону № 2519-IX від 15.08.2022}

4. Держава в особі її органів та посадових осіб підтримує громадську ініціативу щодо провадження волонтерської діяльності, гарантує і забезпечує захист передбачених Конституцією України та законами прав, свобод і законних інтересів волонтерів, отримувачів волонтерської допомоги, організацій та установ, що залучають до своєї діяльності волонтерів.

Органи державної влади та місцевого самоврядування, їх посадові особи забезпечують сприятливі умови для здійснення волонтерської діяльності, підвищення суспільного престижу такої діяльності та створення передумов для її розвитку, підтримки та заохочення діяльності волонтерів в Україні.

{Частину четверту статті 1 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 2519-IX від 15.08.2022}

Державна підтримка волонтерської діяльності може здійснюватися шляхом:

{Частину четверту статті 1 доповнено абзацом третім згідно із Законом № 2519-IX від 15.08.2022}

надання правової, організаційної, методичної, інформаційної допомоги волонтерам, організаціям та установам, що залучають волонтерів до провадження волонтерської діяльності на території України;

{Частину четверту статті 1 доповнено абзацом четвертим згідно із Законом № 2519-IX від 15.08.2022}

розроблення та імплементації загальнодержавних цільових програм з підтримки розвитку волонтерства;

{Частина четверту статті 1 доповнено абзацом п'ятим згідно із Законом № 2519-IX від 15.08.2022}

надання інших видів державної підтримки відповідно до законодавства.

{Частина четверту статті 1 доповнено абзацом шостим згідно із Законом № 2519-IX від 15.08.2022}

{Частина четверта статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом № 246-VIII від 05.03.2015}

Стаття 2. Законодавство у сфері волонтерської діяльності

1. Законодавство у сфері волонтерської діяльності складається з Конституції України, цього Закону, інших законів, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та інших нормативно-правових актів.

2. Якщо міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені цим Законом, застосовуються правила міжнародних договорів.

Стаття 3. Реалізація державної політики у сфері волонтерської діяльності

1. Реалізація державної політики у сфері волонтерської діяльності здійснюється Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності, іншими органами державної влади та органами місцевого самоврядування в межах своїх повноважень.

2. Кабінет Міністрів України:

забезпечує здійснення єдиної державної політики у сфері волонтерської діяльності;

розробляє державні цільові програми у сфері волонтерської діяльності;

спрямовує і координує роботу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності, та інших органів виконавчої влади щодо реалізації державної політики та державних цільових програм у сфері волонтерської діяльності.

3. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності:

забезпечує реалізацію державної політики у сфері волонтерської діяльності;

живає інших заходів для розвитку та популяризації волонтерської діяльності;

сприяє поширенню інформації про волонтерську діяльність;

сприяє громадським об'єднанням та благодійним організаціям у їхній діяльності, спрямованій на розвиток волонтерської діяльності;

поширює інформацію про стан реалізації галузевих та регіональних програм сприяння та підтримки волонтерської діяльності;

оприлюднює на своєму веб-сайті наявну інформацію про організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів, зокрема, інформацію про організації та установи, що залучають іноземців та осіб без громадянства для провадження волонтерської діяльності на території України, протягом трьох робочих днів з дня отримання відповідної інформації;

сприяє здійсненню міжнародного співробітництва з питань волонтерської діяльності, узагальнює і поширює практику роботи у цій сфері.

{Стаття 3 в редакції Закону № 246-VIII від 05.03.2015}

Стаття 4. Доступ до інформації про волонтерську діяльність

1. Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування сприяють поширенню інформації про організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів (їх місцезнаходження, поштову адресу, номери засобів зв'язку, а також, за наявності, адреси офіційного веб-сайту в мережі Інтернет та електронної пошти), перелік фізичних осіб (у разі їхньої письмової згоди відповідно до закону), організацій та установ, які потребують волонтерської допомоги, шляхом розміщення відповідної інформації на своїх веб-сайтах у мережі Інтернет і місцевих засобах масової інформації.

2. Центральні органи виконавчої влади у партнерстві з неприбутковими організаціями та установами, які залучають до своєї діяльності волонтерів, іншими організаціями, що сприяють розвитку волонтерства, з метою сприяння розвитку волонтерського руху в Україні створюють, розробляють, запускають, адмініструють та розвивають інформаційно-аналітичну платформу для інформування про можливості волонтерства в Україні та за її межами, підтримки інститутів громадянського суспільства

у залученні волонтерів та для розміщення іншої інформації з метою сприяння розвитку волонтерського руху в Україні.

{Статтю 4 доповнено частиною другою згідно із Законом № 2519-IX від 15.08.2022}

{Текст статті 4 в редакції Закону № 246-VIII від 05.03.2015}

Розділ II

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВОЛОНТЕРІВ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Стаття 5. Організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів, їхні права та обов'язки

1. Залучати волонтерів до своєї діяльності можуть організації та установи, які є неприбутковими та внесені до Реєстру неприбуткових установ та організацій.

{Частина перша статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2519-IX від 15.08.2022}

2. Організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів, мають право:

провадити діяльність із укладенням договору про провадження волонтерської діяльності з волонтером або без такого договору у порядку, визначеному цим Законом;

отримувати кошти та інше майно для здійснення волонтерської діяльності;

самостійно визначати напрями здійснення волонтерської діяльності; видавати волонтерам посвідчення, що засвідчують їх особу та вид волонтерської діяльності в межах організації;

відшкодовувати волонтерам витрати, пов'язані з наданням ними волонтерської допомоги, передбачені статтею 11 цього Закону;

страхувати життя і здоров'я волонтерів на період провадження ними волонтерської діяльності відповідно до Закону України «Про страхування»;

запрошувати іноземців та осіб без громадянства для провадження волонтерської діяльності на території України, направляти громадян України за кордон для провадження волонтерської діяльності;

набувати інші права, передбачені законом.

3. Організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів, зобов'язані:

забезпечувати волонтерам безпечні та належні для життя і здоров'я умови здійснення волонтерської діяльності;

здійснювати підготовку волонтерів;

надавати волонтерам достовірну, точну та повну інформацію щодо змісту та особливостей провадження волонтерської діяльності;

забезпечувати вільний доступ до інформації, що стосується здійснення волонтерської діяльності організаціями та установами, що залучають до своєї діяльності волонтерів.

4. Організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів, несуть відповідальність відповідно до закону.

5. У разі укладання ними договору про провадження волонтерської діяльності або договору про надання волонтерської допомоги відповідні організації та установи відшкодовують прямі збитки, завдані ними, у разі одностороннього розірвання відповідного договору, якщо це передбачено договором.

6. Організації та установи, що залучають до волонтерської діяльності іноземців та осіб без громадянства, протягом п'яти робочих днів з моменту такого залучення письмово інформують про це центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності.

7. Організації та установи, що залучають до волонтерської діяльності іноземців та осіб без громадянства, у разі припинення іноземцем чи особою без громадянства провадження волонтерської діяльності протягом п'яти робочих днів повідомляють про це центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері міграції.

{Стаття 5 в редакції Закону № 246-VIII від 05.03.2015}

Стаття 6. Виплата одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та/або іншої країни проти України, бойових дій та збройних конфліктів

{Назва статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законами № 2462-VIII від 19.06.2018, № 2519-IX від 15.08.2022}

1. У разі загибелі (смерті) волонтера під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та/або іншої країни проти України, бойових дій та збройних конфліктів сім'ї загиблого (померлого), його батькам та утриманцям виплачується одноразова грошова допомога в розмірі 500 прожиткових мінімумів, встановлених законом для працездатних осіб.

{Частина перша статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2462-VIII від 19.06.2018}

2. У разі встановлення інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та/або іншої країни проти України, бойових дій та збройних конфліктів, залежно від ступеня втрати працездатності йому виплачується одноразова грошова допомога в такому розмірі:

{Абзац перший частини другої статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2462-VIII від 19.06.2018}

у разі встановлення інвалідності I групи — 250 прожиткових мінімумів, встановлених законом для працездатних осіб;

у разі встановлення інвалідності II групи — 200 прожиткових мінімумів, встановлених законом для працездатних осіб;

у разі встановлення інвалідності III групи — 150 прожиткових мінімумів, встановлених законом для працездатних осіб.

3. Виплата одноразової грошової допомоги здійснюється в порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України. Одноразова грошова допомога виплачується за рішенням органу, визначеного Кабінетом

Міністрів України. Відповідний орган приймає зазначене рішення на підставі звернення набувачів цієї допомоги до нього, довідки судово-медичної експертизи про причини смерті або довідки про характер отриманих поранень в районі проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та/або іншої країни проти України, а також, у разі необхідності, свідчень керівника одного з підрозділів Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів, органів державної влади, який перебуває безпосередньо в районі проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та/або іншої країни проти України, бойових дій та збройних конфліктів. До звернення набувачів одноразової грошової допомоги також можуть додаватися інші документи, які підтверджують факт надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та/або іншої країни проти України, бойових дій та збройних конфліктів.

{Частина третя статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2462-VIII від 19.06.2018}

{Стаття 6 в редакції Закону № 246-VIII від 05.03.2015; із змінами, внесеними згідно із Законом № 2519-IX від 15.08.2022; текст статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2519-IX від 15.08.2022}

Стаття 7. Волонтери, їхні права та обов'язки

1. Волонтер — фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги.

Волонтерами можуть стати громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які є дієздатними. Неповнолітні особи здійснюють волонтерську діяльність за згодою батьків (усиновлювачів), прийомних батьків, батьків-вихователів або піклувальника. Неповнолітні особи не можуть надавати волонтерську допомогу за напрямами, визначеними абзацами восьмим, десятим, тринадцятим — п'ятнадцятим частини третьої статті 1 цього Закону, а також у медичних закладах.

{Абзац другий частини першої статті 7 в редакції Закону № 2519-IX від 15.08.2022}

Іноземці та особи без громадянства здійснюють волонтерську діяльність через організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів, інформація про які розміщена на офіційному веб-сайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності.

2. Волонтери надають волонтерську допомогу на базі організації чи установи, що залучає до своєї діяльності волонтерів, на підставі договору про провадження волонтерської діяльності, укладеного з такою організацією чи установою, або без такого договору.

Волонтери можуть надавати волонтерську допомогу індивідуально, при цьому вони зобов'язані повідомляти отримувачів волонтерської допомоги про те, що вони не співпрацюють з організаціями та установами, що залучають до своєї діяльності волонтерів. Волонтери не можуть надавати волонтерську допомогу індивідуально за напрямами, визначеними абзацами сьомим і восьмим частини третьої статті 1 цього Закону.

3. Волонтер може отримати посвідчення волонтера, здійснюючи волонтерську діяльність в організаціях та установах, що залучають до своєї діяльності волонтерів.

4. Волонтер має право на:

належні умови здійснення волонтерської діяльності, зокрема, отримання достовірної, точної та повної інформації про порядок та умови провадження волонтерської діяльності, забезпечення спеціальними засобами захисту, спорядженням та обладнанням;

зарахування часу здійснення волонтерської діяльності до навчально-виробничої практики в разі її проходження за напрямом, що відповідає отримуваній спеціальності, за згодою навчального закладу;

відшкодування витрат, пов'язаних зі здійсненням волонтерської діяльності, передбачених статтею 11 цього Закону;

інші права, передбачені договором про провадження волонтерської діяльності та законодавством.

5. Волонтер зобов'язаний:

сумлінно та своєчасно виконувати обов'язки, пов'язані з провадженням волонтерської діяльності;

у випадках, визначених законодавством, проходити медичний огляд та надавати довідку про стан здоров'я;

у разі необхідності проходити подальшу підготовку (перепідготовку);

не допускати дій і вчинків, які можуть негативно вплинути на репутацію волонтера, організації чи установи, на базі якої провадиться волонтерська діяльність;

дотримуватися правового режиму інформації з обмеженим доступом;

у разі укладення договору про провадження волонтерської діяльності та одностороннього розірвання договору з ініціативи волонтера відшкодувати прямі збитки, завдані ним, якщо це передбачено договором;

відшкодувати майнову шкоду, заподіяну внаслідок здійснення ним волонтерської діяльності, відповідно до закону.

{Стаття 7 в редакції Закону № 246-VIII від 05.03.2015}

Стаття 8. Отримувачі волонтерської допомоги, їх права та обов'язки

1. Отримувачами волонтерської допомоги є фізичні та юридичні особи, що є неприбутковими організаціями, які отримують таку допомогу.

{Частина перша статті 8 в редакції Закону № 246-VIII від 05.03.2015}

2. Отримувачі волонтерської допомоги мають право на:

звернення за волонтерською допомогою;

поважливе і гуманне ставлення з боку волонтерів та організацій і установ, що залучають до своєї діяльності волонтерів;

{Абзац третій частини другої статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом № 246-VIII від 05.03.2015}

вибір волонтерів та організацій і установ, що залучають до своєї діяльності волонтерів, форми надання волонтерської допомоги;

{Абзац четвертий частини другої статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом № 246-VIII від 05.03.2015}

отримання інформації про свої права, обов'язки та умови надання волонтерської допомоги;

дотримання правового режиму інформації з обмеженим доступом;

захист своїх прав та законних інтересів відповідно до закону.

3. Отримувачі волонтерської допомоги зобов'язані:

надавати волонтерам та організаціям і установам, що залучають до своєї діяльності волонтерів, повну та достовірну інформацію, пов'язану з наданням волонтерської допомоги;

{Абзац другий частини третьої статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом № 246-VIII від 05.03.2015}

не створювати додаткових ризиків для життя та здоров'я волонтерів під час надання волонтерської допомоги;

у разі укладення договору про надання волонтерської допомоги відшкодовувати прямі збитки, спричинені відмовою від отримання волонтерської допомоги, якщо це передбачено договором.

{Абзац четвертий частини третьої статті 8 в редакції Закону № 246-VIII від 05.03.2015}

Стаття 9. Договір про провадження волонтерської діяльності

1. Договір про провадження волонтерської діяльності обов'язково укладається у письмовій формі:

{Абзац перший частини першої статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2519-IX від 15.08.2022}

у разі надання волонтерської допомоги за напрямами, визначеними абзацами шостим і восьмим частини третьої статті 1 цього Закону, в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

за бажанням волонтера або його законного представника, якщо волонтер є особою віком від 14 до 18 років;

у разі відшкодування витрат, пов'язаних із наданням волонтерської допомоги.

{Частину першу статті 9 доповнено абзацом четвертим згідно із Законом № 2519-IX від 15.08.2022}

2. За договором про провадження волонтерської діяльності одна сторона (волонтер) зобов'язується за завданням другої сторони (організації чи установи, що залучає до своєї діяльності волонтерів) особисто безоплатно надавати волонтерську допомогу її отримувачам протягом установленого в договорі строку, а зазначена організація чи установа зобов'язується забезпечити волонтеру можливості для здійснення волонтерської діяльності. У договорі може визначатися порядок відшкодування волонтеру витрат, пов'язаних з виконанням договору.

3. Договір про провадження волонтерської діяльності укладається в письмовій формі.

4. Договір про провадження волонтерської діяльності може укладатися з особою, яка досягла 18 років. Діти, які досягли 14 років, можуть укладати договори за письмової згоди батьків (усиновлювачів), прийомних батьків, батьків-вихователів, піклувальника.

5. Договір про провадження волонтерської діяльності має містити: опис волонтерської діяльності (завдання); період провадження волонтерської діяльності; права та обов'язки сторін; відповідальність за заподіяння збитків; умови розірвання договору; умови та порядок відшкодування витрат, пов'язаних із наданням волонтерської допомоги, що визначені частиною першою статті 11 цього Закону.

{Частину п'яту статті 9 доповнено абзацом сьомим згідно із Законом № 2519-IX від 15.08.2022}

{Стаття 9 в редакції Закону № 246-VIII від 05.03.2015}

Стаття 10. Договір про надання волонтерської допомоги

1. Договір про надання волонтерської допомоги в обов'язковому порядку укладається за бажанням отримувача волонтерської допомоги.

2. Договір про надання волонтерської допомоги укладається в письмовій формі.

3. Договір про надання волонтерської допомоги має містити:

опис волонтерської допомоги (завдання);
період провадження волонтерської допомоги;
права та обов'язки сторін;
відповідальність за заподіяння збитків.

{Стаття 10 в редакції Закону № 246-VIII від 05.03.2015}

Стаття 11. Відшкодування витрат, пов'язаних з наданням волонтерської допомоги

1. Волонтерам для провадження волонтерської діяльності можуть бути відшкодовані витрати на відрядження на території України та за кордон у межах норм відшкодування витрат на відрядження, встановлених для державних службовців і працівників підприємств, установ та організацій, що повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів.

{Абзац перший частини першої статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом № 246-VIII від 05.03.2015}

Волонтеру можуть бути відшкодовані підтверджені документами:

{Абзац другий частини першої статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом № 246-VIII від 05.03.2015}

витрати на проїзд (включаючи перевезення багажу) до місця здійснення волонтерської діяльності;

витрати на отримання візи;

{Частина першу статті 11 доповнено новим абзацом згідно із Законом № 246-VIII від 05.03.2015}

витрати на харчування, коли волонтерська діяльність триває більше 4 годин на добу;

витрати на проживання у разі відрядження волонтера до іншого населеного пункту для провадження волонтерської діяльності, що триватиме більше 8 годин;

витрати на поштові та телефонні послуги, пов'язані із здійсненням волонтерської діяльності;

{Абзац сьомий частини першої статті 11 в редакції Законом № 2519-IX від 15.08.2022}

витрати на проведення медичного огляду, вакцинації та інших лікувально-профілактичних заходів, безпосередньо пов'язаних з наданням волонтерської допомоги.

2. Відшкодування витрат, визначених частиною першою цієї статті, може здійснюватися за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів — у разі укладення з ними договору про надання волонтерської допомоги, міжнародних програм, або установи, організації, з якою волонтер уклав договір про провадження волонтерської діяльності, а також за рахунок інших джерел фінансування, не заборонених законодавством.

Відшкодування витрат, визначених частиною першою цієї статті, не є доходом волонтера та не є базою для оподаткування податком на доходи фізичної особи та єдиним соціальним внеском.

{Частина друга статті 11 в редакції Закону № 246-VIII від 05.03.2015}

Стаття 12. Фінансування та витрати на забезпечення волонтерської діяльності

1. Залучення коштів та іншого майна для забезпечення волонтерської діяльності здійснюється відповідно до законодавства.

2. Організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів, самостійно визначають напрями використання залучених на забезпечення волонтерської діяльності коштів та іншого майна, крім випадків цільового надання коштів та іншого майна фізичними чи юридичними особами для здійснення конкретного виду волонтерської допомоги.

{Частина друга статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом № 246-VIII від 05.03.2015}

{Частину третю статті 12 виключено на підставі Закону № 246-VIII від 05.03.2015}

4. Витрати на забезпечення волонтерської діяльності формуються відповідно до законодавства.

{Частину п'яту статті 12 виключено на підставі Закону № 246-VIII від 05.03.2015}

{Частину шосту статті 12 виключено на підставі Закону № 246-VIII від 05.03.2015}

Стаття 13. Відповідальність за порушення законодавства у сфері волонтерської діяльності

1. Волонтери, організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів, отримувачі волонтерської допомоги несуть відповідальність відповідно до закону.

{Стаття 13 із змінами, внесеними згідно із Законом № 246-VIII від 05.03.2015}

Розділ III ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

2. Установити, що у період дії воєнного стану в Україні та протягом шести місяців після його припинення чи скасування:

1) підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, відомчої підпорядкованості та прибутковості можуть залучати до своєї діяльності з надання медичної допомоги, реабілітаційної допомоги волонтерів (крім громадян Російської Федерації та Республіки Білорусь) виключно для надання безоплатної медичної допомоги, безоплатної реабілітаційної допомоги;

2) до підприємств, установ та організацій, які залучають до своєї діяльності з надання медичної допомоги, реабілітаційної допомоги іноземців

та осіб без громадянства як волонтерів (крім громадян Російської Федерації та Республіки Білорусь), не застосовується вимога частини шостої статті 5 цього Закону щодо інформування центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності.

{Розділ III доповнено новим пунктом згідно із Законом № 2494-IX від 29.07.2022}

3. Внести зміни до таких законів України:

{Підпункт 1 пункту розділу III втратив чинність на підставі Закону № 5073-VI від 05.07.2012}

2) частину першу статті 7 Закону України «Про страхування» (Відомості Верховної Ради України, 2002 р., № 7, ст. 50 із наступними змінами) доповнити пунктом 44 такого змісту:

«44) страхування життя і здоров'я волонтерів на період надання волонтерської допомоги»;

{Підпункт 3 пункту розділу III втратив чинність на підставі Закону № 2671-VIII від 17.01.2019}

{Підпункт 4 пункту розділу III втратив чинність на підставі Закону № 1474-VI від 05.06.2009}

5) частину шосту статті 49 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., № 7, ст. 50) виключити.

4. Кабінету Міністрів України протягом одного місяця з дня набрання чинності цим Законом:

привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

забезпечити перегляд і скасування міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

Президент України
В.ЯНУКОВИЧ

м. Київ,
19 квітня 2011 року
№ 3236-VI

Додаток І

Онлайн-тренінг «Основи волонтерської діяльності»¹

Мета: надати учасникам(-цям) структуровані знання щодо поняття волонтерства, його принципів та основних документів у сфері волонтерства. Через власний досвід учасників(-ць) закріпити розуміння волонтерства як добровільної суспільно корисної діяльності, яка сприяє формуванню громадянських компетенцій молоді.

Завдання: ознайомити учасників(-ць) із визначенням волонтерської діяльності; надати інформацію про принципи та характеристики волонтерства; ознайомити з ключовими тезами нормативних документів у сфері волонтерства; закріпити розуміння сутності волонтерської діяльності через аналіз власного досвіду.

Інструменти: дошка Padlet, дошка WordWall.

Вікторина про волонтерство

Мета: актуалізація знань учасників(-ць) щодо історії становлення та основних понять у сфері волонтерства шляхом повторення, моніторингу виконання завдань, наданих для самостійного опрацювання.

Час: 10 хв.

Ресурси: дошка WordWall для проходження вікторини, презентація до вікторини.

Для проведення вправи тренерська команда має завчасно підготувати вікторину в WordWall. За основу можна використати власну підготовлену вікторину.

Також, тренер(к)и можуть використати вікторину, наведену як приклад.

«Місія нездійсненна»

Ви маєте 12 завдань, які потрібно виконати за 15 хвилин.

1. Дайте визначення поняття «волонтер».
2. Назвіть 3 твердження/принципи/визначення із Загальної Декларації Волонтерів.

¹ За матеріалами посібника для тренерів та тренерок програми «Молодіжний працівник». Онлайн-тренінг «Залучення та координація волонтерів». URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/manual-involving-and-coordinating-volunteers-2.pdf>

3. Назвіть 3 основні принципи волонтерської діяльності і поясніть, як ви їх розумієте.

4. Які можливості для волонтерів та організацій є на Національній Волонтерській Платформі.

5. Назвіть 20 організацій в Україні, які можуть вважатись волонтерськими.

6. Зробіть скетч (сценку) про волонтерство так, щоб в ній взяли участь всі учасники.

7. Перелічіть, які організації можуть залучати волонтерів до своєї діяльності.

8. Назвіть обов'язки організацій, що залучають волонтерів.

9. Перелічіть права волонтера згідно з українським законодавством.

10. Які витрати і яким чином можуть бути відшкодовані волонтеру під час волонтерської діяльності?

11. До яких видів волонтерства заборонено залучати волонтерів віком до 18 років?

12. Назвіть 3 факти про Європейський Корпус Солідарності.

На початку вправи тренер(-ка) оголошує, що зараз учасники будуть проходити вікторину, створену на основі матеріалів, які вони мали переглянути в рамках дотренінгового домашнього завдання.

Домашнє завдання

«Декілька фактів про волонтерство»

Слово «волонтер» походить від латинського слова *voluntarius*, що означає «добровільний» або «той, що робить щось з власного спонукання». В широкому вжитку це слово почали використовувати в XVII сторіччі у військовій сфері і доволі довго воно означало виключно вояків, що зголосились піти в армію добровільно. Потужні феодали кликали під свої знамена вояків, але доволі часто без оплати та утримання. Доброволець отримував славу і військову здобич. Тому французьке *volontaire*, німецьке *Volontair*, італійське *volontario*, англійське *volonteere* появились майже одночасно.

Заснування Червоного Хреста

У сучасному розумінні волонтери — як особи, що працюють безкоштовно заради допомоги іншим — появились після заснування в 1863 році Міжнародного товариства Червоного Хреста. Все почалося 24 червня 1859 року в Сольферіно, селищі в північній Італії, де французькі та італійські війська билися з австрійцями. У цій запеклій битві за

декілька годин лягло 40000 жертв — убитих і поранених. Санітарні служби воюючих сторін були безсилі допомогти в ситуації, що склалася. Вигляд важких страждань поранених привів у жах швейцарця Анрі Дюнана, що проїжджав повз у власних справах. Він припинив поїздку та залишився, щоб надавати допомогу всім пораненим воїнам, незалежно від національності. Він зробив заклик у сусідніх селах, і разом з місцевими жителями у найближчій церкві влаштував пункт, де надавали невідкладну допомогу. Повернувшись до Швейцарії, Анрі Дюнан не міг стерти з пам'яті цю страшну картину. Він узявся за перо, щоб розповісти світу про цю драму війни. У 1862 році була закінчена його книга «Спогад про Сольферіно». Дюнан надрукував книгу за власні кошти і розіслав її європейським монархам, політичним діячам, військовим, меценатам, друзям. Успіх виявився миттєвим і перевершив всі очікування. Книга сильно схвилювала Європу, оскільки багатьом була невідома жорстока реальність битв.

У ті часи в Женеві існувало благочинне товариство, президентом якого був адвокат Густав Муаньє. «Книга «Спогад про Сольферіно» вразила мене» — писав він. Будучи людиною дії, Муаньє запропонував Дюнану переговорити про цю книгу з іншими членами Товариства. В ході зустрічі була створена комісія з п'яти членів. Крім самого Анрі Дюнана і Густава Муаньє, до її складу увійшли генерал Гійом-Анрі Дюфур і доктора Луї Аппія і Теодор Монуар — швейцарські громадяни. Вперше комісія зібралася 17 лютого 1863 року і назвала себе «Міжнародним комітетом допомоги пораненим». У подальші місяці ці п'ять членів Комітету вели напружену діяльність, у результаті якої в жовтні 1863 року в Женеві відбулася міжнародна конференція. У ній взяли участь представники шістнадцяти держав. З цієї нагоди був вибраний відмітний знак — червоний хрест на білому фоні. Знак мав на меті виділяти і охороняти тих, хто надає допомогу пораненим воїнам. Ця конференція лягла в основу установи Червоного Хреста. Принципи Червоного Хреста були встановлені саме тоді і не змінювались до сьогоднішнього дня: Гуманність, Непередженість, Нейтральність, Незалежність, Добровільність, Єдність, Універсальність.

Волонтерство в Європі

Тим не менше, в значенні «вояк-доброволець» це слово проіснувало в Великобританії до Першої Світової війни. Дуже швидко благодійні

організації, що залучали своїх членів до діяльності безкоштовно, почали називати їх волонтерами. Саме тому в різних джерелах ми можемо знайти інформацію про те, що волонтерство як соціальна діяльність завдячує таким організаціям як «Християнська організація молодих людей» (УМСА, рік заснування 1844), «Армія спасіння» (рік заснування 1865), «Спільнота милосердя» (рік заснування 1842).

Як окреме соціальне явище волонтерство сформувалося після Першої Світової війни. В цей час було засновано Координаційний комітет міжнародної волонтерської служби (CCIVS) під егідою ЮНЕСКО зі штаб-квартирою в Парижі.

Влітку 1920 р. відбувся перший міжнародний робочий табір на колишньому полі бою у Вердені (Франція) з метою відновлення селища Еснес-ан-Аргонн. Цей табір став символом примирення між Францією та Німеччиною та відповіддю на виклики, які Перша Світова війна поставила перед населенням повоєнних територій. Волонтери будували тимчасові будинки для жителів села та розчищали землю ферми. Серед цих волонтерів був Пьер Серезоль, який був відомим на той час пацифістом і шукав «моральний еквівалент війни», тож у 1920 році заснував «Service Civil International» (SCI) з акцентом на конструктивну, добровільну службу заради миру через міжнародні робочі табори у спустошених та конфліктних районах.

Участь у волонтерських проєктах рекламувалась як вид діяльності для тих, хто відмовлявся від служби в армії з міркувань совісті, щоб підтримати політичну кампанію з впровадження альтернативної служби. У наступні роки число міжнародних таборів активно збільшувалось. Найбільший з них був у 1928 році в Ліхтенштейні. У ньому взяли участь понад 700 добровольців з 28 країн. Вони займалися розчищенням рівнини долини Рейну після сильної повені в 1927 році.

Волонтерство в США

У 1933 році в США була прийнята державна програма, що спонукала до розвитку волонтерства на національному рівні (хоча в сучасному розумінні волонтерства ця програма не може вважатись волонтерською). Як мер Нью-Йорка Франклін Рузвельт в 1932 році запропонував використовувати чоловіків зі списків безробітних для покращення існуючих лісовідновлювальних районів. Тільки за перший рік роботи понад 25 000 безробітних взяли участь у роботі з охорони природи. Вже як Президент США в 1933 році він виніс цю ідею на розгляд Конгресу: «Я пропоную створити Civilian Conservation Corps, який буде використовуватись у складних

роботах, відмінних від нормальної зайнятості та не обмежуючись лісовим господарством, запобіганням ерозії ґрунтів, боротьбі з паводками тощо. Я звертаю вашу увагу на той факт, що цей вид робіт має певну практичну цінність не лише через запобігання великим фінансовим втратам, а й як засіб створення майбутніх національних багатств». Тобто вперше була висунута ідея часткового «громадського» внеску в суспільне життя. Програма передбачала забезпечення 250 000 молодих чоловіків харчуванням, житлом, спецодягом та медичною допомогою для роботи у визначених урядом проєктах. Для управління програмою була створена державна агенція (тобто це була урядова програма за кошти федерального бюджету). Ця програма допомогла згладити наслідки Великої Депресії і заклала фундамент для нових волонтерських починань в США.

1945 рік

У липні 1945 року нещодавно створена Адміністрація допомоги і реабілітації Організації Об'єднаних Націй (UNRRA) створила за підтримки волонтерів перший притулок для наймолодших жертв Голокосту в Баварії (Німеччина), де живуть вцілілі люди з навколишніх нацистських концтаборів, таких як Дахау та Флоссенбург. Весь персонал діє на волонтерських засадах.

1948 рік

У 1948 році, за підтримки новоствореної організації ЮНЕСКО, був створений Координуючий Комітет Міжнародної Волонтерської Служби для управління новими волонтерськими організаціями.

У період з 1951 по 1965 рік утворюються і активно працюють багато нових міжнародних волонтерських ініціатив: Австралійські добровольці (1951), Закордонна Волонтерська Служба (1958) у Великобританії <https://www.vsointernational.org/>, Корпус миру США (1961) <https://www.peacecorps.gov/about/history/founding-moment/>, Канадська закордонна університетська служба (1961) <https://cusointernational.org/about/history/> та Японські добровольці з питань нагляду за кордоном (1965).

1963 рік

Як підсумок Міжнародної конференції з питань робочої сили в Пуерто-Ріко, Міжнародний секретаріат волонтерської служби (ISVS) був створений як глобальна організація з просування волонтерських послуг для розвитку в усьому світі. Початковими членами ISVS були Аргентина,

Чилі, Дагомеї (нинішній Бенін), Данія, Франція, Німеччина, Індія, Ізраїль, Кот-д'Івуар, Ліберія, Нідерланди, Панама, Філіппіни, Швейцарія, Таїланд, США та Заїр (нинішня демократична Республіка Конго). Пізніше ISVS стає важливим шаблоном створення програми Волонтерів ООН (UNV).

1970 рік

Шах Ірану Мухаммед Реза Пахлаві є першим, хто в 1968 році згадав про необхідність формальної програми волонтерів Організації Об'єднаних Націй (УНВ). Виступаючи з почесною промовою в Гарвардському університеті, він окреслює важливість створення міжнародного легіону з метою здобуття перемоги в боротьбі з реальними ворогами людства; проти бідності, голоду та соціальної несправедливості у будь-якій формі. Через два роки після виступу шаха Генеральна Асамблея ООН голосує за створення міжнародної групи добровольців у системі ООН під назвою Волонтери ООН (Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 2659). Як підорганізм системи ООН, Програма Волонтерів ООН перебуває під управлінням Програми розвитку ООН (ПРООН).

1985 рік

17 грудня 1985 року Генеральна Асамблея ООН приймає Резолюцію 40/212 про встановлення 5 грудня Міжнародним днем волонтерів економічного та соціального розвитку (сьогодні називається IVD). Резолюція закликає уряди «посилити поінформованість про важливий внесок волонтерської служби як вдома, так і за кордоном».

14 вересня 1990 року в Парижі на XI Всесвітній конференції Міжнародної Асоціації добровільних зусиль прийняли Загальну Декларацію про волонтерську діяльність, згідно з якою вона (діяльність) розглядається як інструмент соціального, економічного, культурного, екологічного розвитку. Декларація підкреслює: волонтерство — це добровільний вибір, що відображає особисті погляди і позиції; це активна участь громадянина в житті суспільства, що виражається зазвичай спільною діяльністю в межах різних асоціацій. Волонтерство сприяє поліпшенню якості життя, особистому процвітанню й поглибленню солідарності, реалізації основних потреб на шляху будівництва справедливого й мирного суспільства, більш збалансованому економічному й соціальному розвитку, створенню нових робочих місць і професій. У Декларації проголошено низку головних принципів руху, зокрема, надання особистих або організованих послуг, а також принцип перетворення волонтерства

на елемент особистого розвитку, набуття нових знань і навичок. Ця Декларація підтримує право кожної жінки, чоловіка та дитини на вільне об'єднання у спілки для волонтерської діяльності без будь-якої дискримінації через культурне та етнічне походження, незалежно від віросповідання, віку, статі, фізичного, соціального чи економічного становища. Всім людям у світі має бути гарантовано право на вільне витрачання свого часу, таланту й енергії на користь інших людей чи громади, якщо вони працюють індивідуально чи в колективі, не сподіваючись на фінансову винагороду.

1995 рік

У середині 1990-х років Європейська комісія висунула пропозицію щодо створення Європейської волонтерської служби для молоді (зараз вона має назву Європейський корпус солідарності). У 1995 році Європейський парламент схвалив цю пропозицію та вперше заклав у бюджет Європейського Союзу кошти для її втілення в життя. Цього ж року розпочались найперші експериментальні волонтерські проекти для молоді ЄС. Власне ж Європейська волонтерська служба розпочала свою діяльність як пілотний проект у 1996 році. Оцінка діяльності ЄВС показала, що Європейське волонтерство отримало широку підтримку на місцях, а волонтерська діяльність є важливим компонентом молодіжної та соціальної політики, підвищуючи мобільність, активізуючи громадянську позицію, полегшуючи перехід молоді до дорослого життя. Як наслідок, діяльність Європейської волонтерської служби було продовжено на наступні роки. У 2000 році ЄВС була включена до програми «Youth», яку в 2007 році замінила програма Європейської комісії «Youth in Action» («Молодь в дії»). Починаючи з 1 січня 2014 року запрацювала програма Erasmus+, яка стала результатом інтеграції семи проектів, що діяли під егідою Європейської комісії протягом 2007–2013 років, у тому числі й «Youth in Action».

Європейська волонтерська служба була створена для того, щоб волонтери здобували необхідні вміння та навички, які впливають на їх особистісний та професійний розвиток, за допомогою неформальної освіти. Участь у проектах Європейського волонтерства розвиває толерантність та солідарність, популяризує активну участь молоді в громадському житті. Проекти ЄВС відкриті для людей будь-якої національності, релігійної конфесії, сексуальної орієнтації, політичних вподобань тощо.

Волонтерство також розглядається як засіб сприяння соціальній згуртованості та солідарності як усередині, так і за межами Європейського Союзу.

Про особливості волонтерства та вражаючу статистику можна почитати ось тут: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/44739/21-Krapivina.pdf?sequence=1>

Закон України «Про волонтерську діяльність»

Якщо ж повернутися до історії становлення волонтерства в Україні, то постановою Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 р. «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг» волонтерську діяльність в Україні було офіційно визнано та закріплено на нормативно-правовому рівні.

Прийняття Закону України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 р. № 3236-17 пов'язують із чемпіонатом Європи з футболу в 2012 р., який проходив на території України.

У цьому Законі визначено, що волонтерська діяльність — це добровільна, безкорислива, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги.

Зокрема, у першій редакції Закону волонтерська діяльність здійснюється за такими основними напрямками:

1) надання волонтерської допомоги з метою підтримки малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних, осіб, що потребують соціальної реабілітації;

2) здійснення догляду за хворими, інвалідами, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги;

3) надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок стихійного лиха, екологічних, техногенних та інших катастроф, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам злочинів, біженцям;

4) надання допомоги особам, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів;

5) проведення заходів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, збереженням культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання;

6) сприяння проведенню заходів національного та міжнародного значення, пов'язаних з організацією масових спортивних, культурних та інших видовищних і громадських заходів;

7) надання волонтерської допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру;

8) надання волонтерської допомоги за іншими напрямками, не забороненими законодавством.

Закон встановлює, що волонтерами можуть бути люди віком від 18 років, або з 14 років з дозволу батьків.

Волонтерство в Україні

В Україні волонтерський рух мав місце ще з часів здобуття незалежності, хоча більшість людей не називала себе волонтерами. Тоді в Україні було багато соціальних та економічних проблем, а велика кількість молоді буквально опинилась на вулиці, оскільки батьки були зайняті заробітком коштів та іншими викликами епохи. Тоді люди почали кооперуватись та надавати допомогу найбільш потребуючим: організовувати «гарячі супи» для дітей, які жили на вулиці; створювати гарячі лінії, на які можна було подзвонити, щоб поговорити та поділитись своїми тривогами, тощо. Тоді люди не називали себе волонтерами, проте їхня праця була по своїй суті волонтерською.

На початку 2000-х років в Україні спостерігається розвиток студентських ініціатив (особливо після Помаранчевої Революції), а також багато міжнародних організації починають працювати в Україні. Наприклад, Корпус Миру запрошує в Україну волонтерів-американців, які протягом двох років живуть у малих громадах, навчають та діляться власним досвідом. Починає свою діяльність програма «Волонтери ООН», Червоний Хрест та інші міжнародні організації, які спочатку надають гуманітарну допомогу, а потім — розвивають та залучають волонтерів до надання такої допомоги.

Інша знакова подія для волонтерського руху — це футбольний чемпіонат Євро-2012. Під час чемпіонату тисячі волонтерів з України та Європи допомагали в організації матчів, зустрічали учасників та координували наметові містечка. Під Євро-2012 у 2011 році було прийнято перший закон про волонтерство, у 2015 — за участі громадськості було прийнято новий закон, щоб більше підтримувати волонтерів та волонтерський рух.

У 2013–2014 роках після Революції Гідності та з початком війни волонтерський рух значно активізувався. За різними даними, від 60 до 90

відсотків населення долучались до волонтерства або благодійності у цей період. Волонтери підтримували та одягали військових, плели маскувальні сітки, організовувати кампанії зі збору коштів на обладнання. Без внеску волонтерів важко уявити, якою була би тоді доля нашої країни. З часом держава перехопила цю роботу, стала сама підтримувати армію, а волонтери зайняли нову нішу — допомоги ветеранам та ветеранкам, їм сім'ям та партнерам.

У цей час розпочинається рух «Будуємо Україну Разом», коли молоді люди починають їздити до міст Східної України та брати участь у відновленні зруйнованих помешкань. З часом рух трансформується: команда проводить волонтерські будівничі табори (тривалістю щонайменше тиждень), під час яких молодь з усієї країни бере участь у ремонтах та відновленні приміщень (шкіл, бібліотек, молодіжних центрів та просто жилих приміщень).

У 2017 році було засновано Українську Волонтерську Службу — громадську організацію, яка розвиває культуру волонтерства та взаємодопомоги в Україні. Організація залучає громадян до волонтерської діяльності, поширює знання про волонтерство та волонтерський менеджмент, а також розвиває волонтерські спільноти в регіонах України.

У 2020 році під час пандемії COVID-19 волонтерський рух знову сколихнувся як у світі, так і в Україні. Волонтери організували акції «підвези медика», перекладали міжнародні рекомендації з лікування COVID-19 для лікарів, промотували вакцинацію та допомагали найбільш потребуючим людям, які опинились у ізоляції.

У 2021 році в Україні запустилась Національна Волонтерська Платформа — онлайн-ресурс, присвячений розвитку та поширенню можливостей волонтерства по всій країні. Волонтерська Платформа об'єднує громадян, які хочуть брати участь у волонтерських проєктах, та організації та фонди, які залучають волонтерів до своєї діяльності. Платформу було створено Міністерством молоді та спорту, Українською Волонтерською Службою, Дитячим фондом ООН в Україні та ІТ-компанією SoftServe.

І наостанок, дешифрація інформації про волонтерство в світі.

За оцінками фахівців, понад 50% дорослого населення США беруть участь у волонтерській діяльності; близько 80% благодійних організацій США існують саме завдяки роботі волонтерів.

Серед європейських країн один з найвищих показників участі населення у волонтерській діяльності спостерігається у Великій Британії — до

30% та Ірландії — 33%, а однією з найбільш популярних сфер виступає соціальна робота, хоча за останні роки зросла популярність волонтерства на спортивних заходах та в акціях зі збереження довкілля.

Особливістю волонтерського руху Франції, де до 20% дорослого населення беруть участь в добровольчих ініціативах на постійній основі, є залучення волонтерів до роботи в місцевих органах влади, державних установах, навіть в органах поліції та громадської безпеки, посольствах і консульствах. Найбільш популярними напрямками є проєкти в сферах охорони здоров'я та реабілітації, боротьба з ізоляцією та дискримінацією, адаптація іммігрантів, освітні та культурологічні проєкти.

Закон Італії про загальну політику в сфері волонтерської діяльності 1991 року встановлює принципи і критерії, що регулюють відносини між державними установами і волонтерськими організаціями. Закон надає волонтерам певний захист і права, накладає низку обов'язків на волонтерські організації, зокрема, обов'язкове страхування здоров'я і відповідальності перед третіми особами, а також визначає відмінність між волонтерською працею і соціально-трудовами відносинами. Однією з найбільших волонтерських організацій є Італійський фонд волонтерства, створений за ініціативи Римської ошадної каси. Фонд надає консультаційні та освітні послуги волонтерам і волонтерським організаціям, випускає «Журнал волонтера», заснував декілька національних премій з метою підтримки найбільш перспективних та ініціативних волонтерських груп, які вирішують соціальні проблеми. В Італії також діє Постійний комітет голів волонтерських організацій і фондів, який представляє інтереси 2 млн волонтерів Італії перед урядом, парламентом, Церквою, різними суспільними інститутами.

На екрані будуть з'являтися запитання, на які група має дати відповідь. Якщо учасник(-ця) знає правильну відповідь, він (вона) може підняти руку (за допомогою спеціальної функції в Zoom). Тоді тренер(-ка) надасть учаснику(-ці) можливість висловитись.

Після оголошення ввідної інформації тренер(-ка) відкриває вікторину на своєму комп'ютері та ділиться екраном. Тренер(-ка) озвучує перше запитання та дає можливість учасникам, які знають правильну відповідь, підняти руку та прокоментувати свій вибір. Якщо учасник(-ця) надає правильну відповідь, тренер(-ка) у WordWall відмічає її як коректну (переносить іконку з відповіддю на відповідне запитання). Якщо учасник(-ця) помиляється у відповіді, тренер(-ка) дає змогу іншим учасникам(-цям) прокоментувати запитання.

Альтернативний варіант проведення вправи: після оголошення ввідної інформації об'єднати учасників у групи по 4–5 осіб (за допомогою сесійних залів у Zoom) та надати посилання на вікторину, щоб кожна команда могла пройти її самостійно. У кожній групі одна людина може відкрити вікторину за наданим посиланням та поділитись екраном з іншими учасниками(-цями). Після заповнення всіх полів вікторини учасники автоматично отримують кількість правильних відповідей, які вони надали.

Для забезпечення кращої взаємодії учасників(-ць) та залучення кожного до участі у вікторині, посилання та завдання надається кількома методами одночасно: в чаті в Zoom, на екрані у вигляді презентації, а також тренер(-ка) оголошує завдання вголос. За потреби, також можна надіслати посилання та завдання в чат у месенджері, обраний учасниками(-цями) для спілкування під час тренінгу.

Вправа «волонтерство чи ні?»

Мета: спонукати учасників(-ць) «приміряти» отримані знання про волонтерство на реальні ситуації з життя, що сприятиме формуванню усвідомленого розуміння сенсу та цінності волонтерства.

Час: 40 хв.

Ресурси: дошка Padlet із кейсами, питання для обговорення, список кейсів⁴⁶, приклад дошки⁴⁷.

Завдання виконується індивідуально на завчасно підготовленій дошці Padlet. Приклад заповненої дошки Padlet⁴⁸.

Важливо завчасно переконатись у тому, що учасники(-ці) мають доступ до коментування дошки.

На дошці тренер(-ка) завчасно розміщує опис 6 ситуацій, які пропонуються розглянути учасникам(-цям). Тренер(-ка) може використовувати ситуації, наведені в цьому посібнику, або запропонувати власні приклади, виходячи з досвіду та потреб учасників(-ць) тренінгу.

Приклад ситуацій, які можна розглянути в рамках вправи:

Студентський ректорат університету організував акцію до Дня спонтанної доброти. На центральній пішохідній вулиці міста студенти з волонтерської організації університету роздавали перехожим тістечка власного виробництва. Грала музика, атмосфера була дуже приємною.

Політична партія напередодні виборів організувала акцію з роздачі благодійної допомоги нужденним родинам громади. Для фасування, завантаження й доставки допомоги вони залучили 100 молодих людей.

Молодь, яка долучилася до акції, не отримала за це жодної винагороди. Але про цю акцію зняли телевізійний сюжет, деякі учасники(-ці) дали інтерв'ю в ньому.

8 молодих родин із дітьми, які давно дружать, вирішили посадити дерева на місці, де 2 роки тому пожежа знищила все. Вони домовилися із лісництвом, яке надало дерева. Також вони отримали 1 000 гривень від селищної ради на бензин для машини, яка вивезе людей і дерева на місце.

Учителька біології разом зі своїми учнями 6 класу організувала акцію з прибирання берега річки. Учні з задоволенням долучилися до роботи, адже на цьому місці вони влітку відпочивають із друзями й батьками.

Деканат університету запланував проведення акції до Дня молоді. Через студентське самоврядування поширили інформацію про набір волонтерів. В об'яві було сказано, що студенти, які виявлять бажання стати волонтерами, забезпечуються харчуванням у день акції, отримають брендові футболки й додаткові бали за громадську активність при нарахуванні рейтингу на стипендію.

Неочікувано у грудні прийшла зима й випало до метра снігу. Мешканці приватного сектору зібралися гуртом, аби почистити дороги від снігу на 2-х вулицях.

Тренер(-ка) виводить на свій екран дошку Padlet із кейсами та оголошує завдання: На дошці Padlet ви зараз бачите шість різних ситуацій. Протягом наступних 10 хвилин вам потрібно прочитати кожен із ситуацій та в коментарях до картки написати, чи є ця ситуація волонтерством, чи ні. Коментувати ситуацію не обов'язково; достатньо лише вказати слово «волонтерство» або «не волонтерство». Посилання на дошку Padlet я надішлю вам у чат.

Після цього тренер(-ка) надсилає в чат учасникам(-цям) посилання на дошку Padlet, а також вимикає трансляцію свого екрану. Протягом 10 хвилин учасники індивідуально мають переглянути кейси на дошці Padlet та прокоментувати (письмово через функцію коментування на дошці), чи є вони прикладами волонтерської діяльності.

Після завершення коментування тренер(-ка) виводить на екран дошку Padlet, у якій працювали учасники. Тренер(-ка) пропонує обговорити те, наскільки учасникам(-цям) удалося виконати вправу (питання тренера надаються нижче).

У процесі обговорення завданням тренера(-ки) є сфокусувати увагу учасників(-ць) на ціннісній стороні волонтерської діяльності та тому,

який вигляд задекларовані принципи мають у реальності. Тренер(-ка) має знайти дотичність із особистим досвідом учасників(-ць) та, за можливості, поділитися власним досвідом участі у волонтерських ініціативах.

Запитання тренера(-ки) до вправи «Волонтерство чи ні?»:

Чи було складно виконувати цю вправу? Чи всі встигли прочитати всі ситуації і прокоментувати?

За бажанням прокоментуйте свої відповіді.

Яка ситуація здалася вам найскладнішою? Чому?

Що саме в описаних ситуаціях «збивало з пантелику»?

А якби ситуації були сформульовані іншим чином (більше деталей, додаткова уточнююча інформація), чи була б ваша відповідь іншою?

Яка з цих ситуацій вам найбільше відгукнулася, виявилась знайомою? Поясніть.

Наскільки важливо, на ваш погляд, дотримуватися у волонтерстві принципів добровільності, суспільної корисності й безоплатності? Аргументуйте.

Наукове видання

ГОРІНОВ Павло, ДРАПУШКО Ростислав

**ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ:
соціально-правове дослідження**

монографія

Відповідальний за випуск Ф. К. Ілляк
Редактор Ф. К. Ілляк
Комп'ютерна верстка А. С. Жарий
Художнє оформлення А. С. Жарий

Підписано до друку 20.12.2022. Формат 60 × 90/16.
Умовн. друк. арк. 15,0. Обл.-вид. арк. 12,03.
Тираж 150 прим.
Зам. № .

Видавець: Державна установа
«Державний інститут сімейної та молодіжної політики»
Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія КВ № 25065-15005Р від 14.12.2021 року

Віддруковано згідно з наданим оригінал-макетом
ТОВ «Про Формат»
Україна, 04080, м. Київ, вул. Кирилівська, 86
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видав-
ців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 5942 від 11.01.2018 р.